

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורם), צבי וולפסון, שמעון הלקין

חיים לוף — חבר המערכת

מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ"ד (כרך מ"ח) אב-אלול, תשכ"ג חוברת ז' (239)

ה ת ו כ ן

- 161 הקרע בין הנאצריזם ל„אל-בעת“ יהושע תדמור
- 169 מאגרות רב צעיר
- 172 אבישג (שיר) ש. שלום
- 173 טיפוסים השקפות על האמונה אפרים שמואלי
- 180 ירושלים (פואימה) חיים גראדה תרגם שמשון מלצר
- 183 רגינה (תהרות הסיפור העברי הקצר — סיפור י"ב) א. פ.
- למה ואימתי תיקנו רבותינו „מלכות“
- 191 בתפילת ראש השנה חיים רוגובין
- 195 סדר התפילות לראש השנה ויום כיפור וזמרתן חיים הרים
- 199 מחשבה ואמונה אפרים משה זלדין
- 202 מחודש לחודש יצחק עברי
- הערכות ודברי בקורת:
- 206 (א) שלמה דמשק ברשימותיו חיים לוף
- 210 (ב) „לשמור לנצח“ ליהושע א. גלכוע יוסף נדבה
- 212 (ג) ספרים וסופרים י. ע.
- 214 (ד) יש חדש בעולם הילד העברי אברהם י. שיף
- סקירות ורשימות
- 214 (א) חמשים שנה למשפט ביילים ל. שפאל
- 216 (ב) „בדם ואש“ יעקב יזוליט
- 217 ידיעות

„ בצרון “
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Twenty-Fourth Year of Publication

Vol. XLVIII AV-ELUL, 5723 (September, 1963) No. 7 (239)

C O N T E N T S :

The Rift in the Arab World	<i>Y. Tadmor</i>	161
Unpublished Letters	<i>Rav Tzair</i>	169
Abishag (Poem)	<i>S. Shalom</i>	172
Categories of Opinions on the Question of Faith	<i>Ephraim Shmueli</i>	173
Jerusalem (Poem)	<i>Chaim Grade</i>	
	Translated by <i>Shimshon Meltzer</i>	180
Regina (Bitzaron Hebrew Short Story Contest) Story Twelve		183
Studies in Rosh Hashana Liturgy	<i>Chaim Rogovin</i>	191
The Cantorial Interpretation of the High Holiday Prayers	<i>H. Harris</i>	195
Reflections on Thought and Faith	<i>Morris A. Zeldin</i>	199
The Month in Review.	<i>Itz'bak Ivory</i>	202
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:		
(a) Shlomo Damesek — In Memoriam	<i>H. Leaf</i>	206
(b) Gilboa's Experiences in a Soviet Concentration Camp	<i>J. Nedava</i>	210
(c) Book Notes	<i>Yod Ayin</i>	212
(d) "Olam Chadash"	<i>Alvin A. Schiff</i>	214
(e) The Beilis Trial in Retrospect	<i>Leo Shpall</i>	214
(f) "With Blood and Fire"	<i>J. Joselit</i>	216
News and Events		217

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּעֲרוֹן

נופד על-ידי חיים טשרנובוץ (רב צעיר) ז"ל

חוברת ז' (239)

אב-אלול, תשכ"ג

שנה כ"ד (כרך מ"ח)

מפנה היסטורי בעולם הערבי

הקרע בין הנאצריזם ל„אל־בעת“

מאת יהושע תרמור

כל העוקב בדרך קבע אחר המתרחש בעולם הערבי, קונה לו עד מהרה את מידת הזהירות. ההפתעות בזירה זו הן לעיתים נטולות הגיון ואין תימא שהמנטליות המערבית אינה תופסת אותן כדבעי. דרך המחשבה ומגננון התגובה של הערבי: הדיבור הדו־משמעי, המוגזם והמנופת, מעשי הלהטים ותעוועי הפוליטיקה של מנהיגי ערב, — הם חלק ממסכת הנוהגים המקובלים בלוח האישקוקי של המזרח־התיכון.

הקרע הנוכחי בין הנאצריזם ל„אל־בעת“, הנראה עתה כקרע תהומי, היסטורי, שאין מקום לגשר עליו — כיצד ומתי צמח? הן רק לפני ארבעה חדשים נחתמה בקאהיר אמנת האיחוד הפידראטיבי בין מצרים, סוריה ועיראק. במשך כמה שבועות ישבו נציגי „אל־בעת“ הסורית והעיראקית עם ג'מל א־נאצר ועיבדו את פרטי „האמנה־הלאומית“, זה מיסמך היסוד הארוך שבו נחקקו סמכויות המוסדות המבצעים והמחוקקים לשלוש המדינות המתאחדות. מיסמך זה אינו מעלים עין לכאורה מכל פרט בבעיות היסוד של הפידראציה הערבית: טיפלו בו טיפול רב מומחים לחוק ומשפט קונסטיטוציוני: חכמי כלכלה ומפקדי צבא בכירים, אנשי כספים ודיפלומטים מנוסים משלוש המדינות. והנה לאחר ארבעה חודשים הפך המיסמך „ההיסטורי“ הזה למוצג מוזיאוני נטול־רוח־חיים. יתר־על־כן: רוח האחוה

והאחדות ששררה כאילו בין קאהיר, דמשק ובאגדאד גז חיש מהר ואת מקומו ירש ריב-שפתים חריף ומר — ודי ביזיון וקצף. את ה"טון" נתן א־נאצר בכבודו ובעצמו שעה שהכריז בקאהיר בפני כנס המונים "ביום ההפיכה", שהוא אינו רואה את עצמו קשור עוד בהסכם האיחוד כל עוד שלטת בדמשק "ממשלת פראים, טירוריסטים ופאשיסטים החוסה בצל הגרדומים ומטוחי הירי ושהפכה את סוריה למחנה-הסגר גדול". אמנם סגנונו של א־נאצר אין בו כדי להפתיע. אולם משמנהיגה של הפידראציה שזה מקרוב נוסדה, שם את מנהיגי "אל-בעת", שזמן קצר לפני כן חתם עמם על מיסמך האיחוד, ללעג ולקלס תוך כדי תכונה קרקסית בפני מאה אלף איש צוהלים בכיכרה המרכזית של אלכסנדריה; משהוא מגלה תוכנם של מברקים כמוסים שהוחלפו בין דמשק ובאגדאד בדבר הכוונות לחיסול תומכי א־נאצר בבירות שתי המדינות; ולבסוף משהוא מפרסם פרוטוקולים ארוכים משיחות מנהיגי מצרים ו"אל-בעת" — מתגלית תמונה של יחסי איבה ויצרים משתוללים, אשר אין לסלקם כי אם באש ובחרב.

מה הרקע לשאיפות האיחוד מזה וליצרי הקרע מזה בעולם הערבי? במשך חמש השנים האחרונות חתמו מצרים וסוריה פעמיים על אמנות-איחוד ביניהן. בספטמבר 1958 הוקמה קע"ם על בסיס של איחוד מדיני-כלכלי ופוליטי מלא. היו אלה מנהיגי "אל-בעת" הסורי שיזמו אותם ימים את האיחוד בתמיכת וסיוע של שאר המפלגות הפוליטיות מחוץ למפלגה הקומוניסטית. האכזבה לא איחרה לבוא. סוריה שהיתה ידועה מזה עידן ועידנים "כאסם התבואה" של רומי, נידרדרה עד מהרה לתוך משבר כלכלי כרוני. החוקים, התקנות והגזירות של הלאמת הרכוש וחלוקת קרקעות שכוונתם היתה לחסל את השכבה הפיאודלית-בורגנית בסוריה — גרמו לזעזועים. הבצורת שפקדה את סוריה שלוש שנים בזו אחר זו, הקטינו את יכולי החיטה בארץ בשמונים אחוז. במקום לייצא דגנים נוקקה סוריה לבקש אשראי וסיוע ממדינות אחרות.

פועליה של סוריה, שהאמינו שהאיחוד יביא לשיפור מצבם הכלכלי, נוכחו עד מהרה לדעת כי תוחלתם היתה לשווא. החוקים הסוציאליים שנחקקו בקאהיר ונכפו על סוריה נועדו להדביק את צורכי הגידול הבלתי פוסק של אוכלוסייתה של מצרים. הפועל הסורי, שרמת חייו היתה מאז ומתמיד גבוהה מזו של הפועל המצרי — נאסרה עליו לפתע עבודת שעות נוספות, קשר לשני מקומות עבודה וכו'. הפועל הזה הגיע לכלל מסקנה, שארצו נועדה להיות מקום קליטה של עודפי האוכלוסייה המצרית הנמקה בעונייה המנוון. האכזבה לא היתה נחלת מעמד הפועלים בלבד. סוחריה הממולחים של סוריה, תעשייניה ומעמדות-הביניים, אשר קיוו שהאיחוד עם מצרים עתירת האוכלוסים תפתח לפנייהם שוקים נרחבים, כר ליוזמה וחילופי סחורות, למדו לקח מהיר. לאחר זמן הוברר להם שהתיכנון הכלכלי המצרי מגמתו להפוך את סוריה למדינה התלויה בתיעוש ובכלכלה המצרית. סוחריה של סוריה ניתקלו באיבה גלויה בקאהיר ובקשיים ביורוקראטיים מצד הממשל המצרי המרכזי. אט אט שותקו כליל חיי הכלכלה. ההון החל במנוסת בהלה והמחירים האמירו. מחשש להפיכה נגדית, פתח א־נאצר,

במסע דיכוי וחיסול זכויות האזרח. הצבא הסורי, שבראשו הועמדו קצינים מצריים, שסרו לפקודתו הישירה של חכים עאמר, שר ההגנה המצרי, הכבידו ידם על הקצונה הסורית הוותיקה. גל אחר גל של "טיהורים" פקד את צמרת הפיקוד הסורי. הקרע היה בלתי נמנע. קע"ם נתפרקה והפיכה אחר הפיכה פקדו את דמשק.

האיחוד הראשון והרקע ההיסטורי

פירוקה של קע"ם לאחר ארבעים וארבעה חודשי "איחוד" הוריד את קרנו של א־נאצר בעולם הערבי. המדינאים הסורים, שנישתחררו מלחצה של קאהיר, פתחו את סגור לבם ופיהם. סיפוריהם — כך סברו רבים — עתידים הם לשמש לקח לכל שוחרי האיחוד בעולם הערבי.

אפס, שנתיים לאחר מכן, שוב פקדה שרשרת הפיכות את המזרח־התיכון. תימן הפיאודאלית היתה הראשונה. האימאם הודח ואת מקומו תפס קולונל סלאל וקבוצת קצינים שסייעה בידו. תימן הוכרזה לריפובליקה ועד מהרה חתמה על הסכם לאיחוד פיראטיבי עם מצרים. אחריה באה עיראק. קולונל קאסם, אשר שלט בזרוע ברזל במדינת הפרת, הצליח לקומם נגדו את כל תומכיו מימן ומשמאל. חבורת קצינים צעירה שהיתה קשורה למפלגת "אל־בעת" העיראקית, תפסה לבסוף את השלטון כשבפיה סיסמות של אחדות ערבית, סוציאליזם וחופש. שבועות אחדים לאחר מכן פקדה הפיכה נוספת את דמשק. אותה שעה שלטה בדמשק קבוצת קולונלים צעירים בעלי נטייה ימנית בענוני פנים, שביקשה להחזיר את מחוגי השעון אחורנית. בעזרת מדינאים ימניים מאנשי "המשטר הישן", החלה לבטל, בזה אחר זה, את מרבית החוקים שנחקקו בימי האיחוד הסורי־מצרי. בינתיים צמחה בסוריה שכבה סוציאלית אשר סירבה לוותר על ההישגים שזכתה להם בימי האיחוד; וביחוד חסה על הזכויות החדשות אשר ניראו למשטר הימני החדש בדמשק כזכייה מן ההפקר. נתברר שאַמנם "המיצריזציה" של סוריה היתה לרועץ לעניין האיחוד בין שתי המדינות, אלא שכמה מתיקוני משטר האיחוד — הקרקעות שחולקו והבנקים שהולאמו וכדומה — מצאו להם תומכים נלהבים בין החוגים שנהנו מתיקונים אלה.

הקרקע בשלה להפיכה חדשה בדמשק. הפעם היתה זו מפלגת "אל־בעת" הסורית שניצחה על תפיסת השלטון, כשהיא מסתייעת שוב בקבוצת קולונלים צעירים מתומכיה. ומשנכון היה השלטון בידי "אל־בעת", החלו הגורמים הפרו־נאצריים הקולוניים להציף את הרחוב הסורי הצעקני בסיסמות האחדות הערבית וחידוש הברית עם קאהיר. לרחוב הערבי, להפגנות סטודנטים קולניות, לשוק המרכזי ולמסגד עם צאת המתפללים המשולהבים מתוכו, תפקיד מיוחד והיסטוריה משלהם בתולדות ההפיכות הרבות מספור שפקדו את דמשק מאז זכתה לעצמאותה. אלא שלכל אלה יחד לא היה הכוח הדרוש להביא לאיחודן מחדש של סוריה ומצרים, כי הנהגת "אל־בעת" ניצלה אף היא בסיסמות "אלוהדה", היא הקריאה לאחדות העולם הערבי, לביסוס שלטונה על פי דרכה.

משקיפים רבים במערב נוטים לזלזל בערכה של הכמיהה הערבית לאיחוד.

כשלונותיו של ג'מאל א-נאצר לאחד תחת דגלו את ארצות-ערב מחזקת דעת הספקנים. ברם, על אף כל אותם נסיונות מרים ולמרות פירוקה של קע"ם בניסיון האיחוד הראשון, הריהו סיסמה שגורה בפי מנהיגי "אל-בעת" הסוריים והעיראקיים.

אין לרדת לחקר תופעה זו ללא עיון כל שהוא ברעיון האיחוד הפאן-ערבי, מקורותיו ההיסטוריים וביטויו בהווה — בצורה של הנאציזם ו"אל-בעת". אף סקירה היסטורית שטחית מלמדת אותנו, שבמשך תקופה של 650 שנה, לסירוגין, נתקימה אחדותן של עיראק, סוריה, לבנון, ארץ-ישראל ומצרים תחת שלטון אחד. אמנם איחודו המדיני של האיזור באותה תקופה תלוי היה בכוח חיצוני שהשתלט עליו, כגון: יוון, רומי, העותומנים והאימפריה הבריטית. רק כמאה שנה היה השלטון המאחד במרחב זה בעל אופי ערבי טהור. היה זה בראשית תקופת האיסלאם. לפיכך, צודקת ההערכה, שאיחודו של האיזור ניכפה עליו כמעט תמיד על-ידי גורמים חיצוניים-צבאיים ולא בהשפעת תהליכי התמוגגות והתאחות פנימיים. אף-על-פי-כן טישטשו הגורמים החיצוניים את הגבולות המדיניים בין ארצות האיזור והם יצרו הילכי נפש משותפים בין תושביהן. בתקופה המודרנית, מאז תחילת המאה התשע-עשרה והתעוררות התנועה הלאומית הערבית, מתרוצצים בקרב עמי האיזור שתי מגמות סותרות: שאיפה לאיחוד פאן-ערבי ושאיפה לעצמאות מדינית נפרדת. עד לשלהי מלחמת העולם הראשונה היו מצרים ולבנון מדינות נפרדות בעלות זיקה מועטה לרעיון האיחוד הערבי. בשתיהן התפתחו מגמות סיפארטיסטיות, שביקשו לבסס את לאומיותן על יסודות אתניים קדומים — התנועה "הפיניקית" בלבנון ו"הפרעונית" במצרים. אלה ואלה טענו שזיקתן לערבים בטלה ואין לה יסוד היסטורי להסתמך עליו. ואמנם לבנון היא עד היום גורם פאסיבי בכל הנוגע לתכניות האיחוד הערביות; היא אף מגלה לעיתים התנגדות ממשית להן. בעיקר פוחד המיעוט הנוצרי לגורלו. מצרים נימנעה אף היא עד שנות השלושים מלגלות כל יוזמה בתנועה הפאן-ערבית.

מגמות האיחוד והפירוד בעולם הערבי בין חסידי העצמאות המדינית הנפרדת לבין הפאן-ערביזם — לבשו צורה ממשית יותר עם תום מלחמת העולם הראשונה, עת קמו, תחת חסות בריטית וצרפתית המדינות המנדטוריות הערביות באיזור. התפתחות זו חיזקה את המגמה שפעלה נגד הפאן-ערביזם. שנות דור חלפו מבלי שמגמות הפאן-ערביזם ילבשו ממשות מדינית. בתחילת שנות הארבעים ניתפרסמה ברבים תכניתו של המלך עבדאללה להקמת "סוריה רבתי"; זמן קצר לאחר מכן צצה התכנית הנגדית, גם היא מקורה בשושלת האשמית בדמותו של "הסוהר הפורה": תכניתו של גורייסעיד לאחד את עיראק, סוריה וירדן כחלק מתכנית כללית של איחוד ארצות-ערב. הבריטים עודדו מגמות אלה, אולם לא תמכו בהן במלוא משקלם הצבאי-מדיני, בעיקר לאור תגובתה החריפה של מצרים, שראתה בהן ניסיון בריטי להכתיר את עיראק כמנהיגת העולם הערבי. הקמת הליגה הערבית בשנת 1945 היוותה תחנת-דרך חשובה במגמות האחדות. אמנם היתה זו ליגה של מדינות עצמאיות ששמרו בקנאות על סמכויותיה הריבוניות, אולם גם

בכשלונה התסיסה הליגה את העולם הערבי וסיפחה אליה את כל המדינות המוסלמיות באפריקה: סודן, לוב, טוניסיה, אלג'יריה ומרוקו. כשלו הליגה במערכה נגד ישראל יצר קרקע נוחה לחיזוק מגמות הפאן־ערביות. ההתנגשויות בין המדינות הערביות השונות. הניסיון של כל מדינה לזכות בחלקים מא"י המבוותרת, ללא תיאום עם שאר ארצות ערב; הטענה של "הבגידה מבית", ששימשה עילה בבירות ערב "לבאר" סיבת הכישלון במלחמת א"י — כל אלה נוצלו בעורמה ע"י משטר הכת הצבאית בקאהיר משביקש א־נאצר לאסוף את ארצות ערב תחת דגלו. מאמצי ההשתלטות של נאצר על ארצות ערב מאז, בשם האחדות הערבית, הרי הם חקוקים בתולדות ההיסטוריה החדשה של המזרח־התיכון. ברם העובדה שהמגמות והנסיגות האלה מצאו הד חזק ברחוב הערבי ובחוגי האינטליגנציה בבירות ערב — מעידה על שורשיו העמוקים של רעיון האיחוד ועל הפמיהה הכנה למימוש. אין ספק שלולא הקדיח א־נאצר את תבשילו; אילמלא ניסה לכפות את שלטונו על מדינת ערב בעזרת תככים וטירור — היתה השעה משחקת לו ורעיון הפאן־ערביות היה קורם כבר עור וגידים.

גורמי האיחוד והפירוד בעולם הערבי

אין זה כלל מקרה שבעקבות התפרקותה של קע"ם סחפו גלי תסיסה את בירות ערב ו"אל־בעת" תפסה את השלטון בסוריה ועיראק. המפלגה הזאת ניצלה כאמור, אותן הסיסמות ודרכי התעמולה של השליט המצרי; האחדות הערבית, הסוציאליזם, שיחרור ארצות־ערב משרידי האימפריאליזם וכו'. ברם, מעבר לסיסמות, היה הבדל מהותי בין הנאצריזם ל"אל־בעת", הבדל, שקשה היה לעמוד עליו ללא קריאה בספרותה של התנועה וללא מאמץ למצות את האידיאולוגיה שלה שניתגבשה במשך שנים, בתנאי מחתרת לעיתים ובחוגים רעיוניים שניזונו ממקורות ההלכה הסוציאליסטית והמרקסיסטית של אירופה המערבית. אידיאולוגיה זו היתה בעיקרה נחלת הצמרת האינטלקטואלית של "אל־בעת" הסורית, שניתגבשה במיוחד על־ידי מנהיגה הרוחני מישל עפאלק וראש הממשלה סלאח א־ביטאר. אין לפי שעה נתונים לשפוט עד כמה אידיאולוגיה זו הפכה לנחלת סניפים אחרים של "אל־בעת", כגון הסניף העיראקי; גם מוקדם עדיין לשפוט אם עיקרונות היסוד של "אל־בעת" הסורית ייהפכו במוקדם או במאוחר לקר־מנחה רצוף במדיניותה של דמשק הלכה למעשה. ימים יגידו.

קביעה אחת איננה נתונה במחלוקת. "אל־בעת", על סניפיה בסוריה, עיראק ובאותן מדינות ערב שבהן היא פועלת באורח בלתי־ליגלי, אימצה לה את רעיון האיחוד הערבי כתכנית מדינית ממשית. מבחינה זו יש לראות את הדברים נכוחה: שתי התנועות הדינאמיות, המהפכניות בעולם הערבי — הנאצריזם ו"אל־בעת", חרתו על דיגלן את סיסמת האיחוד כצו היסטורי שיש להגשימו לאלתר.

הנתונים האובייקטיביים והמניעים ההיסטוריים לרעיון האיחוד הערבי הם גלויים לעין כל: העבר המשותף על גדלותו; שפה אחת; מורשת ותודעה לאומית; רציפות טריטוריאלית. דת איסלמית מאחדת והתהליך המקיף בימינו את העולם כולו של התחברות איזורית. הנטייה בקרב הערבים להתרפק על עברם המפואר בנוסח

„חדש“ ימינו כקדם” היא בולטת למדי. המחשבה המודרנית בקרב האינטליגנציה הערבית החדשה מבוססת על תיקווה לחלוקה צודקת ויעילה של אוצרות הטבע במזרח-התיכון, ובמיוחד הנפט; על תוכניות פיתוח איזוריות: על הקמת קווי-תחבורה שיקיפו את כל ארצות-ערב; על כלכלה איזורית שהחלקים השונים בה ישלימו אחד את השני. על כל אלה יש להוסיף את הלחצים החיצוניים המנוצלים ניצול רבגוני ע”י מנהיגי ערב, כגון הצורך לעמוד בחזית אחידה נגד לחץ המעצמות הגדולות ו”הסכנה הישראלית”.

מאידך, כשם שמצויים גורמים מאחדים כך ניתן למנות גורמים מפרידים: מציאותם של מיעוטים לאומיים בקרב עמי ערב, ניגודים שבטיים שושלתיים, והאופי הכללי המגוון של האוכלוסיה היוצר תנועות בדלניות; ניגודים גיאופוליטיים והיסטוריים, שוני המשטרים, הפער בהתפתחויות המדיניות הפנימיות שבין מדינה אחת לרעותה; האינטרסים הכלכליים המנוגדים — כל אלה חוצצים בין חזון האחדות הערבית לבין המציאות. אין ספק שהשיקולים הכלכליים היסודיים הם גורם מעכב ראשוני לאיחוד מצרים, סוריה ועיראק. כלכלתן של אלה חופפת אחת את רעותה ואינה משלימה אותן. שלושתן הן מדינות חקלאיות בעיקרן הנושאות נפשן לפיתוח תעשייתי; שלושתן חסרות חומרי-גלם אלמנטריים ועליהן לייבא ברזל, עץ, פחם, וכן הון וידע טכני. איחוד המונע ברצון היסטורי גדול, שאינו בעל מגמת השתלטות, היה רואה שיקולים אלה עניין משני מול היתרונות הפוטנציאליים של פיתוח איזורי של מקורות המים, הכוונת עודפי האוכלוסייה המצרית לשטחיהם הנרחבים של עיראק וסוריה הצמאים לפיתוח וידיים עובדות וכו’.

וכאן ההסבר לשאלה: מה הגורמים להתקרבות בין עיראק לסוריה שהביאה את נאצר לביטול ההסכם הפידראטיבי המשולש מלפני חודשים מספר?

לבד העובדה האידיאולוגית שבשתי המדינות — עיראק וסוריה — שולטים משטרים המבוססים על מפלגת „אל-בעת”, הרי הניגודים הכלכליים הגלויים לעין כל בין מצרים לבין שתי הארצות האחרות אינם קיימים בין סוריה לבין עיראק. מצריים אין לה כמעט מה לתרום מבחינה כלכלית לאיחוד המשולש. משאת-נפשו של נאצר היא להשתלט על אוצרות הנפט העשירים של עיראק, בעוד שטחיהם הפנויים של צפון סוריה ועיראק היוו מזה שנים מוקד-משיכה-ותיקווה למדינאיה של מצרים כשטחים לקליטת מיליוני מצרים הנמקים בעוניים ללא תיקווה לחיים טובים יותר בארצם.

לעומת זאת: הגבול המשותף בין סוריה לעיראק, צינורות הנפט העיראקים העוברים דרך שטחיה של סוריה לעבר נמל לטאקיה אשר על שפת ים התיכון; צרכיה הגוברים של עיראק למוצא לים זה כנמל יבוא ויצוא לתעשייתה המתרחבת; השוק העיראקי המתפתח המסוגל לקלוט מעודפי הייצור התעשייתי הסורי — כל אלה החישו את ההתקרבות בין שתי הארצות עד לחתימת הסכם לאיחוד כלכלי ביניהן וליצירת הקרע החריף עם קאהיר.

בין נאצר ל"אל-בעת"

אולם יהיו אשר יהיו הגורמים הכלכליים לקרע זה, מה שהכריע את כף חישוביו של א-נאצר היו השיקולים האידיאולוגיים-מדיניים. לפתע התברר לו לשליט המצרי, שראה עצמו כנושא ההיסטורי של דגל האחדות הערבית, שקם גורם חדש בעולם הערבי הנושא גם הוא דגל זה ברמה. ולא זה בלבד: "אל-בעת" הופיעה במשא-ומתן על האיחוד הפידראטיבי המשולש כגורם חשוב, שלא אבה לוותר על יסודות עקרוניים. עתה, עם פירסום הפרוטוקולים על המשא-ומתן החשאי בדבר האיחוד הפידראטיבי, הולך ומתברר עד כמה מיעט א-נאצר להאמין למנהיגי "אל-בעת". ביסוד חילוקי הדעות בין הנאצריזם ל"אל-בעת" מצוי הניגוד היסודי על טיבו של האיחוד: א-נאצר שואף למדינה אחידה — מדינה שתשתרע על פני כל העולם הערבי ושתהיה נתונה תחת מרותו; "אל-בעת" מסכימה עיקרונית לאחדות מלאה, אם כי "כהוראת שעה" היא מבכרת את האיחוד הפי-דראטיבי השומר על המסגרות המדיניות-הלאומיות העצמאיות והסמכויות האוטונו-מיות של חברות האיחוד בענייני פנים. חשדנות "אל-בעת" כלפי א-נאצר שימשה גורם עיקרי במיקוח הקשה שהתנהל מאחורי הקלעים בקאהיר על סמכויות הביצוע של מוסדות הפידראציה, מעמד הנשיא, המוסדות המחוקקים וכו' א-נאצר ביקש להרחיב סמכויות המוסדות המרכזיים וסמכותו הוא כנשיא ראשון של האיחוד; נציגי "אל-בעת" ביקשו והשיגו צימצום ובלימת חופש הפעולה של השלטון המרכזי.

אולם חילוקי הדעות בין "אל-בעת" לנאצר היו נרחבים הרבה יותר. הם כללו את מהות האיחוד ואופיים של המשטרים הפנימיים בשלוש הארצות. הסוציא-ליזם של א-נאצר, דלותו הרעיונית, זלולו בערכים אנושיים ו"היד החזקה" שגילה כלפי פנים וחוץ — לרבות דיכוי החירויות האזרחיות האלמנטריות — שימשו למנהיגים הסורים אות-אזהרה. בכתביהם הרעיוניים של מנהיגי "אל-בעת" הסוריים מתגלית תפיסה ואידיאולוגיה מגובשת ומתקדמת הרבה יותר בכל הנוגע למכלול המערך המדיני הפנימי והחיצוני על יעודיו וערכיו.

עובדה אחת מתגלה בפולמוס הבינעריבי החריף: א-נאצר נוכח שתנועת "אל-בעת", חרף הצהרותיה לאיחוד ערבי הפכה לאתגר ואלטרנאטיבה לנאצריזם. העובדה שבשתי מדינות ערביות התבסס שלטון "אל-בעת" היא פגיעה במדיניותו של א-נאצר. יתר על כן: תנועת "אל-בעת" בשאר ארצות-ערב — בלבנון בירדן, ואף במדינות צפון-אפריקה — נתאוששו ונתחזקו במהירות מול הצלחת "אל-בעת" בסוריה ועיראק. האתגר לנאצר ולנאצריזם היה ברור: בפעם הראשונה נתייצבו נגד חלומות האימפריה הערבית בהנהגתו גורם בעל עוצמה המסוגל להציג בפני המוני הערבים תוכנית וחזון דינאמי של אחדות ערבית תוך הבטחות — שטרם נעשה אמנם דבר לפירעונן — לדמוקראטיה פנימית, לסוציאליזם, להעלאת רמת החיים, לרניסנס ערבי. הקרע היה בלתי נמנע. חריפות מלחמתו של א-נאצר ב"אל-בעת" מעמידה אותנו על עומקו של הפצע, על גאוותו-מעמדו שנפגעו מעמד מנהיג שאינו סובל יריבים ומתחרים. ואמנם, הריב בין קאהיר לבין דמשק ובגדאד

הוא ריב בעל משמעות מרחיקה־לכת. הוא ייהפך לריב ההיסטורי בעולם הערבי והוא יעצב, ללא ספק, את דמותה של החברה הערבית בשנות השישים ולאחריהן.

האיחוד הערבי וישראל

הוויכוח המפותל בין מעצבי מדיניות החוץ הישראלית על טיבו של העולם הערבי הרצוי לישראל הוא ויכוח תיאורטי. אין בכוחה של ישראל להשפיע על תהליכים היסטוריים אלה. ברם, אין היא פטורה מלעקוב בזהירות וחרדה על המתרחש מעבר לגבולותיה. די אם נזכור שמערכת סיני פרצה סמוך לחתימת הסכם ההגנה והקמת הפיקוד הערבי האחד בראשותה של מצרים. ישראל החלה חוששת שטבעת־החנק הערבית הולכת ומתהדקת ודחיית־ההכרעה עלולה להוות פסק־דין של מוות על המדינה הנצורה. בדומה לכך — באביב שנה זו, משנחתם הסכם הפידראציה בין קאהיר דמשק ובגדאד, שוב החלו נושבות בישראל רוחות קשות. ישראל חשה מחדש שמאזן הכוחות באיזור עלול להידרדר במהירות לרעתה. מאידך, ספק הוא אם איחוד ערבי בהנהגת „אל־בעת“ יהווה ברירה מרנינה יותר. לפי שעה טרם הראו מנהיגי „אל־בעת“ הסורית או העיראקית מתינות כלשהי כלפי ישראל. פניהם להתגרות והמערכה בגבול הצפוני תוכיח. דיבוריהם המתונים יחסית של מנהיגי „אל־בעת“ שעה שהיו במחתרת, לא עמדו במבחן המציאות. אם תדביר „אל־בעת“ יום אחד את הנאצריזם ויוקם איחוד ערבי פידראטיבי, תהווה „אל־בעת“ המנצחת איום חמור לישראל. קשה לשפוט כעת מי מסוכן יותר לישראל — אף על פי כן קיים הבדל ביניהם. הנאצריזם מוכרח ללחום, מוכרח אפילו להתפשט. עצם קיומו וטעם שלטונו מותנים בכך. עובדה זו אין להתעלם ממנה. הבעיות הפנימיות החמורות במצרים יביאו את נאצר למלחמת התפשטות. הברירה היא מהפיכה סוציאלית במצרים. לפיכך במוקדם או במאוחר ינסה א־נאצר לפרוץ את הטבעת הסוגרת עליו. „אל־בעת“ מאידך לא חקקה על דגלה הקמתה של ממלכה ערבית מחוץ האטלנטי עד חוף המפרץ ההודי. אין היא אגרסיבית במהותה מעבר לגבולותיה, אין היא נוטה להתערב בעניינים הפנימיים של שאר מדינות ערב ואינה נושאת את נפשה לבצע את רעיון האיחוד מעבר לגבולותיה על־ידי מעשי אלימות ורצח. איחוד ערבי כולל יהווה סכנה גדולה לישראל כל עוד שהמלחמה בה אם על־ידי נאצר או על־ידי „אל־בעת“, היא אחד מיעודיהם. גם עולם ערבי מפורד לא הוכיח עד כה את ברכתו לישראל. בסופו של דבר ישלימו הערבים עם קיומה של ישראל, אולם עד אותו יום נכסף, מוטב לה לישראל עולם ערבי מפורד על מריבותיו וסכנותיו מאשר עולם ערבי מאוחד.

מאגרות רב צעיר

ט"ז אייר, תרצ"ח
מאי 17, 1938

א.

להחכם החוקר מר שאול גינזבורג,¹ שלום

ידידי הנכבד,

קבלתי מכתבך בדבר זכרונותיו של מר דובנוב בנוגע להמשא ומתן שהיה ביני ובין ד"ר י"ל קצנלסון על דבר אופן עריכת האנציקלופדיה הרוסית-העברית² וטעם הסתלקותו של דובנוב מן העריכה כפי שהוא מצייר, ומעמיד אותי לעד על הדברים שאמר בוקי בן יגלי.³ ואתה מבקש ממני להודיעך אם הדברים שאומר דובנוב עליו כפי שאתה מעתיקם לפני מן דף 84 הם דברים כהווייתם.

אין לפני ספר הזכרונות של דובנוב⁴ חלק שני, ומפני כן אינו יכול לדון מן הקטע הזה שאתה מעתיק על כל מהלך הדברים לפניו ולאחריו. את הדברים הללו שדובנוב מעיד מפי קצנלסון, היינו הטעם האמתי שבדבר שבשביל זה החליט לקבל עליו את העריכה בכל אופן שתהיה האנציקלופדיה, אין אני זוכר כלל. אפשר שדובנוב חשב בלבו שזהו הטעם ואפשר שאמר זה לו שלא בפני. אבל מה שאני זוכר בבירור זהו.

אני לא באתי במקרה לאותה אספה אלא קראוני מאודיסה לבוא עפ"י ההצעה בקשר עם האנציקלופדיה העתידה לצאת ושאני אהיה העורך של הספרות הרבנית. נשאתי ונתתי בזה עם אפרון⁵ ועם דובנוב וקצנלסון. אני העמדתי תנאי שהאנציקלופדיה תהיה יותר מקורית ויותר עמוקה ורחבה ובוזה הייתי תמים דעים עם דובנוב. קצנלסון להיפך העמיד על דעתו שאפשר להסתפק באופן כזה שהתחילו אעפ"י שלא תהיה בתכלית השלמות. ועל זה ביחוד היינו דנים ימים אחדים. (כמדומני שעיקר המשא ומתן היה בזה עד כמה ישתמשו בהאנציקלופדיה האנגלית ועד כמה — במאמרים ומחקרים מקוריים). וכשבא קצנלסון בפעם האחרונה שוב לדובנוב (כי באלה הימים האחדים ישבתי אני בקביעות בבית הקיץ של דובנוב וקצנלסון היה הולך ושב מפ"ב (מפטרבורג) למעונו של דובנוב כדי להמשיך את המשא ומתן הזה) והודיע בהחלט שהוא קבל עליו את העריכה הראשית עפ"י התנאים שלו. כאמור הסתלק דובנוב בהחלט ואף אני הסתלקתי מלקבל עלי את ההצעה. אבל הבטחתי לק"נ (לקצנלסון) לכתוב לפחות מאמרים אחדים כדי שיהיה גם שמי נקרא על האנציקלופדיה. ומכיון שהאיץ בי ואני אהבתי מאד לא יכולתי להשיב את פניו ריקם וכתבתי על פי בקשתו מאמד אחד על האלפס ופסקתי מפני כבודו של דובנוב הנעלב, כי שניהם היו ידידי הקרובים ללבי. מכל המשא

* הביא לבית הדפוס ת. ל.

ומתן הזה נשאר בלבי זכרונות של צער הנפש עגומים. כי לדעתי היה הצדק בזה בנוגע להצד הספרותי עם דובנוב וכך נחקק בזכרוני. אולם בנוגע לעדותו של דובנוב על הדברים שאמר קצנלסון אין אני יכול להעיד כלל, כאמור.

הנני משתמש במקרה זה להביע לך תודה על שני החלקים של ספרך ששלחת לי וברכתי עליהם ברכת הנהנין. הזכרונות הם מלאים חיים ונכתבו בסגנון ספרותי קלסי המזכירים את ספרי ההיסטוריה הקלסיים שאף דברים שכתבו מפי השמועה הם חיים וקיימים כאלו היו עדי ראייה, באופן שדמיון ומציאות מש(ת)משים בערבוביה, גוף ונשמה כרוכים ביחד.

ידידך מכבדך
ח. טשרנוביץ

מאי 26 1938

ב.

למר ד"ר שמעון ראבידוביץ נ. י., שלום וברכה

ידידי הנכבד,

קבלתי את קונטרסך החשוב בעיית ההגשמה לרס"ג ולרמב"ם⁶ והתענגתי הרבה על מחשבותיך הבהירות. רואה אני את דבריך על שני אופני הגשמה, הגשמה גופנית והגשמה שכלית, נאצלת. ואף הפילוסופים שרצו לבטל את הראשונה לא יצאו נקיים מן האחרונה, כי סוף סוף אף רוח האדם גשמי הוא ומדמה צורה ליוצרה. לפני כמה שנים היה לי בזה שיח ושיג עם אחד העם ז"ל והודה לי שהצדק עם ד"ל. היהדות ההיסטורית, לפחות כפי שהבינוה "המאמינים", כלומר ההמון ב"י, זה כל העם הרואים את הקולות, היא בלי ספק מוגשמת. אפשר שמן השקפת הדת "הצרופה" הצדק עם רס"ג והרמב"ם אבל הם בוודאי ראו את האמת כפי שהיא צריכה להיות, או כפי שהיתה נשקפת להם, ולא כפי שהיא באמת. היהדות המקראית ומכש"כ ("ומכל-שכן) היהדות התלמודית בע"כ ("בעל כרחיה) היא מוגשמת, מפני שהיא בתכליתה אמונה ולא פילוסופיה ואמונה א"א (אי-אפשר) לה להתקיים בלי ציור הדמות באופן שהוא, ובשביל שהיהדות היא אמונה ביסודה לא היתה יכולה לקבל את ההפשטה הגמורה או אלוה "מלא שלילות" זה של הרמב"ם, שאינו יכול להיות קנא ונוקם וארך אפים ופושט יד לטובים וצופה לרשע וחפץ בהצדקו ומכש"כ ("ומכל-שכן) שאינו כותב בר"ה וחותרם ביוה"כ. תמינה למי התפלל הרמב"ם אעפ"י שאין ספק אצלי שהתפלל שלש פעמים בכל יום ולא החסיר אפילו מנחה אחת. ואם נאמר הכתובים? כבר אמר הרמב"ם שיכול לתרץ את הכתובים גם עפ"י שיטת הקדמות אלמלי היה מאמין בה. לא הכתובים מכריעים כאן, אלא השכל והחוש מכריעים עפ"י מה שרוצים לדחוק בכתוב. וכלום יש לנו פסוק אחד כצורתו? הלא ע' פנים לתורה, המעיין בכתוב כ"קורא בתורה" ימצא שם זה וגם זה, כתובים מכחישים זה את זה. יש פסוקים הנוטים להגשמה שבהגשמה ויש פסוקים המרחיקים גשמותו כע"ז (כעבודה זרה). אפשר באמת שיש כאן שכבות שונות. בכל אופן אפילו הסופרים שהרחיקו את ההגשמה

בתכלית, קשה ליחס להם הבנה רוחנית של הפשטה פילוסופית מעין זו של השגת הרמב"ם וחבורתו. וכשאין הפשטה גמורה בתכלית עד אין סוף, א"כ הרי בע"כ ("בעל כרחו), היא הגשמה, ומה הועילו חכמי הפילוסופיה בתקנתם? אני חושב שהרמב"ם וחבורתו נתנו לישראל אמונה חדשה וכמה "גדולים וטובים" לפניו ולאחריו הלכו בוו המחשבה. ואמנם אעפ"י שי"ג עקרים שלו נתקבלו בסידור, אבל לא נתקבלו על הלב, כי רוב "מנין" של ישראל אינו מתפלל לאלוה, שאינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל, והדברים עתיקים. מאמרך נאה ויאה ואומן אתה הקונה בשבת כלי, אבל הייתי רוצה לראות ממך מאמר על בעיית ההגשמה "מסוף העולם ועד סופו", כלומר מן התנ"ך והתלמוד וכל הראשונים, מה למעלה ומה למטה מן הרמב"ם וחבורתו. אתה האיש. בוודאי ראית ח"ב של תולדות האמונה הישראלית ליחזקאל קויפמאן תלמידי, שאף הוא נוגע בשאלה זו. יש שם דברים ראויים להשמע... בוודאי ראית את מאמרי לו לא קם כמשה, שפרסמתי במאזנים¹ לפני שתים שלש שנים, שאף אני נגעתי דרך אגב בשאלה זו. כמדומני ששלחתי לך המאמר בשעתו וכבר אפסו תמו החוברות אצלי. חבל, הייתי שולח לך חוברת אחרת אם אינה אצלך. אני הולך בימי החופש שלי בשנה זו לראות את משפחתי בא"י, כי לא הייתי שם כל אותן השנים שהיתה הממשלה שלנו כביכול. ואם לא עכשיו — אימתי?

אני מקווה ששלוש לך והגני שולח לך ד"ש ולרעייתך הכבודה.

בידידות וכבוד

חיים משרנוביץ

שאלתיך לפנים בדבר מכתבי סקולוב ששלחתי אליך. כלום נדפסו כבר כתבי סקולוב ואם מכתביו אלי נכנסו בקובץ זה?² בבקשה להודיעני בשעת הפנאי.

(1) שאול גינצבורג (1866—1940), יליד מינסק, עשה לו שם כהיסטוריון ועתונאי. בשנת 1903 ייסד את העתון היומי הראשון ברוסיה "דער פריינד". מחקריו ההיסטוריים על תולדות היהודים במאה ה'18 וה'19 ברוסיה יצאו בתרגום עברי בשם "כתבים היסטוריים" (1944).

(2) האנציקלופדיה היהודית ("ייברייסקאיא אנציקלופדיה") בלשון הרוסית הופיעה בפטרבורג ב'16 כרכים (1908—1913). העורכים היו ש. דובנוב, ד"ר י. ל. קצנלסון, בארון דוד גינצבורג, וא. א. הרבני.

(3) כינוי הספרותי של ד"ר י"ל קצנלסון בעל "שירת הזמיר", "התלמוד וחכמת הרפואה" וספר הזכרונות "מה שראו עיני ושמעו אזני".

(4) זכרונות דובנוב יצאו בעברית בכרך אחד בשם "ספר חיי" (בהוצאת "דביר").

(5) המו"ל אליהו עפרון (1847—1915), בעל הוצאת הספרים הגדולה ברוקהאווערן (היא הוציאה אנציקלופדיה כללית ברוסית ב'86 כרכים).

(6) המאמר נדפס לראשונה בכנסת לזכר ה. נ. ביאליק ספר שלישי, הוצאת "דביר", תל-אביב, תרצ"ח.

(7) מאזנים, כרך ג', חוברת ד—ה' (טבת-אדר א', תרצ"ה), עמ' 381—401.

(8) הקובץ הוא "ספר סקולוב", שהופיע בעריכת ד"ר שמעון ראבידוביץ, בהוצאת ההסתדרות הציונית ומוסד ביאליק, ירושלים, תשי"ג. בקובץ בא מאמרו של רב צעיר על סקולוב בשם "איש האשכולות".

א ב י ש ג

אֲבִישׁג

יִפְתֵּהעִינ,

בָּךְ אֲדַבֵּק

מִתְהוֹם הַאִין :

הַגִּישִׁי גְבִיעֶךָ עִם תִּינן !

נְעוּרֹת פְּתוּלוֹת בְּמַחֲוֹלָן

עֲכָסִים, אֲצַעְדוֹת, מְצַלְתִּים —

אֵת הָאֲחַת בְּכֶלֶן

נוֹשְׂאֵת הַיְקוּם עַל כְּתָפִים,

נוֹשְׂאֵת עֲפְרֵי לְשָׁמַיִם.

הַמֶּלֶךְ זָקֵן וְעֵצוּב

הַמֶּלֶךְ דוֹד לְרַגְלֶיךָ :

פָּנִים אֶל קִצֵּי הַקְּצוּב

אֲבוֹאָה, אֲבוֹא נְעוּרֶיךָ ;

תִּיִם תְּמוֹתָהּ בְּזוּרְעֶיךָ !

טיפוסי השקפות על האמונה

מאת אפרים שמואלי

על האמונה הדתית הושמעו במשך הדורות דעות שונות זו מזו מן הקצה אל הקצה. אפילו נסיה מן הלב את הדעות "האפיקורסיות" וגם את כל תוכני האמונה ועיקריה (הדוגמות) נמצא בנקל, שעדיין מרובה המחלוקת על טיבה של האמונה עצמה בקרב מחנה ההוגים-המאמינים.

להלן ידובר על שלוש דעות טיפוסיות, שהיו רווחות בעם היהודי בימי הבינים והן קיימות ועומדות בו עד היום. את הדעה האחת, מן הקצה מכאן, נכנה בשם "ראצייונאליזם מאמין"; בא כוחה הטיפוסי הוא הרמב"ם. את הדעה האחרת, מן הקצה מכאן, נכנה בשם "אמונה תמימה"; באי כוחה הם המוני המאמינים בכל הדורות. קרוב לאחרונה הדעה, המבקשת להחזיק באמונה התמימה, אבל היא עומדת ומבססת את האמונה בכלי-המחשבה, הלקוחים מבית מדרשה של הדעה הראשונה. השקפה שלישית זו, שבשום פנים אינה מהלכת באמצע, נכנה בשם "דעה קונסרבאטיבית"; כוחה הטיפוסי הוא במחשבה העברית, למשל, דון יצחק אברבנאל (1437—1508), שר הכספים ושר התורה מגולי ספרד. השקפה זו באה "להחזיר עטרה ליושנה", לחזק עמדה שנתרועעה באותם האמצעים, שרועעו ומוטטו אותה. היא טיפוסית לתקופת משבר, להכרעת דעת ורצון להילחם במשבר באותם האמצעים שגרמו לו, בתוספת, כמובן, בתוספת התשובה לאמונה התמימה. להלן גם נשווה עמדה זו להשקפה הפילוסופית בקרב הוגי הנצרות בימי הבינים המאוחרים, שנקרא בשם "נומינאליזם". יש כמה נקודות מגע וקורבה בין דעת אברבנאל לבין דעותיהם של "הנומינאליסטים".

א.

מהי מהותה של האמונה, מה עיקריה ומה היחס הנדרש בינה לבין השכל החוגג? על ציר שאלות אלה סובבת-הולכת הגותן של חכמי הדת. הרמב"ם עדיין היה רשאי להכריז באופטימיזם של ראש "תנועת השכלה" פילוסופית, המאמינה בהתגלות אלוהית והבוטחת, כי הדעה הנכונה מוליכה מעצמה לאמונה האמתית, ולכל הפחות אין בכוחה לסתור את האמונה: "ההאמנה אינה הענין הנאמר בפה, אבל הענין המצויר בנפש, כשיאמינו בו שהוא כן כמו שיצויר". והרב הולך ומבאר, שיש הרבה דעות המוחזקות אמיתיות ואינן אלא טעויות. השם האמנה הוא מחידושיהם של התיבונים, תרגום המלה הערבית אעתקאד, שענינה ביטחון בדעה, ברומית — *convictio*. והנה ההאמנה כשהיא לעצמה עדיין אינה ערוכה לאמת. כדי שהאמנה תהיה אמיתית יש צורך בשלשה תנאים, שהרמב"ם מפרשם

* העניינים ידונו בהרחבה בספרי "דון יצחק אברבנאל וגירוש ספרד", העומד לצאת לאור בהוצאת "מוסד ביאליק", אני מוסר את קיצורם.

ב'מורה נבוכים', חלק א' נ: (א) מן הראוי שתוכן האמונה יהיה מושג שהושג בנפש, ולא "ענין הנאמר בפה". הנפש חייבת ליצור לעצמה "ציור" מאותו ענין. (ב) המשיג חייב לדעת בדרך מן הדרכים, שהענין המצויר בנפשו הוא במציאות בדיוק כמו שצויר בנפשו. (ג) יש לחזור ולבדוק פעמים רבות את האמת שבהאמנה. "רבים מן הפתאים" שומרים בלבם אמונות, שאין שלושת התנאים האלה ערבים לאמיתותן. כללו של דבר: אין אמונה אמיתית בלי הבנה מעמיקה במהותה, בלי הודאות הפילוסופית שביטול אמיתותיה מן הנמנע הוא. התורה עצמה מעוררת את המאמין להוכיח את אמיתות האמונה, כדי שלא תזנחנה ל"סברות" ולא תסתאבנה בשיגרת "הענין הנאמר בפה". אולם מכיוון שאמיתות אלה הן פיסגות המחקר המטאפיסי מצווה, כביכול, התורה במרומו, שהמאמין יעמיק במשנה זו רק לאחר שיסגל לעצמו את המדעים הקודמים למטאפיסיקה, עד שתתאמת לו האמונה. הכרת העולם מוליכה לדעת ה', בוראו, מנהיגו ומשגיחו. משום שהמטאפיסיקה, שמתעודתה לקבוע מהו היחס בין הנמצא העליון, העצם הנפרד והנצחי, לתחומי הנמצאות ההווים והנפסדים, היא קודם כל מדע היש בבחינת יש, מן הראוי לו למאמין שיחקור ויבחון את יסודות כל העצמים מתוך בחינת הנמצאות עצמם, כדי להשיג לבסוף את הידיעה המאומתת במציאות השם כעילה ראשונה לכל הנמצאות ובתכונותיה רק על סולם "המדעים המדויקים", העוסקים בתחומי המציאות השונים, אפשר לעלות אל מושגיה של "החכמה האלוהית", הניצבת בראש הסולם. הכרת המציאות וביקורת השכל האנושי הן לדעת הרמב"ם תנאי קודם להשגת העניינים התוריים, במידה ששכל האדם מוכשר להשיגם בעודו שוכן בבית החומר, והתורה עצמה מצווה שהמאמין ישלים עצמו בהן שלמות אמיתית.

פירושו של אברבנאל להגדרת "ההאמנה" בפירושו ל"מורה נבוכים" ח"א נ', אינו מתנגד לצד הפורמאלי שבהגדרה, אף כי כבר בעצם מסירת הניסוח של "הרב המורה" בצורת הפסוק: "האמונה היא הציור החזק בנפש כשלא ירגיש האדם בחילופו", מורגש העתק דגשים. עצם ניסוחו של אברבנאל אינו מטעים את אימות "הציור החזק בנפש", אלא את קנינו בלבד ואת מדת חזקו. המאמין שרוי באמונה, מכונס בה, מקופל בה, ואי-אפשר לו שיחרוג ממנה ו"יחליפה". אך אברבנאל אינו מסתפק בביאור הענין בלבד. הוא משיג על הרמב"ם ומנסח את השקפתו הוא על מהות האמונה. כי באמת ניכר בהגדרת הרמב"ם, שאינה מספיקה לתפוס את טיבה של האמונה הדתית. חסרה היא כמה יסודות: אין אמונה באמת שכלית בהכרח גם אמונה דתית. עיונו הארוך של אברבנאל ניתן לסיכום כזה: האמונה הוא קיבוץ מקובל של דעות, שאינן מושגות בדרך המחקר והעיון השכלי. תחילתה בנבואה או בנפלאות ולא בטענה וראייה שכלית. היא אמיתית מצד עצמה ועומדת ממעל לאימות מצד ההיגיון והטבע. היא איפוא סופרנטוראליסטית ומטא-לוגית. אין אמונה אלא "בפנות ודברים אלהים". כל שאר דרכי ההשגה ותכניהם קרויים חכמה, דעת וכו' ואינם מדרכי האמונה. בקיצור: "אמונה לא ייאמר כי אם על הדעת המקובלת שהיה השגתה בנבואה או על פי המופת הנסי. והוא אמתי קיים מהדברים והפנות האלהיות". סימניה של האמונה הם אפוא בעיקר תוכניים. אין מקומה בתחום

הדעות השכליות. והמטאפיסיקה אין בכחה לא לקרבה לאדם ולא לדחותה. היא אמיתית „מצד עצמה“.

ב.

יפה למדי הסביר כאן אברבנאל את דעתו. ניתוח קצר מעלה בנקל, שווה באמת עמדה מפשרת, הדומה מצד אחד לראציונאליזם המאמין ומצד אחר לאמונה התמימה-המסורתית. האמונה התמימה טוענת: אין לי צורך במדעים ובפילוסופיה. דיי במתן תורה ובעדותם של הנסים. השכל, הבוחן את סודות האלוהות והחוקר את הטבע, על פי שיטות המיטאפיסיקה והמדעים, אין בו מועיל בענייני האמונה, וזו היתה כל הימים דעתם של המתנגדים ל„התפלספות“. אחד מבני דורו של אברבנאל, ר' יהודה חיט, מסכם את דעת האמונה התמימה בלשון זו: „אבל אמונתנו, כי התורה בכל ענייניה וסיפוריה, מתחילתה ועד סופה, הם עניינים לא יורה עליהם לא השכל ולא טבע כלל, כי כן הגיעו עדינו בקבלה איש מפי איש עד משה רבנו ע"ה בסיני. והמצוות וההתנהגות בעדת ישראל הן עדים נאמנים על כל האמונה ומתנהגות איש מפי איש, והוא עדות גדולה על כל האמונות שזכרנו“. וכן הוא משמיע להלן: „וקביעת האמונה בעשותנו כך לנסים ולנפלאות הכתובים בתורה, בגופנו, בבתינו, בפינו ובכפינו בכל יום ובכל שעה, ובזה יתאמת לנו כאילו ראינו בעינינו הכל, כי בהתמדת האבות, אשר ראום ואשר ילמדום ויספרום לבנים, זכרם לא יסוף מזרעם להאמתת הענין, כי אין הדור ראוי והגון לעשות לו נסים נגלים בכל עת“ (מערכות אלקות, פרק ראשון).

לעומת האמונה התמימה טוען הראציונאליזם המאמין, מיסודו של הרמב"ם, למשל, שיש צורך רב במדעים ובפילוסופיה כדי להכיר את הבורא. אמנם אלוהים אינו עצם נושא לתוארים ולא כוח בעצם, ועל כן אין לו תוארים עצמיים. הוא פעולה יוצרת, ואפשר לייחס לו רק תוארי פעולה יוצרת וניתן לדבר עליו במשפטים שליליים, השוללים הן את החיוב והן את ההעדר. אבל כל התוארים האלה אינם באים לשלול כל עיקר את אפשרות ידיעתנו באלוהים על דרך השכל. ונהפוך הוא: הם מוליכים אותנו בהכרח ההגיון להכיר את אלוהים, על ידי תוארי פעולתו — כבורא העולם ומנהיגו, ועל ידי תוארי השלילה — כנבדל מן העולם, כרוחניות יוצרת מוחלטת. אמנם אין ידיעתנו באלוהים שלימה, מפני שאין שכלנו יכול להשיג את מהות מציאותו. כל המציאות הידועה לנו על ידי החושים, הכוח המדמה והשכל, אינה דומה למציאות האלוהות, אנו מכירים רק נמצאים, אפשרי המציאות, שהמציאות אינה אלא מקרה נוסף עליהם, ואילו מציאות האלוהי היא מהות עצמה. מחמת גבולותינו במקום ובזמן אין אנו יכולים להשיג אלא דבר זה בלבד, שהוא נבדל מוחלט. כן יכולים אנו, ומצויים אנו, להשיג את פעולותיו בעולם. יש בעולם חוקיות, המגלה לעינינו את רצון האלוהות ואת חכמתה. „טבע המציאות“ הוא גילוי החכמה האלוהית. יש בו קבע, „חוק נתן ולא יעבור“, ואין בו לא חסרון ולא תוספת מיותרת, „וכן כל שיגזור לנבראות ההם ומהם — כולו צדק גמור ונמשך אחרי גורת החכמה“ (מורה נבוכים, חלק ב, כ"ח). ריבוי הנמצאים מורה על המציאות לאמיתה. כשמתבוננים כראוי בריבוי זה מוצאים בו בנקל

אחדות, הבאה להעיד על אחדות מנהיגו של העולם. כל נמצא ונמצא מבקש לשמור על קיומו. ו'הטבע' שומר על הנמצאים הפרטיים כולם לפי מדרגתם בסולם המציאות. הוא שוקד על קיום המינים ועל פרטי כל מין, שיתקיימו לפי כוחם האפשרי. יש בעולם אחדות של תכלית: להתקיים ולהשתמר, והיא עדות לחכמת הבורא. כל מדרגות המציאות בעולם הן מדרגות רצונו וחכמתו.

האדם נתייחד מכל הנמצאים בכוח שכלו. השכל האנושי הוא "הצורה העצמית" של האדם, כלומר — מהותו הפנימית, ובו הוא משיג את מהותם הפנימית של כל הנמצאים וחותר להכרת האלוה. בו הוא מכיר קודם את הצורות הדביקות בחומר, כלומר — את עולם הנגלות, אחר כך את הצורות הנבדלות מן החומר, כלומר — את עולם המושגים, ולסוף — את האלוהות, במידה שניתן לו על פי גבולותיו. וזהו סוד "סולם יעקוב", הוא הסולם שבו בני אדם עולים ויורדים לפי מדרגות כוח שכלם. בקצהו העליון ניצב ה', קיים ועומד לעולמים, ובקצהו התחתון עולים בני אדם, כל אחד ואחד לפי כוחו ומאמציו. כל עלייה היא בהכרח עלייה אל ה', מכיון שהוא "עומד-קיים על ראש הסולם" (שם, טו).

איזוהי האמונה האמיתית? זו שאין בה שום סתירה הגיונית אלא כולה מותאמת לתביעות השכל. תורת ישראל היא האמונה הדתית האמיתית משום שהיא הפילוסופיה האמיתית היחידה. היא מותאמת לאמת השכלית ואינה סותרתה. אבל יש בה גם תוספת על השגות השכל. היא מעין בריאה חדשה, מעין מעשה-בראשית חדש: אלוהים עמד והורה עם שלם דעות אמת, מידות טובות ומעשים טובים, כדי לתקן את חיי היחיד והציבור ולהשלימם בכל השלימויות. קנין המידות הטובות אינן אלא דרך לקנין הדעות האמיתיות על הבורא, שהוא השלימות האמיתית העליונה: "ציור המושכלות, ללמוד מהם דעות אמתיות באלוהות, וזאת היא התכלית האחרונה והיא משלמת את האדם שלימות אמיתי" (שם, חלק ג', נ"ד). דרך המחקר היא אחת ממצוות התורה. אמנם התורה לא ציוותה עליה במפורש, אבל היא כלולה במצוות אהבת ה', שהרי אי אפשר לאהוב בלא ידיעה, "והוא אמרו: לאהבה את ה'... שזאת האהבה לא תיתכן אלא בהשגת המציאות כולה, כפי מה שהוא ובהינתן חכמתו בו" (שם, שם, כ"ח).

דעת אברבנאל, היא "קונסרבאטיבית", לא על דרך האמונה התמימה כולה ולא על דרך המחקר של הראציונאליזם המאמין בכלו. אף הוא מאמין, שאדם מתייחד בשכלו, ואדם מישראל באשר הוא אדם חייב לחקור ולהשכיל. אבל הוא מדגיש ביותר את הבריאה השניה שבמתן תורה. אדם מישראל, באשר הוא בן האומה, שקיבלה את התורה, יכול לדלג על פני שלבי הסולם של ההכרה. האמונה הדתית האמיתית אינה מתחילה בשכלו של אדם. יש מסורת אבות, בית-חסות קיים ועומד של דעות ואמונות, שניתנו מפני הגבורה לאבותינו. בעיקר מדלגים הנביאים על פני השלבים, כי אברבנאל מודה, שכמה נביאים היו "שלמים מאד" בשכלם, ועל שום שלימותם זו חל עליהם שפע אלוהי רב ביותר.

באמת יש לאמונה הדתית שתי פנים: היא האמנה, כלומר החזקה בדעה, שאני ודאי בה ומתוכה, והיא "הציוד בנפש", המושכל התוכני שאני תופס

בדעה זו. יש כאן עשייה רוחנית, קנייה שאני קונה לעצמי, ותוכן העשייה, הקנין, או כמו שאמרו חכמי האסכולה בימי הביניים *fides qua creditur* וגם *fides quae creditur* הצד הסובייקטיבי והצד האובייקטיבי חייבים לעלות לשלימות אחת. אם תתפוס רק את הראשון, אין בידך אלא האמנה בלי תוכן, מין פידיאיזם, כלומר – אמונה המאמינה בעצמה, ואם תתפוס רק את האחרון, תפסת משפט אובייקטיבי, כעין עקרון מדעי, בלא השתתפות שבלב, עיקר אמונה יבש. אמנם מאמינים במשהו. אבל משהו זה אי אפשר לומר עליו, שהוא אמת אובייקטיבית, שלא נוצרה על ידי האמונה, אלא שהיא, אמת זו, כאילו יוצרת את האמונה. מצד אחר אי אפשר גם לומר, שתוכן האמונה נוצר ונקבע על ידי האמונה עצמה. זהו הקושי העיקרי בכל פילוסופיה דתית, הבאה להוכיח את אמיתת האמונה. צורת המחשבה שלנו תפוסה לחלוקה בין סובייקט ואובייקט. בה מתגלה לנו המציאות, ואי אפשר לנו שלא להפריד ולהבדיל. אבל באמונה הדתית נתפס אלוהים מעבר לחלוקה זו. על כן אפשר לדבר עליו בדרך השכל רק עד גבול מסויים, ואין להוכיח את מציאותו במופתי השכל. המאמין מרגיש שהכוונה האלוהית בבריאה היא הנחתה של המחשבה הדתית ולא תוצאתה. יראת ה' – ראשית חכמה.

הרמב"ם שקד הרבה על ענין ההאמנה, על ביסוסה של הוודאות: כדי להגיע לאמונה אמיתית יש צורך בצירור ברור בנפש, בביטחון, שצירור זה מתאים למציאות, ובבדיקה תמידית של אמיתות ההאמנה. אברבנאל נתפס יותר לצד התוכני, האובייקטיבי. אין אמונתו צריכה ערובות של הוכחות מרובות. דיו באותו "הצירור החזק בנפש כשלא ירגיש האדם בחילופו".

ג.

על טיבה של האמונה נחלקו דעות ההוגים, בדומה למחלוקת בתיאולוגיה הנוצרית בדורות הסמוכים לזה של אברבנאל לפניו. ראוי לנו לעמוד כאן בקצרה על טיבה של מחלוקת זו בקרב הנוצרים. יש בה כדי להבהיר את עמדתו של אברבנאל כלפי עיקרי האמונה. בדורו הלכה והבשילה תנועת מרד בכנסיה הקא"תולית, וזמן קצר לאחר מותו פרצה זו ברוב קצף וגרמה לפירוד הכנסיות ולמלחמת מות דת.

יחסו של אברבנאל אל האמונה באלוהים ואל תורת ישראל ועיקריה מוכירה במידה מסויימת, אמנם מסויימת מאד, כמו שנראה להלן, ועל דרך ההקבלה בלבד, את השיטה של "הנומינאליסטים" בקרב אנשי האסכולה הנוצרית, זו שהתפתחה ונתגבשה בתיאולוגיה הנוצרית בתקופה שבין תומאס מאקינאו לבין מארטין לותר. ראשי הלכותיה של שיטה זו, לצורכי עיונו כאן, היו אלה:

אלוהים הוא כוח מוחלט, בעל יכולת שאין לה חוק וגבול. יש לאל ידו לשנות מיסודם את כל סדרי הבריאה, לברוא עולם חדש ואדם חדש. הוא אלוהים נסתר מבינת האדם. בעלי שיטה זו: דונס סקוטוס (1270-1308), ותלמידו אוקם (Occam, מת 1349 או 1350) הדגישו ביותר את עיקר הרצון

האלוהי שאינו בהשגת אדם. בעוד שבתורת תומאס מהות אלוהים היא חכמתו. ה־*intellectus*, השכל האלוהי, הבונה את העולם על פי חוקים וכללים, ועל כל פנים יש לתואר השכל עצמיות כל שהיא, הנבדלת מתואר הרצון, הנה מהות אלוהים היא על פי "הנומינאליסטים" רצונו הפועל והחופשי, הנעלה מכל תפיסה שכלית על פי חוקים וכללים, ואין להבדיל בין רצונו ובין שכלו־חכמתו. אלוהים הוא "גבור ובלי כלל; רצון ללא חקר ושאינו בהכרה". הוא מושל בכל וכופה עלינו אפילו את המעשים, הנראים בעינינו כחופשיים.

בכל־יכולת האלוהית הבדילו בין שתי דרגות: בין היכולת המוחלטת (*absoluta potentia*) והיא עיקר מהותו, ועל פיה הוא יכול להתקין אפילו סדרי מוסר חדשים ולהפוך טוב לרע, (כגון שיצווה לרצוח או לשנוא את אלוהים) לבין היכולת, שבה נתגלה לנוצרים באהבה לפדות את נפשם על ידי הדביקות בישו, בתורתו ובסדרי הכנסייה, במוסדות הציבור ותקנותיו, והיא ה־*potentia ordinata* — מצוות הרצון האלוהי בעליל.

יתירה מזו: על פי תורת תומאס ושאר כל מורי הכנסייה הקאתולית בתקופת עווה, "אין החסד האלוהי מבטל את הטבע אלא משלים אותו". מכוח הטבע, טבע האדם וגוי וטבע הבריאה, שהושלם על ידי החסד האלוהי בנו ההוגים הקאתוליים אולם מודרג דרגות הווייה וערכים וייסדו עליהן את השלטון ההירארכי של הכנסייה. בא "הנומינאליזם" וקרע תהום בין החסד האלוהי, פרי רצונו, ובין הבריאה והאדם וערכיו, כלומר — בין כל הסדר האונטולוגי והאכסיו־לוגי, שהעמידה השיטה האריסטוטליאית־תומוסיטית. רצונו של אלוהים הוא עובדת היסוד בעולם, ושכלו של האדם, המעמיד ערכים קאתוליים־כלליים, קצרת יד מלהשיגו. שוב אין שום בטיחות או־בייקטיבית בעולם. הקשר בין טבע ועל־טבע הוא מעשה חסד אלוהי מדי פעם בפעם. אין בו קבע של חוקים וכללים, שאפשר לייסד עליהם סדרי כנסייה בלא ערעור. שוב עומד אדם אין אונים מול פני המקרה, המוות וחמת ה' הניתכת; הישועה באה מכוח האמונה בלבד. היא הדרך היחידה, שבה אפשר להתקרב אל אלוהים, ועיקרה — בלב יחיד, בספירה הדתית־הפנימית, הנפתחת לו מכוח רצונו הנסתר של הבורא. מכאן עדיפותה של "הכנסייה שאינה נראית", של עדת המאמינים, הדבקים בלב שלם ב"מלכות השמים" הפנימית, על הכנסייה הנגלית במוסדותיה. זו האחרונה אינה אלא "איגוד חיצוני", כמוה כמדינה.

זאת ועוד: המציאות האנושית כמות שהיא לעצמה אין בה שום אמת; היא מקבלת הכל מגבוה, מן הרשות הטראנסצנדנטית. כל העקרונות והערכים והאידיאות אינם אלא הפשטות השכל. מעשה מיבנה של סימנים וסמלים, שאין בהם ממש. במציאות ההיסטורית יש רק עובדות בלבד, ואין בכוחה להוליד מעצמה "אידיאה מנחה". "אידיאה מנחה", כל עיקרה — פכות של נמצאות, מאורעות ומעשים. אבל אדם נתון בידיה לשבט כל זמן שאינו דבק באמונה שלימה ברשות הטראנסצנדנטית. רק מכוחה הוא זוכה לחסד האלוהי. אין זה מקרה כל עיקר, שמורי "הנומינאליזם" היו אחים פראנציסקאנים,

„ספיריטואליים“, ועמדו בקשרי מלחמה עם הכנסייה. יחסם ל„עולם הזה“ ולמוסדותיו — לכנסייה ולמדינה כאחת, היה יחס של מתיחות. עתים קבלו עליהם את „עול העובדות“ ועתים קרובות יותר מחו, מרדו והמרידו. אבל במלחמתם ב„צורות, ב„אידיאות“ כוללות ב־ *universalia* שלא היו בעיניהם אלא „שמות“ (*nomina*) בלבד, בלא יסוד של ממש בסדר האלוהי האמיתי, השתמשו לא מעט בכלי־זין ראצינאליים. טובת האמונה דורשת כלי זין אלה, ומן הראוי שהפילוסופיה תהיה אמתה של התיאולוגיה, לא כל שכן, שאלוהים בכבודו ובעצמו נטע באדם הגיון על פי מתכונת הגיונו יתברך. בכך פתחו בעלי אסכולה זו פתח רחב לעיון הפילוסופי, אמנם בעיקר לצורכי אפולוגטיקה.

מרוחם של אלה נתפרנסה התסיסה הכבירה בתיאולוגיה הנוצרית שבדורותיו של אברבנאל, ומהם קיבלה לא מעט תנועת הריפומאציה על כל פלגותיה.

בדומה לבעלי האסכולה „נומינאליסטית“ מדגיש אברבנאל את היכולת המוחלטת של אלוהים ואת רצונו הנעלה מבינת האדם. כוח רצונם של האלוהים ושל האדם עדיף וחשוב יותר מכוח שכלם. כמוהם הוא מאמין באפשרות של שינוי גמור בסדרי הבריאה בחסד ה', אף כי אינו מקבל שינוי סדרי המוסר האנושי. אף הוא דבק באמונה ומגן עליה בכלי־זין ראצינאליים עד מקום שידו מגעת. כמוהם אף הוא עומד בקשרי מלחמה עם „המקרה וההזדמן“ שבמציאות ההיסטורית, שאינה מוגהת באוירה של הכוונה האלוהית, ולא כל שכן — עם ההשקפה של הכנסייה הנוצרית על תולדות העם היהודי ושאר העמים, על דרגות ההווייה והערכים, על ה־ *universalia* שלה כולם. אבל ה־ *potentia absoluta* מגבילה את עצמה בשיטתו, הרבה יותר מבשיטתם, על ידי ה־ *potentia ordinata* שבתורה ובמצוות. גם לא די לו ב„מלכות שמים“ של יחידים, שלבם דבק בספירה האלוהית, ושל „עדה נבחרת“ קטנה. הוא פונה אל כלל ישראל. הוא העדה המשיחית. ועוד: בגלל התורה והמצוות, שנתן הקב"ה לישראל ואין אלה עתידות להבטל, הוא גם מאמין יותר בכוחו של אדם מישראל להתעלות אל הספירה של הקדושה.

שלוש השקפות טיפוסיות על האמונה הדתית עד היום הזה. „האמונה התמימה“ מכאן ו„הראצינאליזם המאמין“ מכאן, וביניהם „המחשבה הקונסרבא־טיבית“. לכל השקפה שלוחות ובנות שלוחות ומעניינים ביותר הצירופים שההשקפות האלה מצטרפות זו לזו. רחב ועשיר עולם האמונה, ויש בו מקום לכל טיפוסי ההשקפה ולשפע צירופיהם וגווניהם.

יְרוּשָׁלַיִם

מאת חיים גראדה

תרגום: שמשון מלצר

השיר ותרגומו מוקדשים לנשיא ישראל, זלמן שזר.

בַּתֶּךָ הָעִיר וַיִּלְנָא אֵינְנָה חַיָּה עוֹד, הָאֵם יְרוּשָׁלַיִם,
בְּשֶׁכֶךְ אֵלוֹת צְרוּרָה הִיא, בְּצִרּוֹר הַחַיִּים בְּשָׂמִים.
בַּתֶּךָ יְרוּשָׁלַיִם דְּלִיטָא בָּאֵשׁ וְעֵשֶׁן גַּתְבָּעֶרָה,
כְּמוֹ אַחֲיוּתֵיהֶּם מִקֶּדֶם, וְרַמְיָא, מִגְּנָצָא אֲשֶׁפִירָא,
כְּמוֹ אַחֲיוּתֵיהֶּם לְחַאֵם, לִוְבְּלִין־הִישָׁן וְגַם קְרֵאקָא,
שָׁכַן עַל הַלְלוֹ הַשָּׁמֶשׁ אֶת אֹרֹךְ צְדָקָתָהּ לֹא וְרָקָה,
אִם כִּי יְהוּדִים סִתְּתוּ לָהֶם אֶבְרֹ-פְנָה מִבְּסִסְתָּ
עַל דִּין, וְדִינָם הֵם בְּנוֹ עַל יְסוּד שֶׁל צְדָקָה וְשֶׁל חֶסֶד.
רַק אַתָּה, יְרוּשָׁלַיִם, נִשְׁמַרְתְּ בַּתֶּךָ הַמַּעְגָּל וּמִקְפַּת
הַרֵי הָרָרִים מִסְבִּיב — כָּל אֶחָד לְבִיָּאָה מִכְּנַפְתָּ.
רַק אַתְּ מִסְגֶּלֶת הוֹסִיף לְחַנֵּךְ עוֹד מִבְּעַד רִיסְיֶךָ
אֲחֵר כָּל הַדָּם הַנְּטוּף מִשְׁקִיעוֹת עֲרוֹפוֹת בְּהַרְיֶךָ;
רַק אַתְּ הָאֲחַת הַיְחִידָה שְׁאַלְהֵים הוּא שׁוֹמֵר חוֹמוֹתֶיךָ,
הָאֵם שְׂיָמִים מְאַרִיכָה וַיּוֹבְלוֹת אַחֵר כָּל בְּנוֹתֶיךָ.

בַּעַת רֵאִיתֶיךָ רֵאשׁוֹנָה, הוּא הָעִיר הַשְּׂקִטָּה, עִיר־הַקֶּדֶשׁ,
רֵאִיתִי אֶת אֵמָא שְׁלִי בְּשַׁעַת שְׁמִבְרַכִּין אֶת הַחֹדֶשׁ,
וְאִיךְ בְּכִתְּהָ הַמְתוֹקָה מִתְּמַתְּחָה כְּמִיתָר שֶׁל קְלִי־וֹמֵר
וְהִיא מְרַעֲיָה עַל פְּנֵי מִסְתוּרִית וְזוֹהֲבָה כְּמוֹ שְׁמֶשׁ.
זְכַמִּי שְׁעוֹבֵר בְּרַחֲבֵי וְנִכְנָס מִגֵּי פֶתַח אֶל פֶּתַח,
עֲבַרְתִּי מוֹיִלְנָא אֲלֵיךָ, הִנְשֵׁר אֶל בְּתִיךָ וּבְסִטָּח:
מִגֵּי יְהוּדִי שְׁבַקְלוֹיִזִין אֲלֵי יְהוּדֵי־יְרוּשָׁלַיִם,
מִגֵּי עֲרָבוֹתֵי עַל נְהַר לְדַקְלֶיךָ גּוֹשְׂאֵי־הַכַּפְּפִים,
מִגֵּי עַמְלֵי הַכְּבָדִים, הַדְּחוּסִים בְּבִקְתוֹת כְּבָדוֹת־רָדָם,
אֲלֵי פּוֹעֲלֶיךָ עוֹלֵי מִמְדָּבָר, מִתִּימָן וּמִקֶּדֶם.
עִם כָּל גְּדוּדֵי וּמַעְגָּלֵי הַתַּעֲיָה שְׂרָגְלֵי בֶן דָּרְכוֹ,
עִם כָּל הַמֶּשָׂא הַכְּבֵד, חֲטָאֵי שְׁלִי עוֹד לֹא נִסְלַחוּ,
וְעִם כָּל־הָעִיר שֶׁהִיָּתָה לִי, הִלְא־רַחֲמָהּ, הַנְּרַמְסֶת —
הַרְיִנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ, הָעִיר יְרוּשָׁלַם, עִיר הַחֶסֶד.

תרגומו של ש. מלצר נעשה על-פי בקשתו של נשיא ישראל, אם כי מר שזר עצמו תרגם את השיר והוא הופיע ב"הדואר". תרגומו של מלצר נדפס ב"דבר". מכיוון שגם ב"הדואר" וגם ב"דבר" הושמטו קטעים מן השיר, הננו שמחים להביאו בפעם הראשונה במילואו בתרגומו של המשורר־האמן. — המערכת.

שָׁמַיִם שְׁמֵטוֹת כְּבֹד יִשְׁכְּתִי אֲבָל בְּבָבֶל הַמְחַדְשֹׁת.
 בְּכַרְדָּן הָאֲבֹנִי שֶׁל גִּידֵי-יֹרֵק, וְעוֹד אֲבִלוֹתַי לֹא נִחְלָשְׁתִּי
 וְכָל שְׁאֵנֵי שָׁם בּוֹנֶה, מִסְתַּחֵף בְּתַקְפּוֹ שֶׁל הַזֶּרֶם.
 וְכָל שְׁאֵנֵי שָׁם נוֹטֵעַ, הַשִּׁית מִשְׁחִית לִי בַכֶּרֶם.
 הוֹאִיל וְנִשְׁאָרְתִי זְכָרִי כָּל מְקוֹם וּמוֹזֵר לַמַּחְלָנֹת,
 הַרְיָנִי מִחֲלִיף אֲרָצוֹת וְעָרִים כְּהַחֲלִף הַכַּתָּנֹת.
 אַחַד הַסְּלָעִים בְּעִיר רִיאוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם „אַצְבַּע אֱלוֹהִים” —
 וְלִי הוּא דָבָר לֹא רָמַז לְהַקְלֵל מֵעַלִי אֶת הַנֶּהָ.
 וְגַם בְּמְקוֹם שֶׁחָבְרוּ בוֹ הָאוֹקֵינוֹסִים שֶׁל הַתְּכֵלֶת,
 בְּכַף הַזֶּרוֹם-אֶפְרַיִקִי, עָמְדָה לָּהּ גַּפְשֵׁי מִיחֲלָת.
 אוֹלָם כָּל-כַּמָּה שְׁעוֹלִים הַגְּלִים וּפּוֹרְצִים אֵלַי סֶכֶר,
 וְשָׂאֵר הָעוֹלָם מִבְּחוּץ, מִשֵּׁשׁ וְקָרִיר וְרַב-נֹכַר.

אֲשַׁמַּע עוֹד מִלְמוֹל אֲנָמִים וְשִׁיחַת מַחֲסֵי עֵצ־אֲשׁוּם
 סְבִיב לְבֵיתִי בְּעִיר וִילְנָא, בֵּיתִי הַחֲרָב, הַנְּגוּת.
 כָּכָל שְׁעַמֵּק הַמְּלִמּוֹל, בְּתוֹךְ חֲרָש־הַכֶּר יִרְק־הַגִּוֹן,
 יוֹתֵר מֵעַמִּיק לִי הַשִּׁיחַ מִתּוֹךְ עֲבָרְךָ, מִן הָאֲבָן.
 אִם כִּי אֱלֹהִים הַקִּיפְךָ בְּשִׁפְעַת אֲבָנִים כְּסוֹלֶלֶת,
 אֶת לֶךְ אֱלֹהֵי אֲבָנִים מֵעוֹלָם לֹא הֵיית מִפְסֻלָּת.
 לִפְנֵי שְׁעָרְךָ, הוּא אֶת עִיר־הַנְּצָחִים שְׁיִמְנֹךְ אֵין לוֹ קֶצֶב.
 הַנְּחַתִּי אֶת שֶׁק־נְדוּדִי, הַמְּלֵא וְגִדּוּשׁ יְגוֹן-עֶצֶב.
 כְּפָצַע בְּלֵב הוּא לִי זֶה הַיּוֹבֵל שֶׁבְּנֹכַר בְּעִלְתִּי,
 מִשׁוּם שֶׁבְּתוֹךְ חֲמַתְךָ וּבְתוֹךְ תְּכֵלֶתְךָ לֹא טַבְּלַתִּי,
 מִשׁוּם שֶׁשְׁתָּךְ לֹא הֵייתִי עִם כָּל שְׁסֻלְלוֹ בְּיָדִים
 הַקְּבִישׁ הַתְּדָשׁ הַמּוֹלִיד, לְשַׁעֲרֹךְ הַיִּשׁוּן, יְרוּשָׁלַיִם.

הַנֶּךְ כְּכֹלָה חַוּוּיָהּ לִי, הִיָּה זִיו־מְרָאךָ בְּיִ נְטוּעַ,
 הִיָּה לִי מִתּוֹךְ חֲלוּם-לַיְלָה כָּל תּוֹ בְּפִגְנֶךָ יְדוּעַ.
 אוֹלָם בְּהַקִּיץ לִפְגִּשְׁנִי יָצָאת לְקִרְאָתִי אֶל הַדֶּרֶךְ
 בְּשֶׁלֶד וְשֶׁלֶד, חֲלוּד וְקִשׁוּט בְּזָרִים בּוֹגֵי-פֶרַח.
 כָּל שֶׁלֶד בִּינּוֹת הַהָרִים הוּא מִזְכֶּרֶת לְאֵשׁ הַמְּלַחֲמָת,
 כָּל פֶּרַח נְעֵרָה פֹּה הַבִּיָּאָה לְזִכָּר נְעֵרָה בְּן־הַחֲמַד.
 וּמִי שְׁעוֹלָה לְמִרוּמֶיךָ, הַעִיר הַקְּדוּשָׁה, בְּיוֹם רִגְלִי,
 רוּאָה אֲנִיָּה שְׁאִינְנָה נִשְׂאֵת בְּמִפְרֵשׁ דְּמוּי־דָגֵל,
 נִצְבֶּתֶת גֹּאֵה בְּרֵאשׁ הַר, בְּרֵאשׁ הַר־הַגְּבוּרָה לְמִזְכֶּרֶת
 עֲשָׂרִים וְשִׁלְשָׁה שְׁהַפְּלִיגוּ, לֹא בָאוּ אֶל אֶרֶץ אַחֲרֵת — —
 וּלְמַעֲלָה בְּמִרוֹם הַשָּׁמַיִם נִשְׁקַפֶּת בְּחֵכֶלֶת רְקִיעַ
 מֵעַמֵּק הַיָּם בַּת־שְׁחֻקָּהּ, שֶׁל עֲדָה שְׁלֵמָחוֹת לֹא הִנְיָעוֹת.

אם כי גזורה את לשנים, לשתיים ערים מבחרת.
מכל הכרכים שידעתי את לי היקרה, הנבחרת.
ראיתי קני מקלעים וקופים על גגות מול בניך,
עינים עוינות האורבות מחורים שחורים מול פניך,
ותיל מפריד בין בתיך ובין מרגמה מזדקרת —
בכל זאת בחסד תקופות מפלאות את אורה וזוהרת
וגם חרבותיך יפות וכן, שירה חדשה לך ילנו,
כמו למחנות צפרים צעירות הקנים בן נכחו.
וזהר שמשך שריון פו וצנה של זהב ומגן הוא
לכל היודעים ואומרים לך: אנחנו בבית הגנו!
לכתם במנוחה בשלוח, והם לא ירעדו פה מפחד
בעת עין אויב מאחור את גבם היא נוקבת, קודחת.
כי גם במאבק ובקרוב, ביום תת-המקלע והשלה,
לא רק בחלום, בהקיץ גם עוד עיר-השלום יקרא לך.

יחדו עם צעיר וזקן בך עלינו להר הנבוה,
גם אשכנזים וגם ס"ט, שם ביחד לחוות ולכמה,
לפתל שהוא הישן, המצמיח דשא מכל בקע,
הפתל שכל יהודי את פניו בו לכבוש ימצא שקע.
ולא בלב מר שם הלכנו, בגיל הנסוף בגעגוע
חפש מבטנו ברחק מעבר לגבול הקבוע,
בתוך תצפיתם של בתי פנסיה ומסגד — את פתלנו,
שככי של דורות הוא רווי וספוג ועלוט דמעומינו.
ומן הר-ציון, מעל-גב המבצר השמור במסגיע
בגבול ומוכן למבחן האכזר, יום משה כי יגיע —
שמעתי נגון מיתרים, שמבית-המקדש יש בו זכר,
בתהום של העיר הישנה, בבתי-התפלה של אל-גבר.

יפיד כל-כלו, ירושלים, למען הכר ולרשת,
יותר אל עצמי אל נפשי, אצטרף התקרב ולגשת.
אליך לשוב — הרי זה אחרי גלותי ממשכת,
עלות אלי שביל-החלב ולגוע בינות כוכבי-לכת.
אליך לשוב — הרי זה מני ארץ אל ארץ לפסע,
למצא כל אחד על עמדו שבבית-המדרש הנבוה,
ולא השוחד, חס חלילה, אל כור המתיך בו כל חלק,
וגם לא לים הבולע תוכו כל נהר וכל פלג.
אליך לשוב — הרי זה לעמד מקסם ותמוה,
לראות איד כל עץ מתנצנץ וקורן בך באור הנרוע,
ואיד, שיוודים אסקנד למטה, אל תוך ים-המלח,
בלבוש-של-שבת לכבודך, הו את עיר-המלוכה, מקבש-מלך!

ר ג י נ ה

מאת א. פ.

באותם הימים, כשעבד בבית הקירור, ראה את רגינה. היא התגוררה בקומה העליונה, מעל לבית הקירור. בכל בוקר, כשהיו סופרים ספירה אחרונה את המלאי המיועד למשלוח היה שומע אותה יורדת במדרגות, ובימים שהיו מכבים את המוטורים, לניקוי שבועי, היה שומע איך היא נועלת את חדרה. האירו את עיניו הצבעים החמים של שמלותיה, מעין זהוב כתום כהה, כי בעצמו נטה לצבע זה. מבפנים, ליד דוכן המשלוחים, היה רואה אותה מתרחקת בין הבתים, ופעם ראה אותה בשמלה אחרת, אף היא בצבע הכתום הדהוי, ארוכה מכפי קומתה. ופעם, כשהיה במשמרת השניה והיה עליו לבדוק מהלכם של המוטורים ראה עד כמה התיקרה המפרידה בין בית הקירור ובין הקומה העליונה, והעלה בדעתו כי גם דרך אריח הבידוד אפשר לשמוע את פעימתם של המוטורים.

בימי הקיץ מעלים את הקור במקררים, טחיבות ירוקה מתפשטת על הריצפה ומלפתת את הרגלים ואנשים לבושים כאן בגדי חורף. בנסות השמש לעבר בית הקירור מתערבלים הזרמים בעירבוב חד של קור וחום ומאבקים. מטעמים אלו סוגרים קימעה את דלת בית הקירור, כך שהטמפרטורה נשמרת בו ביציבותה בעל בית הקירור, מר פריצקי, מתגורר בסמוך לבית הקירור, ובעצמו דואג לחילופי המשמרות, לאיחסון הסחורה ולהוצאתה למשלוח. יכולת להכירו על פי המגפים השחורים. הוא עמד לקנות את הקומה שממעל, להצמידה אל בית הקירור. אך עיסקה זו לא יצא מטעמים שונים אל הפועל.

לאחר מכן החל המשא-ומתן הממושך עם בעל הבית. ההכנות הברורות של פריצקי העידו כי הוא עומד לשכור את הדירות ואולי גם לקנותן. הוא החליט לעלות אל רגינה ולהודיע לה על כך. חדרה של רגינה היה ארוך. ניכר היה בו ששימש באחד הימים מחסן לחפצים יבשים. חריצי איצטבאות נראו בכירור על הקיר, וגם עתה לאחר הסיוד, היו הפסים ברורים ומודגשים. לא שונה היה מן החדרים שלמטה, וכמין כחלחל ריצד על הקירות. עקיבא סיפר בקצרה כוונותיו של פריצקי ורגינה שתקה. פניה היו מוקשים וחסרי מבע, ואולי נראתה לו כך מקרוב, שהרי הקירבה פעמים שהיא מיטשטשת. קשה היה לדעת כיצד קיבלה את הידיעה. יתכן וכלל לא הקשיבה, אף לעקיבא נדמה היה שאינה מתרגשת, חזר ופירט כוונותיו של פריצקי. לאחר מכן הסבה את ראשה בתנועה שהיה בה כדי לגלות את הפרופיל, את זוייות השפתיים. ועקיבא הבחין בחיוך הנמוג על פניה. ולבסוף אמרה כשהחידך חוזר ומתחיה בה, כי אכן הרגשה מוורה דיברה אליה לפני יומיים, וטוב שנענתה לה, ולא פירקה את החבילות. «רציתי רק לומר לך» — אמר עקיבא, ויצא.

בחוף עמדו שמי הקיץ המדמדמים ועקיבא פסע בשידרה שהובילה אל העיר

והעלה לפניו את רגינה, אבל לא קבע לה דמות בליבו. מאוחר יותר, כשחלונות חדרו מלאו ערב, נזכר בה שוב.

פריצקי לא השתהה והזמין שני קודחים לפתוח את התיקרה. אור החל מסתנן למעלה ובית הקירור הואר ואפשר היה להבחין בצפיפותה של מערכת הצינורות ואת בדיק האלומיניום, שהועם כאן במשך השנים. פריצקי עמד לערוך את הקומה העליונה במתכונת של התחטונה, שהרי בית הקירור הוכיח עצמו מכל הבחינות.

בתי האריזה שממול גם בעלי מכולת מאחסנים כאן את הסחורה. «מה יהיה על רגינה» — שאל עצמו עקיבא בראות אותה יוצאת בשמלת האורנג' הארוכה. לא היתה זו שאלה שאדם שואל עצמו ומשיב עליה. באותו זמן באו אליו ההקלות הסתומות, שאין איש יודע אם לטוב או למוטב הן באות.

לפנות ערב, בגמור הקודחים את עבודתם עולה פריצקי וסותם את הפתח בשקים מגוללים ורטובים, ובית הקירור מתעטה שוב חושך, והמוטורים המסוגרים נשמעים בבירור. בלילה מדליקה רגינה מנורת שולחן ואור דק וקר מאיר את החצר. בחדר הסמוך לחדרה של רגינה מתגוררים שני סוחרים, שאין רואים אותם, לפעמים לפנות בוקר נראה אחד מהם יוצא. ופעם ירדה רגינה לבית הקירור ומצאה את עקיבא כשהוא ארוז. היה זה ליל קיץ חם, אבל כאן למטה עמדה הטמפראטורה ביציבותה. היא אמרה כי מאותו יום שנקבו את הפתח קריר למעלה ואי אפשר לישון ועקיבא לא אמר על כך דבר. אך אמר לאחר שתיקה כי פריצקי נתכונן על פי כל הסימנים להעביר אליו גם את החדרים של הקומה העליונה.

הפתח הלך וניכרה בעקביות, גם הובאו מודדים לעריכת סולם הברזל שיקשר את הקומות, ואנשים שהיו למטה ראו בדמיונם את הצירוף המוצלח. אבל כאן התערב פתע גורם בלתי צפוי, ואמנם הצליח לעכב את כריית הפתח. היו אלה שני הסוחרים. הם נעמדו מלא קומתם על הפירצה ולא הניחו לחוצבים להמשיך במלאכתם, מוזר היה לראות שני אנשים אלו, שהיו משונים בהופעתם. מגינים על פיסת תקרה קטנה זו. «אנחנו נניח את כל העבודות ונעמוד» — אברו וכן עשו. הם הוציאו שני כסאות קטנים ונעמדו ליד הפתח כך, שלמטה אפשר היה לראות את צלם המתנועע. היו שאמרו, כי עסקיהם עלו בתוהו ועתה לא נותר להם אלא חדר זה. אחרים לעומת זה אמרו, כי עתה, בעונה החמה משותקים עסקיהם והם מחפשים להם תעסוקה. איומיו של פריצקי לא הועילו. בערב הוציאו את המזרונים וישנו ליד הפתח.

אבל דבר אחד לא יכלו למנוע — סתימתה של הפירצה. פריצקי עלה וסתם בשקים רטובים את הפתח. ועתה באה זקרה, בבטחה שאין לעצור בעדה, תקופה ארוכה של משא-ומתן בין פריצקי ובין הסוכנים. שהרי בעלי-הבית הסכים להשכיר לפריצקי את החדרים שממעל, אף נטה למכור אותם.

מתחילה חשב כנראה פריצקי ליצור «עובדות», להציף את הקומה העליונה בקור רטוב, ועל ידי כך לאלץ את הדיירים להסתלק. והיתה גם אחיזה חוקית כל שהיא לכרייה זו, שהרי למעלה עמד חדר ריק שלא הושכר. ואמנם נאחזו

בטענה זו ואמרו, כי אין בכרייה זו אל פילוס גישה נוחה לחדר, שלאמיתו לא היה אלא מחסן.

מעשיו של פריצקי העידו כי אינו מוכן לעת עתה לצאת במאבק גלוי כנגד הסוכנים, אך לא הירפה מלהטריד. למטה הועלה הקור עד מקסימום ואדים קרים היו מתאבכים מן הפתח. דבר זה לא מנע את הסוכנים מלהשתרע לפנות ערב לישון שינה עמוקה.

יום אחד ראה את רגינה חוזרת בשמלת האורנג' הארוכה מבוגרת מכפי גילה. אולי היה זה ערב שצלל על פניה. והעלה בדעתו לעלות אליה ולבסוף לא עלה. באותם הימים החלו מיני היריהורים מתמשכים בו. בערב בשובו הביתה היה יורד דרך המגרשים העזובים. רוצה היה שהליכה זו תימשך ותהיה ארוכה ככל האפשר. "ערב רפה כזה" — היה אומר לעצמו. "דומיה צלולה כזו". יוצאים היו מפיו המשפטים בחגיגות. אומר היה בלבו: הסוחרים עומדים על דעתם. הם אמיצים. הם יפוררו את הכל. את כל העסק הבזוי הזה. ואז יהיה הכל פתוח לפגישה. זה יהיה קץ. או אולי מוטב שיהיה חורף. יום של צינה ואפרוריות. בימים שהנפש אובדת. אבל איפה? זה יהיה במגרש הגדול. מקום שהחול הולך ונערם בערימות זהב. מעמיק היה לתוך המגרשים ונושם את הלילה, נושם והולך. מתפלל היה שלא יבוא הפירוד. שלעולם יהיו קרובים כפי שהם עתה. אבל קול אחד היה בא והולם בעיקשות ואמר כי באחד הימים יבוא איזה איש ואולי איזה טראנספורט גדול ויקח אותם. אסור להם לבני אדם לשהות בדביקות של אהבה, שהרי באחד הימים צפוי להם פירוד. היא חלשה מדי, היא עדינה מדי, אין לתבוע ממנה לשאת את גורל השותפות.

היו אלה ימים של ציפייה סתומה. על עקיבא מוטל היה להשגיח על הפתח ולראות תנועותיהם של הסוחרים, שהיו ישנים לרוב שנת עיפיים כאילו הגיעו זה עתה ממסע ארוך. "הסוחרים יביאו את המפנה, הם יעשה זאת" — אמר בליבו עקיבא. שנתם הבטוחה ליד הפתח העידה עליהם שלא יזוו משם עד שלא יבוא הענינים להכרעה. נועזים נראו בשנתם. גולמניים, שוכבים היו אפרקדן, אחד ליד השני, מתמודדים עם הסבלנות. פריצקי שרוי היה במתיחות, דבר שהגביר את קצב העבודה ואת נוכחותו התכופה. ומדי פעם היה מחליף את השקים הרטובים. "הוא הרגיש איך הכל הולך ובא אל הקץ" — אמר בלבו עקיבא.

ועתה בא במפתיע מאורע וחשף את הכל. זה היה ביום שלישי, במשמרת השנייה. הרחובות היו ריקים ושמוון תלוי עליהם, שממון קר ומחלחל. וכאן הופיעה, כפי שקורה לעתים בימי הסתיו הבלתי יציבים, רוח מערבית מערבית ובתוכה נראתה רגינה. זאת היתה רגינה אחרת. בתקיפות עמדה מול נחשולי הרוח. שהיו מטלטלים אותה ונכרכים כפקעת סבוכה לרגליה. האוויר נעשה סמיך מן האבק. עקיבא דרך גופו לזינוק, וכבר אחז את שולי השולחן, אך הרוח נמוגה ורגינה יצאה מתוכה בתנועה זריזה ורחבה, בדריכות. עתה נגלתה לפניו בפרופיל, היו אלה פנים משוכי אודם גס, עיפיים, פנים של פיתויים. "מי שם?" קרא עקיבא.

«רגינה» — השיב הקול «המדרגות הן כאן» — אמר. «אני רואה, אני רואה» — השיבה רגינה, ורגליה החלו מקישות על העץ.

ובכן, עכשיו אני יודע. עכשיו הכל ברור. צריך רק לברר אל מי היא שייכת. הסוחרים ודאי משכו אותה אל המאבק. «מופקרת קטנה, מופקרת קטנה» — אמר בסננו את המילים אל תוך הקרה.

בלילה, בחצותו את המגרשים הריקים, שוב לא נגלה לו דבר. קור סמיך היה משתפך מתוך המערות הקטנות ועקיבא היה מדלג עליהם בחושו כמין רכות של עור מתחת לרגליו. «מופקרת קטנה, מופקרת», היו המלים מתגלגלות בו איטיות והולמות. «עכשיו הכל ברור». אבל היה צורך להחניק ספקות פחותים, להעלות את התמונה מחדש. למתוח אותה לאורכה, להסתכל בה, לחזק את הודאות החדשה שצמחה ועלתה בביטחה, ולומר: היא שייכת לסוחרים, לשני הסוחרים, אל הרחוב. בבוקר, בשעה שש, כשהתחיל במשמרת היום כבר מצא את פריצקי. לקראת החורף מוצאים את הסחורה היקרה והוא עצמו מפקח על ההוצאה. ונתרחם עליו, שעתה שעיסקו הולך ומתבסס באים שני הסוחרים והורסים. גם לבושו המרושל העיד על איש תקיף זה, שהוא אובר עצות.

ועתה באו ימי המבחן. היו אלה ימים שטחיים, דקים כריצפת הבטון של בית הקירור. ימים של התחשנות פרועה. הירחורים מרושעים היו קוצבים את לבו. בבית הקירור היה יעיל ותכליתי, כולו נתון לפעיתם של המוטורים, כמו מאוין לאותות מאיימים. רוצה היה לעלות ולהשליך את שני הסוחרים, אף רמו על כך לפריצקי, אבל פריצקי היה מנוסה מדי מכדי לנקוט באמצעים מעין אלו. ומשלא נענה, הציע להעלות את הטמפרטורה עד מקסימום, להפיח רוח פוצים עזה, אך אף לזאת לא היה מוכן פריצקי.

הסוחרים החליטו להתריף את המאבק והשליכו את השקים הרטובים מתוך הפתח, כך שהמחסן הואר שוב באורו האפור של הסתיו. לא היה בכך כדי להפריע למהלכם התקין של המוטורים. בעונה קרה אין חשיבות לפתח מעין זה.

«אנחנו נפתח שכולם יראו» — צעק אחד הסוחרים מלמעלה.

«לי לא איכפת, תספגו את הקור» — השיב להם פריצקי מלמטה.

«אנחנו כבר רגילים לזה» — השיב הסוחר.

«לא בחורף» — אמר להם פריצקי. «לא בחורף» — נצטרף אליו עקיבא.

לקראת החורף התקרבלו שני הסוחרים במעיליהם הכבדים. מעילי צבא שקנו בווינה, מיד אחרי השיחרור. וגם אותו סוחר שהיה יוצא מדי פעם לעסקים — אינו יוצא. הפתח נשאר פעור ומדי פעם היה אחד מהם מוריד את ראשו מעליו. «נראה כמה זמן תוכלו לעמוד» — אמר פריצקי, כאילו ממשך היה את השיחה של הבוקר.

«לנו יש סבלנות» — אמר אחד מלמעלה.

למעשה, אם לשפוט על פי התנאים החיצוניים, היה הפרוודור, לולא הפתח המקפא, נוח יותר מן החדר האפל שהיה שכור בידי הסוחרים. כאן לפחות היה

הכל מואר ושני החלונות הגבוהים השפיעו שפע שמש ביחוד אחרי הצהריים. אבל אין להתעלם מן הפתח שהיה מעלה בעקביות רוח קרירה ולחה.

„וכי עלי להצטרף אל פריצקי” — שאל את עצמו. „זו היא למעשה חובתני. הרי אני העובד הקבוע שלו. ואני במידה מסוימת, אם כי אינו משתף אותי באחווים, שותף. אני עובד מיום היווסד בית הקירור”. „היא משתפת פעולה, בהסתר, מאחורי הקלעים, היא” — כך היה אומר לעצמו והרגשה זו הלכה והתחכנה בו למראה האדיבות שהיא גילתה כלפי הסוחרים. ובערב בשובה הביתה, היתה מחליפה אי אלו מלים עם הסוחרים שהיו נשמעים למטה כשיחת סוד ידידותית.

כל בוקר היה פתוח להתפרצות, להטחה גלויה, להתנגשות, שהיו מביאות בסופו של הדבר את העניינים להכרעה. אך דבר לא נעשה. הכל התנהל מתוך עשייה של משלוח ואיחסון ולולא הצללים שהיו מתרצדים דרך הפתח היו מתרגלים אל דיירי הפרוזדור העליון.

רק התקוות שניעורו בלבו של עקיבא היו דועכות באיטיות קשה וצירבנית, כאילו רוצות היו להטעימו את גווני טעמיהן, ושוב לא ראה אלא את מערכת הצינורות ההולכת ומחלידה ואת בריחי המקררים, רוצה היה להשלים עם הפירוד, לקרוע, לערוץ את חייץ האטימות. אך דבר זה נעשה קשה לאורך הזמן המתוח והכל נשאר רפוף, שמוט ולא שמוט.

אך הנה זומנו לא פגישות אחדות, חטופות שהיו צריכות כנראה להחרף את התחושה. בערב בעומדו ליד דוכן המשלוחים, היו עיניו משוטטות בין רבדי האפילה החורפיים, המעורפלים מעט. רגינה היתה חוזרת, כמו להכעיס מוקדם, ופעם ירדה לבקש מעט נפט. היא אמרה בקשתה בגרמנית, אותה גרמנית שעקיבא ידעה, מעין בליל של גרמנית וידיש ורוטנית, שהיא לשון יהודי בוקובינה. „ובכן בת עירי”, ורגינה הוסיפה ואמרה כי לאחרונה מרגישים למעלה גלי קור. „מרגי- שים?” — העמיד עקיבא פנים תמיהות — „והסוחרים?” — „הם כנראה התרגלו” — אמרה — „ירדו מנכסיהם ועתה לא נותר אלא זה. בעירם היו סוחרים מכובדים, וגם ניהלו חוג ציוני בביתם”.

„בני עירך” — אמר עקיבא וקולו נתרעד בו.

„בני עירי” — אמרה ונטלה את הנפט.

„בני עירי” — אמר, מיד משסגרה רגינה את הדלת מאחוריה, ותחושה לא נוחה עברה וחילחלה בו. ושוב עמד הכל להיפתח ולא נפתח. הדלת נסגרה. צעדיה של רגינה טיפסו על המדרגות ונתעלמו. האותות היו סתומים והלב גישש להיאחז באיזו תמונה. והנה הופיעה לפתע ילדה קטנה ונעמדה ליד האשנב. היה לה מראה עלוב וחיכיני. קטנה היתה, כבת שלוש עשרה אולי, אבל היו בה כבר כל גיבויי הבגרות, אף חיך ברור היה לה.

„תן חתיכת קרח” — הושיטה את ידה כמתגרה. עקיבא גירש אותה מעל

פניו. רק לאחר מכן משהתרחקה ראה עד כמה תמימים עדיין צעדיה.

שני הסוחרים שישבו ממעל העיקו על הבית, ביחוד עתה משלא הניחו לסתום את הפתח. רגינה החלה מתלבשת במעיל האפור ונראתה כבת ארבעים. עד כמה

שהשתדל להתעלם מפניה לא הצליח. ופעם גם אמר לעצמו דבר של טרוניה ולא הועיל. פריצקי כדרכו לא מיהר. ניהל את המשא ומתן באיטיות, מתוך השהיות, מתוך חשבונות מרחיקי לכת, בסבלנות של סוחר מנוסה.

החורף החל נותן אותותיו בנטות השמש קמים הסוחרים ומהלכים הלך וחוזר לאורך הפרוודור. ולמטה היו נשמעים צעדיהם כנקישות פטיש ונתערבלו בקולם של המוטורים מהלמות אחידה. בחורף מקדימים לסגור את בית הקירור ועקיבא יוצא לדרכו הביתה.

בימים הראשונים כשהתחיל לעבוד אצל פריצקי התגורר למעלה, בחדר שלא הושכר, אך בשנה האחרונה מתגורר ליד החוף. בחדר המשקיף על פני הים. פעמים יושב ליד החלון ואומר: «בן כמה אתה עקיבא, בן שלושים ושתים». ופעמים היה מפליג אל עירו, בשטח פתוח כזה נוחה ההפלגה. ונתהרהר על רגינה ושמה שלא נתודע אליה. ופעם בשבתו למטה, ליד דוכן המשלוחים, שמע אחד הסוחרים מספר באיטיות מתמשכת איך לפני המלחמה עלה בידו לקנות שני מגרשים ברחוב הצליינים. רחוב הצליינים היה רחוב נאה מאד ועקיבא זכרו. ונקרא על שם הכנסייה הקטנה שבקצהו. מרחוב הצליינים הובילה סימטה אל תחנת החשמליות, אך עקיבא היה מעדיף לרוב ללכת שם ברגל.

החורף הלך ונתעצם. הגשמים ירדו בעקביות. אמרו שאותה שנה היתה שנת שפע. בימי החורף עסוק פריצקי בעסקים אחרים ורק מדי פעם בא לראות את הנעשה. אנשים כמעט ולא נכנסים לבית הקירור. ועקיבא דומה לשומר. הסוחרים הביאו להם תנור ויושבים לידו, גם שפתו עליו קומקום. ורק אחד מהם הצעיר יותר, יוצא עוד כנראה לערוך עסקים. המבוגר יותר הוא תקיף ומוזקן. ולמטה אפשר היה לשמוע את קולו. פעמים היו שומעים איך הוא סופר בהדגשה מעות. ופעם משנתעצם השקט קרא עקיבא לעברם: «למה אתם לא יוצאים לעבודה» — ולא ענו לו.

לפנות ערב בטרם תשוב רגינה מעבודתה נועל עקיבא את בית הקירור וחוזר הביתה. אולי במתכוון עושה כך שלא להיפגש עמה. לאחרונה יורד הסוחר הצעיר ומבקש גפרורים. ופעם כשנדמה היה לו שהיא הולכת אחריו נצטעק: «את משקרת, את משקרת», ונתעלם באפלה. אך מכאן ואילך ידע ששוב לא יוכל להימלט מפניה, שפעם לפנות ערב או בהשכמת הבוקר ואולי באיזה לילה גשום, היא תאחוז במעילו באותו עיוות של חיך כפי שנתגלתה לו אותו לילה, כפי שנצטיירה גם עתה; שפעם היא תופיע ותקרא לו בשמו האמיתי, היא תקרא סאמי, סאמי כפי שקראו לו בבית, כפי שאמו קראה בצאתה אל החצר. היא תביא עמה איזו בשורה איזומה. בשורה מן העולמות האחרים. היא תשלח אולי קודם לכן את הסוחרים. את האיש המזוקן והשמן, הוא ידבר עמו גרמנית. יגלה את זיהותו האמיתית. הוא יאמר שרק החזקים, הבריאים, הרעים, נשארו בחיים. שרק חסרי המצפון ממשיכים לחיות, לאכול ולישון. שכולם יודעים שהוא השאיר את אמו באמצע הדרך. שכולם יודעים שרק הוא נמלט מכל הטראנספורט. וכל זה תעשה

כשפריצקי יהיה למטה, לעיני השמש, לעיני עוברים ושבים, מלמעלה דרך הפתח הכרוי, כשהיא משפילה ראשה דרכו. למחרת היה הכל שרוי בענני החורף הכבדים. גשם איטי ירד. הגשמים העזים התאפקו בשמים.

הסוחר הצעיר ירד לבקש גפרורים, וחיוך עילג תלוי היה על פניו. לאחר מכן שאל אם הוא לא יכול להאיט קצבם של המוטורים כי בלילה אי אפשר לישון. "אתם צריכים לצאת לעבודה" — שבר עקיבא את נימת ההפצרה. "אבל אדוני" — אמר הסוחר — "האיש שלמעלה אינו מרשה לי, הוא דודי, אחי אבי".

"אתם צריכים לצאת לעבודה".
"אבל, אדוני" — אמר הסוחר וצעירות עלתה על פניו — "דודי אומר שבקרוב יתחילו העסקים לפרוח".

"אתם צריכים לצאת לעבודה".

"אבל אדוני כלום אינו מאמין".

"קארל" — נשמע קולו של הסוחר הזקן והצעיר מיהר לעלות.

כבר שבוע ימים שרגינה אינה נראית. גם פריצקי אינו מופיע. הסחורה המאוחסנת סגורה. המוטורים עובדים כתיקונם. "וכי השאירו אותי לבד". השמש נתעלמה. התנועה הואטה ואם יוצאים החוצה אפשר לראות את הרחובות האפורים. רק בלילה בהתעבות החושך שומעים מרחוק מנגינות ג'ז סוערות. עקיבא החליט לעלות למעלה ולהודיע להם שעתה הוא יכול להוריד מעט את הקור במקררים.

"עשה כרצונך" — אמר הסוחר הזקן.

"אבל אדוני" — אמר עקיבא בלשון שהיו מדברים בביתו. "מר פריצקי כלל לא נמצא כאן, רק אני לבד. אם ירצה מוכן אני לסתום את פירצה. הרי חורף עכשיו והגשמים לא פוסקים".

"לא נרשה" — אמר הזקן בהציתו סיגריה. "אנחנו מכירים אתכם".

עקיבא ירד למטה, ובאו אנשים להוציא סחורה ועקיבא חילק. והשתוממו על אותה פירצה שכנראה עד לאותו זמן לא ראו אותה. ועקיבא הסביר כי בקרוב, בקרוב מאד יבנה פריצקי למעלה בית קירור, והוא יסופח על ידי סולם ברזל אל בית הקירור התחתון.

ושוב ראה את רגינה כבאותו יום שנגלתה אליו לראשונה, לבושת בשמלת האורנג'. "אבל עכשיו כנראה עובדת באחת במסעדות. אבל בערב היתה צריכה לשוב. בערב חוזרים אנשים הביתה".

"קר היום" — נשמע קולו של קארל שהזיז את הפתיליה.

"אבל היו יכולים לסתום את הפירצה" — אבר בלבו עקיבא — "אין לך

דבר פשוט מזה מאשר לסגור, לסתום, זהו הדבר ההגיני ביותר".

רגינה לא הופיעה, גם מאוחר בערב לא הופיעה. הסוחרים לא דיברו על כך.

שקועים היו למעלה בשינה, אולי רק נימנמו.

הכוחות משכו אל ההתודעות, הכוחות משכו אל התגלות הלב. הכל היה

פתוח ובשל. פריצקי אינגו. עתה למעשה אפשר היה להפסיק את מהלכם התקין של המוטורים, או לקלקל אותם בזדון, לעלות למעלה ולומר: „גם אני הוגליתי בטראנספורט האחרון. אני יודע שאיש לא חזר משם. אף אחד לא חזר משם. אבל לא יכולתי להרים את אמי. כולם רצו והיתה בהלה. אני מתכוונן לעזוב את פריצקי. אינני יכול עוד לעבוד עם פריצקי“. כה אמר והחל עולה במדרגות.

„מי שם?“ — נשמע קולו של הסוחר הזקן.

„אני“ — אמר עקיבא. „האם אתם מרגישים הקלה למעלה?“

„אנחנו לא מרגישים“ — אמר הסוחר הצעיר.

„קלקלתי את המוטורים ועוד מעט תרגישו“.

„תביא לנו קצת נפט, הפתיליה הולכת ודועכת“.

„מה עוד?“ — צעק עקיבא.

„תביא לנו קצת נפט“.

„אני יורד להביא, אני יורד להביא“.

„גם ואלריאן, גם ואלריאן, דודי הולך ונחלש, הוא הולך ונחלש“.

ועקיבא החל לרוץ לכיוון העיר. העיר היתה גדולה ופתוחה למירוץ. בית המרקחת הרחוק היה מואר ומששב ראה איך בית הקירור הולך ומתמוסס ושולוליות מים עזות זורמות מתוכו. עתה לא נותר אלא להימלט ולברוח. לעיר אחרת, לעיר אחרת.

למה ואיפה תיקנו רבותינו „מלכיות“ בתפילת ראש השנה?

(סוף מעמוד 194)

בן, בניגוד לאמונה החדשה המכרזת בקולי קולות, שישו המשיח הוא בן־אלוקים, שנולד ממרים אמו הבתולה, שנתעברה מרוח הקודש, ולא מורע אנוש.¹² ר' אבהו, חי בסוף המאה השלישית למספרם, כשמונים שנה בערך אחרי ר' יהודה, שאמר משמו של ר' עקיבא „אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם“. בדרשתו התכוון ר' אבהו להטעים את טעמה האמיתי של תקנת מלכיות, שאפילו בימי עדין היתה רפויה בידי העם. על־ידי ביאורו את הכתוב במלכיות מדברי הנביא ישעיהו, שבשעתו ליגלג ליגלוג מר את עובדי האלילים, נתן אף ר' אבהו את האמונה התפילה החדשה ללעג ולקלס. הוא חשף את האנתרופומורפיזם שבאמונה החדשה, שנביאי ישראל התנגדו לרוח משיחית זה משכבר הימים, והסיר את המסווה מהאמונה בישו הדוגלת בשם המונותואיזם.¹³ כשהטעים ר' אבהו את תקנת המלכיות, הזהיר את העם להיזהר מחלקת לשונם של המינים המגשימים את הבורא, הגשמה שהיא חירוף וגידוף כלפי שמיא.

12. עיין מתתיהו א', פסוקים י"ח—כ"ב. ר' אבהו אמר בירושלמי, תענית פ"ב, הלכה ה': „אם יאמר לך אדם א"ל אני — מכזב הוא, בן אדם אני — סופו לתהות בו, שאני עולה לשמים — ההוא אמר ולא יקימנה?“.

13. מרק (או מרקוס) — לפי דעות רוב החוקרים — הראשון בספרי הברית החדשה (אעפ"י שנמנה השני בסדר הספרים), אינגו יודע עוד לספר לנו את סיפור־האגדה, כי ישוע המשיח נולד מרוח־הקודש. רוח אלילי זה שהיה רוח בין היוונים הכניסו מתתיהו (מתיא) ולוקס — שהיו גויים מלידה — לתוך האמונה החדשה, שנולדה בין יהודים, „חסידיים שוטים“, מונותואיסטים.

למה ואימתי תיקנו רבותינו „מלכיות“ בתפילת ראש השנה?

מאת חיים רוזנבין

מקור הדין של „מלכיות“ היא משנה במסכת ראש השנה (פרק ד' משנה ה'). העורכת את סדר תפילת המוסף בר"ה, היא תפילת שמונה עשרה.¹ וזו לשונה של המשנה: „סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם² וכולל מלכיות עמהן ואינו תוקע וכו'". אמר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר? אלא אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע". וכן אנו נוהגים.

המחלוקת במשנה היא בקביעת מקום המלכיות, אבל אין בה נימוק למה אומרים מלכיות בראש השנה. תשובה לכך אנו מוצאים בבבלי (ר"ה, ט"ז): „תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח...³ ואמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות ושופרות... מלכיות. כדי שתמליכוני עליכם". מפליא אותנו, כאילו כביכול חושש לכסא מלכותו, והוא מתחנן: אמרו מלכיות, ותאשרו באמירה זו שאתם חפצים בי למלך עליכם.

אם נשים לב לתקופה שבה נשנית משנה זו נראה כי זמנה לאחר 70 למאה הראשונה, כי הלא ר' עקיבא החולק על ר' יוחנן בן נורי במשנה הנזכרת השתתף בפולמוס של בר כוכבא בשנת 135. מאידך אין לנו שום עדות שבימי הבית השני, וכל שכן בבית הראשון, היו מלכיות חלק מהתפילה בראש השנה.⁴ לא נמצא

1. האמת היא, כי אין י"ח ברכות בר"ה, רק שבע בשחרית, מנחה ומערב ותשע במוסף: ג' ראשונות וג' אחרונות ומלכיות, זכרונות ושופרות באמצע. כנראה מתחילה תוקנו מלכיות, אגב גררא הוסיפו אחרי כן זכרונות ושופרות.

2. אתה קדוש ססיומה „המלך הקדוש“ וכורך בברכה זו את המלכיות.

3. אעפ"י שהבבלי תמחילה במלים „מפני מה אמרה תורה“ ומונה טעמים על ד' דברים, עלינו להבחין כי המלים „אמרה תורה“ אינן מוסבות על „מלכיות“, שודאי אינן מן התורה, רק על שני הדברים שזכרו ראשונה בבבלי. לפני „ואמרו לפני מלכיות“ חסרות לגמרי המלים „מפני מה אמרה תורה?“, שנישלו קודם. ברור שהמשפט „ואמרו לפני מלכיות“ איננו מוגדר אפילו במונח „והלכה למשה מסיני“, אלא תקנה חדשה שחידשו רבנן זה לא כבר.

4. עיין תמיד, משנה א', פרק ה': „אמר להם הממונה“. משנה זו באה גם בברכות י"א: „תנן התם, אמר להם הממונה“. משנה זו היא המקור העתיק לתפילת הכהנים בלשכת הגזית, ויש בה שינוי נוסחאות, כמו שמברר רב צעיר ז"ל במבוא ובפירוש לקיצור מסכת ברכות שחיבר. לפי נוסחת רב האי גאון התפללו הכהנים בכל יום רק ג' ברכות ראשונות וג' אחרונות מתפילת שמונה עשרה. לדעת מפרשים אחרים של אותה משנה התפללו הכהנים בלשכת הגזית רק שלש ברכות אחרונות. אין שום זכר ורמז שבראש השנה הוסיפו מלכיות או תפילה אחרת בתפילותיהם.

זכר למונח זה במאמרי הזוגות, ואפילו שמץ של רמז בדברי שמאי והלל, שנחלקו בדברים יותר קלי ערך מתפילות ראש השנה. נקוט כלל זה בידך: כל מצווה, דין או מנהג, שהיה ידוע בעם בימי הבית או בימי התנאים, מן ההכרח היה שתתעוררנה שאלות בפרטי המצווה והד קולן של אותן השאלות נמצא במשנה, או בברייתא, כמו שתעיד תפילת מלכיות עצמה, שבעת שתקנוה נוסחה היה מסור כנראה לדעתם של שליחי הציבור.⁵ ואמנם משנה מאוחרת מעט (ר"ה, פרק ד', משנה ו') קובעת: «אין פוחתין מעשרה מלכיות», כלומר — מעשרה פסוקים מלוקטים. רבי יוחנן בן גורי מסתפק בג' פסוקים. אחרי כן נתעוררה עוד שאלה על אופיים של הכתובים, ואם יביאום מן התורה או מן הנביאים. על שאלות אלו השיבה המשנה: «אין מזכירין של פורענות», כלומר, שיש לבחור רק בפסוקים שרוח תנחומים ותקווה עולה מהם, ו«מתחיל בתורה ומשלים בנביא» וכו'. כל אלו המשניות נישנו במאה השנייה, כאשר יעידו שמות התנאים המשתתפים בוויכוחים אלה, ושמות אמוראים מהמאות המאוחרות יותר. דבר זה מוכיח שתפילת מלכיות היתה תקנה חדשה והיו צריכים לקבוע לה סדר. ואין ספק, שתקנה זו בתפילת ר"ה ניתקנה כדי למלא איזה צורך רוחני חדש ומשקפת סערות רוחניות של זמן תקנתה. עלינו לנסות לחדור לערפלי הזמן ההוא, כדי להבין את הזיקה בין המאורעות והמנהג החדש שנתקדש במשך הזמן.

מלבד הלחץ המדיני של הרומיים וכל הצרות הכלכליות הכרוכות בזה, בא גם משבר רוחני על היהדות במאה השנייה. התנועה החדשה, הנצרות, התגברה וחדרה בין יהודים תמימים, שדרכם להאמין באותות ומופתים, נסים ונפלאות. ה«מינים» הפיצו את הדעה כי צרות באות על ישראל כעונש על שהרגו את בן אלוקים וגם לעגו לתורתו החדשה. הנצרות הדגישה את ממשלתו העצמית של «בן האדם» (ישוע הנוצרי) בתבל, כי כוחו רב לו למחול עוונות כמו שכתוב:⁶ «אך למען תדעון כי יש רשיון לבן-האדם בארץ לסלוח חטאים», בניגוד גמור לכתוב: «והוא רחום יכפר עון». שום נביא בין נביאי ישראל לא כיפר עוונות. הם רק עוררו את תשומת-לבם של העם לחטאותיהם. רוב חטאיהם היו סינקרטיים, כלומר, האנשים לא ראו את עצמם חוטאים, כתוכחתו של ירמיהו (ב', ל"ה): «הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי», ודרשו מהם שישובו אל ה'. אפילו משה רבינו התפלל בחטא מרגלים אל ה': סלח נא לעוון העם הזה», ומענה ה' היה: «סלחתי כדברך», אבל משה בעצמו מעולם לא אמר שיכפר לעוונותיהם. גם המלך הצדיק, התפלל עבור עמו, אבל הוא גמר את תפילתו (ד"ה י"ב ל', י"ח): «ה' הטוב יכפר». האמונה החדשה, מאידך, הצהירה ש«בן-האדם», ישוע בן אלהים, אינו צריך להתפלל אל אבינו יוצרינו, אלא הוא בעצמו מוחל וסולח.

5. רמז לזה עיין ר"ה ל"ד, ע"ב: «תניא אמרו לו לרבן גמליאל: לדברך למה ציבור מתפללין? אמר להם כדי להסדיר שליח ציבור תפילתו.

6. מתתיהו ט', מפסוק ב' עד ו'; מרקוס ב', י'. הברית החדשה, תרגום יצחק זאלקינסאן, ורשה, 1898.

עיקר שני באמונה החדשה הטעים השליח יוחנן (ה' כ'—כ"ב): „כי האב אוהב את הבן... והאב לא ישפט איש, אך כל משפטו נתן ביד הבן“; נגד הכתוב (תהלים, ט', ט'): „וה' לעולם ישב, כונן למשפט כסאו; והוא ישפט תבל בצדק, כדון לאומים במישרים“.

ראש חודש תשרי לבש צורתו כיום, מאות בשנים אחרי ששלושת הרגלים קיבלו צורה קבועה. הנביא יחזקאל, שדייק בעבודת הקרבנות בבית המקדש בימים המצויינים, עובר בשתיקה על היום הזה. „יום הכסה“ הזה פשט צורה ולבש צורה במשך בית ראשון ובית שני.⁷ בימי הבית השני — שברוב ימי קיומו חיו היהודים תחת עול זרים — יום זה היה ראש השנה לשנים, כלומר, שנות מלכותם של המושלים הנכרים.⁸ כנראה היו מכריזים ומודיעים על יום מצויין זה על ידי תקיעת שופר, להבדיל משאר ראשי חדשים שהיו תוקעים בהם בחצוצרות כמו שכתוב: „ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות“ (במדבר י', י').

בגלל צוק העתים מימי ממשלת רומא לפני החורבן, צרות החורבן, וכל הפורעניות שבאו בעקבותיו, נתגלגל יום זה והגיע לכלל יצירה חדשה — שאינו דומה כלל לתחילת ברייתו — ליום דין, יום שה' דן בו את העולם.

המשנה השנייה בראש השנה תכנה שונה מהמשנה הראשונה, תוכן המשנה הראשונה הוא כולו תולוני, כלומר, כלכלי, סוציאלי, סידור החיים היום-יומיים על האדמה, שגם למקדש ולכוהנים היו בהם תפיסת-יד, והיא משנה עתיקה מזמן הבית. אבל המשנה השנייה, ששייכת כנראה לזמן שלאחרי החורבן, וקרוב לוודאי שנתחברה אחרי חורבן ביתר היא כבר כולה שמימית: „בארבעה פרקים העולם גידון... בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון“ וכו'. כיוון שראש חודש תשרי נתגלגל ליום דין, התחילו לחבר תפילו מתאימות ליום כזה.⁹

התנאים של המאה השנייה לספירה הכללית עמדו על הסכנה הגדולה

7. עיין ר"ה י"א: „בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים“.

8. ראש השנה בסוף המשנה הראשונה: „באחד בתשרי ראש השנה לשנים“. עיין בבלי, דף ח'. הגמרא שואלת: למאי הלכתא? ורב חסדא משיב — לשטרות, כמו שפירש את תחילת המשנה, ומוסיף לבאר שלמלכי אומות העולם מונים את השנה החדשה בשטרות מתשרי, ולא מניסן. וכן היו נוהגים בימי בית שני שהרי התחילו את הישוב תחת עול מלכים נכרים, והיו כותבים בשטר בשנת כך וכך למלך ארתחסתא, או למלך אלכסנדר מוקרון. ומשנת היחסדה של מלכות בית סיליקוס (382 לפני חורבן הבית השני) רוח המנין משנת יסוד הבית הזה אפילו בימי מלכי החשמונאים ובית הורדוס, אבל בלי הזכרת שם המלך הנכרי, והוא „מנין השטרות“. מנין זה לקחו עמהם גם לגלוייתהם. מניין זה עוד היה נהוג במצרים ובבבל במאה השש עשרה למנינינו. הרדב"י, הגדול ברבני קהירה של מצרים, ביטל את המנין לשטרות, והנהיג את המנין לחורבן הבית השני, או לבריאת העולם, כמו שנהגו יהודי אירופה עוד מהמאה התשיעית לספירת הנוצרים. ומנהג שטרות זה, שראשיתו נעוצה עוד בימי מלכי יוון מבית סיליקוס, היה נהוג עוד במאה שלנו בין יהודי תימן, בהתאם לדברי התלמוד; „בגולה אין מונים אלא למלכי יוונים בלבד“ (עבודה זרה י', ע"א).

לרוח ישראל סבא — נושא דגל המונוטואיזם הצרוף — מן האמונה החדשה, שאמנם מחוק ישראל יצאה, אלא שרוח אלילית נודף ממנה, וחפצו לגדור את הפרץ שפרצה בחומת ישראל. לכן תיקנו לומר „מלכיות” בתפילת י”ח ביום הדין להטעים כי רק ה' הוא מלך העולם, ורק הוא בחסדו יכול למחול את עוונות עמו ישראל, ולא אחר מבלעדו. תפילת מלכיות מביעה בכל עוז את הרעיון כי רק ה' הוא „מושל בגויים”, ורק הוא השופט היחידי בעולם, ורשות זו לא ניתנה לשום בן-אדם. לקט פסוקי מלכיות הוא הצהרת כל יהודי ביום הקדוש, שהוא מאמין רק במלך העולם לבדו, ולא בשום בן-אדם, האומר שהוא מורשה של ה' בעולם התחתון. התפילה מסתיימת בפסוק „שמע ישראל”, שבו יצאה נשמתו הכבירה והטהורה של התנא ר' עקיבא תחת ידי מעניו הרומאים, יען כי למרות גזירתם לימד תורה ברבים. מאז מאורע זה נעשה הפסוק „שמע ישראל” לטיסמה בפיות כל מקדשי השם בעת יציאת נשמותיהם תחת ידי מעניהם, מפני שמיאנו להאמין כי בן-אדם נשלח מהאב לשלוט בעולם כמותו.

דעה זו על תקנת המלכיות ביום-הדין מקבלת סעד מגולת הכותרת של המלכיות — הפסוק מהנביא ישעיהו (מ”ד, ו'): „כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו... אני ראשון ואני אחרון ומבלעדיהם אין אלוקים”. האמורא המפורסם רבי אבהו⁹ מבאר את הכתוב: אני ראשון — שאין לי אב” (שמות רבה, כ”ט, ה'), כלומר, ה' היא הסיבה הראשונה; „ואני אחרון” — שאין לי אח”, לא כישו שהיו לו ארבעה אחים ולכל הפחות שתי אחיות¹¹; „ומבלעדי אין אלוקים” — שאין לי

9. על כרונולוגיה זו תעיד הברייתא (ר”ה בבלי ט”ז, ע”א): „דתניא, הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם ביוה”כ, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, הכל נידונים בר”ה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונים על המים ואדם נידון בר”ה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים... ובגמרא שקלו וטרו כדברי מי מאלה התנאים היא המשנה שלנו? וכל התנאים הנוכרים שם פעלו אחרי תורבן ביתר, והושפעו מהזוועה של האסון הנורא. עיין שם.

10. אמורא מדור השלישי, תלמידו של ר' יוחנן. הוא ישב בקיסרין, מקום מושבו של הפרו-קונסול הרומאי והיה חשוב אצלו לפי דרשת הגמרא בחגיגה י”ד על הכתוב בישעיהו ג' „ונשוא פנים” — כגון ר' אבהו בי קיסר. עיין גם סנהדרין י”ד: „כי הוה אחי ר' אבהו ממתבתא לבי קיסר”... והיה שכיה להתוכח עם המינים ומשום זה היה מעיין במקרא כדי לדעת מה להשיב להם. עיין עבודה זרה, ד' ע”א.

11. עיין מרקוס פרק ו' ג': „הלא זה הוא החרש בן מרים ואחי יעקב ויוסי ויהודה ושמעון וגם אחיותיו (מיצוט אחיות שתיים) הלא כולן אתנו פה”. וכבר הוכיחו קופ וסטר, מבקרים גרמניים בסוף המאה ה”ה, שמרקוס תלמידו של פטרוס היה ראש וראשון, לסונפסיסי, כלומר, לאבנגליון, וממקורו שאבו מתתיהו ולוקס. עיין „ישו הנוצרי” ליוסף קלוזנר, הוצאה חמישית, „מסדה”, תל-אביב, עמוד 79.

סדר התפילות לראש השנה ויום כיפור

וזמרתן

מאת חיים הרים

תפילת מוסף לראש השנה ויום כיפור נחשבת לעיקר עבודת היום ותמציתה. תחילתה בתקיעת שופר, שמונה עשרה, מלכיות, זכרונות, שופרות, שירים, פיוטים ופיזמונים וכו'. עבודה זו המיועדת לחזן הראשי, ראשיתה באחד ממזמורי התהילים היותר חביבים על המתפללים: «אשרי יושבי ביתך». במבוא לסדר העבודה של יום הדין מופיע החזן כ«מליץ יושר — לישראל — מול מגיד פשע».

לאחר שהחזן מפשפש במעשיו ועומד על דלותו ודקדוקי עניונו בתורה ובמצוות, ומוצא «שאינו כדאי והגון לכך», הריהו משתפל בדעתו, מנמיד את קולו, ובהכנעה גמורה הוא מתחטא בזימרתו לפני אלוהי הרחמים והסליחות בקול בוכים: «הנני העני ממעש».

ואם אמנם «חוטא הוא ופושע», אל יפשיע השופט הרחום והחנן ואל יחייב את הציבור, בעוונותיו וחטאיו הוא. וכשמגיע המנגן לקיטרוג השטן הוא מתפרץ בקולי קולות כשההברה ללהב יוצאת: «ותגער בשטן לבל יסטינני». ומיד מתרכך קולו ושוב מתחזן ומבקש רחמים מאת המלאכים להביא תפילתו לפני שומע תפילה, בעבור כל הצדיקים והישרים, «ובעבור שמך הגדול...» כאן מתרומם המנגן לשיא קולו הקיצוני גבוה מעל גבוה, סמל שם המפורש שאין למעלה הימנו, סוד היחוד, כביכול!

תפילת ונתנה תוקף

היא התפילה הראשונה במוספים לימי הדין, במעלת קדושתה, על דעת הקהל ביחוד. ניגון מקובל או נוסחאות מסורתיות מקוריים מיוחדים לכך אינם מצויים בספרות החזנות; אך כשהחזן מכריז: «ונתנה תוקף», ביראה ופחד, דייה להכרזה זו לזעזע את לב הקהל וליצור את האווירה לאותה ההתלהבות וההתרגשות העצומה היוצאת מתוך הסיפור האגדי על רבי אמנון, מחבר תפילה זו, עד שלא יצאה נשמתו הקדושה, בטהרה, על קידוש השם.

מכל מקום ישנם אותות ומופתים, סמלים ורמזים, המשמשים בבואות וניצוצות לקטעי ניגון, או פתגמים נגיניים המבטאים רעיונות, הרגשות וציריפים מעשיים, שיש להם קשר לתוכן התפילה הזאת, כגון, הד התקיעות והתרועות שבחצוצרות וקול שופר, או מלך עליון היושב על כסא קדשו לשפוט עולם ומלואו, המלאכים והשרפים וכו'.

עד היום שמור בזכרוננו הניגון ההמוני הפשוט שהיה שגור בפי הקהל

מאמר זה נוסד ברובו על סידרה שלימה של מנגינות ראש השנה ויום כיפור, שניקלטו עליידי כותב הטורים האלה. כל ישראל יש להם חלק בזימרת בית הכנסת, וכאן ניסיון להסביר את ניגוני התפילות והרוח הממלכן...

ל"כבקרת רועה עדרו", שרוב החזנים, לרבות המובהקים שבהם, היו משתמשים בו להקסים את עדתם בידיעתם וכשרונם בנגינה. קטעי זימרה אלו אמנם לא ניתנו מסיני, אף אין בהם משום יופי מוסיקלי כלל, אלא שבכל זאת היו מתהלכים בין החזנים המפורסמים בשעתם בדור הקודם ולפניו.

"בראש השנה יכתבוך"

בתפילה זו אין משום תחינות ובקשות, ברכות והודאות, אלא שורה ארוכה של צרות, פגעים וכל מיני פורעניות. על המנגן לבאר את התחושות, הנסיונות והחוויות של המין האנושי, את כוח הסבל וקבלת יסורים באהבה והאמונה בשכר ועונש ובהשגחה עליונה. החזן המנגן יוצר ומביע את זימרתו זו על רקע הנוסח המקובל ליום הדין ברוב קהילות ישראל. ובדרך אגב, הוא מבטא את רגשי לבו, את תגובתו הוא על כל פרטי העניינים והכוונות שבפרק קצר זה.

ותשובה ותפילה וצדקה

הפרק השלישי שבטרילוגיה זעירה זו מתחיל בסוגיה חמורה ומסובכה. זוהי תפילה קצרה בכמות ועמוקה באיכות, ממש קובץ של תפילות, תחינות ובקשות, קובלנות ותביעות, טענות ומענות, שנודמנו לפונדק אחד. אלא שכל משפט, ניב, או מלה, תופס מקום מעניין בפני עצמו, הדורש פתרונו. הניגון בכללו עומד על אשיות הנוסח והסגנון המקובל לימי הדין, אלא שמפאת חילופי התוכן, מתנהל הניגון בסדר המקובל לנגינת האוראטוריה, הסימפוניה והקונטאטה וכו'. היינו, שמתחיל בפתחה, מתוך נושא היצירה ותמציתה, המשמש הקדמה ומבוא לנושא העניין העיקרי. ומשם לתוכן התפילה עצמה. וכשמתקרב הש"ץ לסיימה הריהו חוזר ומזכיר קטעים אחדים מתוך נעימת ההקדמה, וחותרם בדרך המנגינות היותר מצויינות.

אשר לעצם הניגון בכללו איכותו, תכונתו וטעמו הרי כל חלק, סעיף או משפט מושר ברגישות לבבית ואש-קודש עד "אבן מקיר תזעק". החידוש שבכך הוא, שכל רעיון, מושג ותנועה נגינית כשלעצמה מתבאר ומושר לטעמו ומובנו בכל אישו וחומו, בחיל ורעדה וברגש קדוש, כשהוא עומד הכן על אשיות הנוסח והניגון הקבוע לימי הדין. אולם לאחר שסיכם הש"ץ הפרק כולו, על הגהותיו וטעמיו המוסיקליים, המשלימים ומצרפים את הפרטים המדולדלים לחטיבה אחת, או אז מתגלה בנין שלם מתוקן ומשוכלל.

וכך הוא סדר ניגון תפילה זו: שלוש המלים הראשונות — ותשובה ותפילה וצדקה, — קובעות את ההקדמה, בתנועות נגיניות קצרות, שהולכות ומסתעפות בנעימתן לענפי ענפים, בהתאם למובן המלים, העניינים וכוונתן העמוקה. במלים: "אמת כי אתה הוא יוצרם" מעפיל הניגון ועולה לגובה קיצוני שבאופק הקול. וכשמרגיש המנגן שצר לו המקום להחיות קידה כלפי מעלה ביצירת זימרתו, הריהו מתחכם, ובכירכורים חרוצים וחרויים הוא מסתלסל ומתגלגל כעין קפיצת הדרך, ומוריד כדי אקטאבה שלמה בת שבעה קולות כלפי מטה. ושב, ורווח לו להנעים בזמר, בירידה צורך עלייה, ללא כל מאמץ ויישוב דחוק.

כך משתמש המנגן בירידות ועליות עד שבמלים „וסופו לעפר“ הוא שוקע וצולל בקולו למטה מן הטון היסודי... מובן מאליו, כשהמנגן מתקרב לסוף הניגון, הוא חורג מתוך סיבכי המקלעת של ביטויי הניגון ותנועות גילגוליו וסיבוכיו וחותם בסיום טבעי כראוי לו.

זכרונות („ועל ידי“)

תפילה זו מצטיינת בתכנה, צורתה ובניינה, בהבדל משאר התפילות וניגונינה, שבמחזור לימים הנוראים. לכאורה, הרי היא כאילו איננה שייכת להכא, לא בתוכנה המילולי ולא במוטיב הנגיני-המוסיקלי. כוונתי לתפילת „זכרתי לך חסד נעורֶיך אהבת כלולותֶיך“ וכו', שהתוכן דומה ממש לזה של שיר־השירים, שחכמי התלמוד לא מצאו דרך אחרת למיין את הספר בלתי אם לקבוע הלכה, שזהו שיר אהבים בין ישראל למקום ברוך תוא.

כטבע של שיחות אהבים, מושרה הנעימה ברכוכית מיוחדת, כנועם שיח־סוד. ברם כשמגיע המנגן לפרק השבועה, שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו לתת לו ולזרעו אחריו את ארץ מגורו לצמיתות, עובר הניגון לטענה ותביעה. הוא, החזן, שליח הציבור, תובע ודורש בכל תוקף הדין מאת בעל השבועה, לקיים שבועתו. הוא מזכיר, באותו מעמד, את מקום השבועה וזמנה. המנגן כאילו מוכן לוותר על הברית ועל החסד, אך לא על השבועה. כאן מרכז המנגן את הקול עד ל„פליטיו“. * לרמז על אורך הזמן מתוך התמחות הנשימה, כשהוא שונה ומשלשה בקולו התשוש, שבלחישת פיאניסימו, ** כממשיך בתביעתו „את השבועה אשר נשבע - - - ת לאברהם אבינו“.

מכאן ואילך ניכר בזימרת המנגן שינוי קל כאילו מרגיש המנגן עצמו שבקריאותיו, אנחותיו ונגיחותיו יש משום הבעת הצער, היגון וכלות נפשו בתפילתו, יותר משהוא בוטח בתביעתו ותחינתו, כמחכה לישועה קרובה לבוא.

ומשעבר המנגן לפרשת העקדה, מובן מאליו שנשתנה אופן הניגון וכיוונו לפי תוכן המאורע המקובל בתורה. מעתה מלחין החזן בקול שבור ורצוף בנעימה רכה, נוגה ועגומה, את מפת הנפש ושברון לב האב, העומד הכן להביא קרבן את בנו יחידו, אהובו כנפשו, אם לא למעלה מזה, העקוד על גבי המזבח, ומחכה בחבלי מוות, לקיים מצוות כיבוד אב, בקידוש שם שמים, בנפשו ודמו. בניגונו מביע המנגן סערת רוח האב, לבטיו האחרונים עד שלא נגמר הדין, הרי האב דן ונידון כאחד, כשהוא, חלכה, מתרומם ועולה באש דמיונו אל־על. מתרגש הוא מתרתו, נסער ונרעש, תוך התלהבות קדושה קדמונית להתגבר על רחמי הנפש החיה.

האמן, המנגן בחסד עליון, כשהוא מתרומם מעלה מעלה מתחום הרגשות הפרטית, רואה את עצמו כאילו נעשה שותף לשניהם, לאב ולבן, בשעה שהוא יוצר

(* פאליטו — צמצום הקול בכיוון לגבהו שנשמע כעין שריקה דקה הקרובה לציפוף
(** פיאניסימו — טון רגיל דקיק עד כמעט לאפס.)

את נגינתו לרוח הזמן, המקום והאווירה, הוא רואה בחזון את האב כשהוא ניצב פנים אל פנים מול שני הכוחות הנאבקים בנפשו: אהבתו ליוצרו, שהוא אברהם עצמו, אך זה הכיר באלהותו, והתמסר לו בכל נפשו ומאודו, והוא שעומד עתה ודורש את קרבנו; ומאידך משתפכים רחמיו, רחמי אב, על הבן הנעקד...
ככה ממשיך המנגן את זמרתו העצובה, המכאיבה. מתרגש ומתלהב, מתוך צער עמוק וכאב לב: „הבן יקיר לי, — — — אם ילד שעשועים זכור אזכרנו — — רחם ארחמנו — — גאום ד'“.

וכשמגיע לעקדה „שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו“, מתעטפת נפשו עליו. גלוי עינים מציץ האמן בפני האב. אנדרטה של שיש, ממש! ובידה הגרומה תקועה המאכלת כנגד צווארי יצחק. הכול מוכן לשחיטה וכמעט שפרחה נשמתו — לולא הופעתו של „מלאך אלהים מן השמים“, שנוצר במשך רגעי מספר ארוכים וממושכים, כאילו למעלה מן הזמן, וקרא את הקריאה: א ל ת ש ל ח י ד ך א ל ה נ ע ר !

עֵתָה כִּבְר שְׁבָה הַמְנוּחָה כִּשְׁהִיָּתָה.

מיד שקטה סערת רוח המנגן אף הוא. לאחר שנסתיימה הפרשה הסוערה נתישבה עליו דעתו מתוך שיר קודש יותר נוח, שקט ועדין, ובמלים „וכבש רחמיו“ כבר נשמע הנוסח של קריאת התורה לשבתות השנה.
תפילת שלוש עשרה מידות לנעילה, היא הסיום של הסליחות, הפיוטים והפזמונים הקבועים לראש השנה ויום כיפור. אף כאן שר החזן והקהל חרוזים חרוזים, הסובבים בזימרתם על ציר אחד. כל בית מושר בניגון משלו על רקע הנוסח הנגיני, שכבר התרגלו בו מרוב שימוש במשך ימי הדין שקדמו. אך למעשה מתאחדות כל החוליות הללו לשרשרת אחת. לא לבד שכולן חותמות על אותו הסיום בטון היסודי, שהקהל לאחר שכבר התייגע ותש כוחו מעמל הצום ועתרת התפילות שואף בקוצר רוח למנוחת הנפש; אלא בעוד שנשמע כאילו ניגון אחד משותף לתפילות, הרי סוף סוף צמוד הניגון ומשועבד למובן המילולי של כל תפילה ותפילה וכוונתה. מכל מקום חוט שני אחד עובר בכל החרוזים כולם והיו לאחדים בצלילם ורושמם.

ביותר יש להקשיב בכוונה יתירה לשני הבתים האחרונים: האחד — „תמכתי יתדותי“; והשני — „שומע קול בכיות“. הוא הסיום „האחרון לאחרונים“. נעימתו לא לבד מעוררת את הקהל לתפילה זכה ונלהבה, אלא מרעישה את המתפללים, עד שהם מרגישים התעוררות מחודשת לבקש רחמים בכל תוקף ומאמץ, אף לפנים משורת הדין, כשם שהתפלל משה רבנו, שתפסו להקב"ה ואמר: רבונו של עולם, איני מניחך עד שתסלח ותמחל לעם הזה (ברכות, דף ל"ב)...

מחשבה ואמונה

מאת משה אפרים זלדין

א.

אשרי המאמין התמים אשר לא נכנס לפרסם החקירה החיצונה ולא נפגע עליידי הצצה פילוסופית ברכי העולמות התחתונים והעליונים וניצל מהסתבך במערבולת של קושיות, פירויות וספיקות המזעזעים את כל ישותו של האדם ומטרידים אותו מן העולם של מנוחה גפשית ומרגוע רוחני.

אין זאת אומרת, כי חייב אדם הרוצה להחזיק מעמד באמונתו התמימה והשלימה, להיבדל מתוך הפמלייה של בעלי המוחין ולאנוס את עצמו לרדת לתוך תהום של עצלות מחשבתית ורשלנות רוחנית. להיפך, "דע את ה' אלוהיך" — הוא ציווי מוחלט למאמינים ולא לכופרים. "ותחסרהו מעט מאלוהים" — הרי זה שבה והודייה לבורא העולם, הפותח שערים בחכמה ומשנה עתים בתבונה על אשר יצר את האדם בצלמו ובדמותו וחננו בתבונה עמוקה להתבונן בגבורות הבורא ונפלאות יצירתו.

אין המאמין התמים נבוך כשאיננו משיג את מציאותה של האלוקות ואופני השגחתה על כל סדרי ההווייה. רואה הוא את האחדות וההרמוניה השולטת בטבע ובכל מהלכה ואת הכוח העליון והטמיר, הבלתי-מוגבל, שאין שכלו הטבעי של האדם עלול להשיגו, ובא לידי הכרה שיש מציאות הכרחית של אלוקות מחוץ ולמעלה מן הטבע.

חוקי הטבע הנראים לכאורה כקבועים ועומדים בלי שינוי כלי-שהוא, ושמשמשים גורם לכל מיני תגליות מיכניות מעשי-ידי אדם, מקהים לפעמים את שכלו הטבעי של האדם ומביאים אותו לידי מחשבה מוטעית, כי אין הוא חסר מעט מאלוהים, אלא הוא הכל יכול בכבודו ובעצמו. מאבק הרע והטוב בעולם ללא נצחונם המוחלט של אחד מהם, מוסיף עוד לערפל את מוחו של האדם ולדחפהו לתהום הנשמה של כפירה בעיקר. לכל היותר מוכן הוא הכופר להודות באפשרותה של סיבה ראשונה אשר גרמה לבריאת העולם הטבעי ללא מטרה ותכלית, עולם המתנהג תמיד על פי חוקים קבועים ללא שלום אפשרות של חידוש. יכול האדם לעמוד על טיבם וסידרם של החוקים ולהשתמש בהם כדי להקל ולהיטיב את החיים הגשמיים של האדם ולהתעזן מיופיו של הטבע. כופר זה אינו שם לב לא למהותם של החיים ולא לתכליתם. דרכי מחשבתו של המאמין נגלים לנו, מאידך, בגנזי אנדותינו של רבותינו וחכמינו על רחשי לבו של אדם הראשון בראותו בראשונה את החמה שוקעת. הוא חשש לקיצו של העולם, שלא ידע איך נברא, לשם מה נברא ומי הוא בוראו. אולם כשראה למחרת את החמה זורחת שוב ברך: "יוצר אור ובורא חושך, עושה שלום ובורא את הכל". חוקי הטבע והאחדות השוררת בהם הם דרכי הנהגתו של אותו היוצר והבורא, שאין שכלו של האדם מסוגל להשיגו. הסיפור בתורתנו על דור ההפלה מגלה מעיין גובע של רעיונות עמוקים למאמין בעל מוח ומחשבה.

תקופה הולכת ותקופה באה, והאדם רואה קביעות וסדר תמידי בטבע. ובשכלו הוא ממציא לעצמו כלי-שימוש וכלי-זיין העוזרים לו במלחמת קיומו ומסייעים בידו להתגבר על מכשולים נסתרים בטבע ומצילים אותו מאסונות ופגעים רעים. כל המתרחש סביבו בטבע נראים לו כמעשי מכונה והוא בא לידי החלטה, כי לית דין ולית דיין. לומד הוא את דרכי ההנהגה של המכונה, מכונת ההווייה העולמית, ורואה את עצמו עליון על כל הבריאה, שיכול הוא לשלוט עליה ולרסן את כוחותיה עליידי המצאותיו המיכניות. בטוח הוא בכוח שכלו הטבעי ובכוחותיו האנושיים שיעמדו לו לבנות מגדל ולעלות השמימה, להיות המושל העליון, אשר יטיל מרותו על העולם כולו. הוא ינהיג סדר אחד ושפה אחת בכל קצווי תבל ויביא שלום

ואחדות בין עמים ושבטים. אבל מעשיו העצומים מביאים אנדרלמוסיה בעולם, מטילים קינאה ושינאה ויוצרים בבל של לשונות ואמונות הבל — אין איש שומע את שפת רעהו. ערכו של המין האנושי יורד פלאים וכליון ואבדן צפוי לכל העולם.

ב.

פסוק אחד בכתבי קדשינו מפענח נעלמות הטבע לעין הבוחנת של המאמין שאין הבריאה והיצירה דבר של מקרה ואין הסדר והקביעות בהנהגת הטבע דבר מיכאני. מבשרי אחזה אלוהי, מודיע לנו המאמין. מודעה זו מיוסדת על אשיות מוצקים של דעה ברורה והסתכלות חודרת אל עצם מהותו של הטבע, וביתר שאת — אל פליאת הבריאה הגלומה במבנה גופו ובשרו של האדם.

הגוף החלש של האדם, שאלפי רבבות אמצעי-הגנה וכלי-זיון לו, העסוקים תמיד ללא-הרה במלחמת קיומו, נגד כל מיני מלאכי חבלה, האורבים לו מסביבו ובתוכו, מכריח את האדם לבוא לידי הכרה שהוא לא בא לעולם עליידי איזו סיבה שאין לה שום עניין בו ובגורלו אלא נברא מדעת קונו בכונה עליונה.

מבשרו יכול האדם לחזות ולראות גם חידושי מעשי בראשית. התחדשות מתגלה ברגע שהוא נולד, כי הוא היחיד לכל אבריו ואין דומה לו. מבשרו למד האדם להתבונן בכל המתרחש בעולם החי והצומח ומצא שגם בהם מתחדשים מעשי בראשית בכל חלק קטן שבקטנים של רגע חולף ועובר. אמנם כנים הם דברי הנביא: „הגני עושה חדשה עתה תצמח“ ומה נאמנה היא תפילתנו: „ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית“.

לא לחינם סוברים רבים מחכמי העולם כי מתמעטים הכופרים דווקא בתקופה המודרנית, תקופת המדע. אמנם נתרבו הלוחמים נגד הכנסיות, הדתיות והרשמיות, אשר הביאו בשם תוררי תיהן אסונות גדולים, רציחות, חמס ועושיק על עמים ויחידים במשך דורות רבים. כוהני הדתות יורדים לפעמים למדיגה תחתונה של בטחון שחא בעצמם, שנהירים להם שבילי דרקיע כשבילי חצרות בתי תפילותיהם, וכי רצונם הוא ממש רצונו של אדון העולם ומחללים את שמו ואת כבודו במעשיהם הפסולים. לדאבוננו, נמצאים גם בעמנו מתי מספר קנאים הבטוחים בעצמם כי מוכן ומזומן הוא, כביכול בעצמו, לבטל את רצונו מפני רצונם לא כדי לבטל גזירות, אלא לגזור גזרות ולהטיל חרמות על כל יהודי אשר דרכיו שונה מדרכיהם.

ג.

ההשגה של ההתחדשות התמידית האין-סופית בעולם החי והצומח מוליכה את המאמין של האמונה בהתגלות אלוקית. אין בכח השכל האנושי הטבעי לבאר ולהוכיח לעצמו כיצד יכולה מכונה מיכאנית להוציא תמיד, בסדריה הקבועים, יצירה חדשה השונה מכל מה שהוציאה עד אז ושעתידה להוציא מאז והלאה. המאמין רואה בזה ראייה הכרחית למציאות אלוקות שלמעלה מן הטבע ולאפשרותה של הנהגה עליונה והשגחה פרטית. ההשגה הזאת היא גם סיבת התקרבותם של רבים מן המדענים המודרניים אל האמונה באלוקים אל עליון וכול יכול, אשר לא רק ברא את העולם, אלא הוא גם מנהיגו האין-סופי. כל עמלם של הפילוסופים ויגיעת מחותיהם של החוקרים, אשר בנו וייצרו שיטות פילוסופיות המתנגדות לאמונה זו, ושנהרסו עליידי שיטות פילוסופיות אחרות, לא יכלו לסתור את האמונה הזאת. ואפילו השכל הפשוט מוכיח, כי אם יש מקום להתחדשות בטבע ולמציאות אלוקות שלמעלה מן הטבע, יש בוודאי מקום גם להתגלות אלוקית, אשר בלעדה אין מטרה ותכלית לשום אמונה ואין לעולם האנושי שום צורך בה וערכה דל וחסר טעם.

אם כופרים באפשרותה של התגלות אלוקית, אז כל התורות המצויות בעולם, הן רק יצירות מחשבתו ושכלו הטבעי של איזה בשר-ודם, יהיה מי שיהיה, ואין אחת מהן עולה בהרבה על האחרות. תורות כאלו עלולות להיהרס על ידי תורות אחרות, אין להן בסיס יותר חזק מבסיסן של כל התורות הפילוסופיות וחוקי מדינות ועמים אשר צצים, כמהין וכפטריות ומשתנים ומתחלפים מדור לדור ומתקופה לתקופה. אלה הרואים את האדם כיצור טבעי בלי

שום חלק אלוה ממעל ובלי ניצוץ של קדושה, לא זכו ולא יזכו לעתיד לבוא לקבלת תורה מן השמים.

האמונה באפשרותה של התגלות אלוקית זיכתה את העולם בתורה אשר ניתנה מאת ה' עלידי „האיש משה“, אשר עיקרי יסודותיה לא יהיו מוחלפים לעולם. רק האמונה הזאת מכירה את האדם, כל אדם, לא רק כיציר כפיו של אדון העולמים אלא גם כחלק ממנו, ואין אחד עולה ביוחסו ובחשיבותו של רעהו, ומשום כך עומד כל אדם מצווה ועומד: „מה דעלך סני לחברך לא תעביד“.

רק לאמונה הצרופה יש הכוח לזכות את האדם בדעה צרופה כדי לקיים מה שנאמר: „דע את ה' אלוהך“, רק עלידי אמונה צרופה יטהר האדם את עצמו מזהמתו, תחול השנאה ותרבה האהבה ולא ישא גוי אל גוי חרב.

ד.

בזכות האמונה בא"ל יחיד ומיוחד שמחוץ לטבע ולמעלה ממנו, ובזכות התורה אשר ניתנה עלידי התגלות אלוקית ואשר העברים היו הראשונים לקבלה, זכה עמנו להישאר בחיים משך זמן של אלפי דורות, אפילו בגלויות ארוכות ומרות, עד אשר פקדנו והשגחה העליונה לשוב לארצנו ולחדש את געוריה כמדינה עצמאית. אם הסכים הרוב הגדול של מנהיגי אומות העולם לייסוד המדינה הישראלית, הלא באה ההסכמה הודות להכרתם הפנימית של אותם המנהיגים שעמנו תרם הרבה עלידי אמונתנו באחדות הבורא. להתפתחותם הרוחנית.

אין אומות העולם מוכנים לזקוף על חשבוננו איוו השפעה אחרת על מהלך חייהם מלבד השפעת אמונתנו ותורתנו, ואמנם צודקים הם בזה. אם הצטיינו יחידי סגולה מבני עמנו ביצירת ערכים בתחומי מחקר, ומדע, הלא למדו גדולינו את אלה מהם, מן העמים, ולא להפך. אפילו בחכמת הפילוסופיה, שעסקו בה רבים מגדולינו מאות בשנים, קשה למצוא ביניהם יוצרי שיטה מקורית שלימה משלהם, מלבד שפינוזה, אשר שיטתו רחוקה היא מהיות יהודית. כל גדולי הפילוסופים שלנו היו רק מפרשים לשיטות מקוריות של חוקרים לא משלנו, או יוצרי קרעים של שיטות פילוסופיות.

גם תקוותנו המשיחית למילוי דברי נביאינו: „ונתתיך לאור גויים“ תלויה באור התורה והאמונה הצרופה שעתידי להאיר את החיים העברים במדינת ישראל ולהתפשט בכל הארצות לעולם לא תעלה מדינת ישראל בלימודי המדע ובחכמות חיצוניות על הארצות הגדולות והעשירות. אפילו הפלא הגדול של החייאתה של השפה העברית לא יוכל לשמש לאור גויים משום שאין להם לגויים צורך בפלאים כאלה.

יש להצטער באמת, על אשר ראש ממשלת ישראל רואה, לפי דבריו בכמה ממאמריו שפירסם בשנים האחרונות, את אור אמונתנו כאור כהה ודועך אשר לא יאיר אפילו את עיני היהודים בתפוצות ולא יבטיח את קיום אומתנו בארצות הנאורות. לאיזה אור אחר מקווה הוא? לאור הנביאים? אור כזה לא יצליח להאיר את עיני היהודים בתפוצות ובודאי לא את עיני הגויים. אור כזה לא יעורר את תשומת לבם של הנוער היהודי בארץ כמו ארצות-הברית עד כדי לעזוב את בתי האולפנה הגדולים והאוניברסיטות הגדולות על מנת ללכת למדינה היהודית ללמוד שם לימודי מדע או ספרות כללית.

הכוח המושך היחידי להביא מספר הגון של נוער יהודי מן הארצות הנאורות אל מדינת ישראל, הוא כוח חדש, שיוולד ויתפתח במדינת ישראל. כוח זה שואף לא רק ליצור תנאי חיים גשמיים חדשים, אלא גם ערכים רוחניים חדשים מיוסדים על העיקרים ההיסטוריים שלנו, שצמחו וגדלו במשך כל שנות קיומנו בארץ ובחורף-לארץ.

אמנם כן, נהיה לאור גויים, אם אורנו יהיה אור קודש, בוער ואיננו אופל, נמשך מקודש הקדשים של רוח נביאינו, חזינו ומאורי גליותינו בכל הזמנים ושל אבות התחייה העברית בתקופתנו אנו.

מחודש לחודש

עת ובכל שעה, אך אין בהם כדי לסלק את הסכנה מפל וכל, בפרט שלא נעשה דבר לסילוק גורמיה העיקריים של הסכנה הלזו. הגישושים בכיוון פירוק נשק כללי או אטומי, שבאו מיד לאחר חתימת ההסכם ובשעתה גילו לעין כל פמה דלים הסיכויים להבנה בתחום זה, הוא הדין בנידון חלוקת גרמניה, קיר החומה בברלין ושאר עניינים עיקריים השנויים במחלוקת בין הגושים. כללו של דבר, "המלחמה הקרה" שרירה וקיימת כֹּאן כן עתה, וכל מה שנשתנה בתחום זה היא ההפרה שגברה, שיש למנוע הפיכתה ל"מלחמה חמה". אך, על צד האמת, אף בזה אין חידוש עצום, שהרי אמריקה לא ששה גם קודם לקראת מלחמות ולא ניצלה את יתרונה האטומי בשנים שבהן היה לה כמעט זכוין מונופולין על נשק איום זה, ואילו ברית המועצות לא ביקשה, בתקופה שמיד לאחר מות סטאלין, אלא להשיג באמצעי שלום את מה שלא רצתה לקנות במחיר מלחמה. אין עוד עם בעולם, חוץ מהעם היהודי, שסבל פה קשה ונתקפה כל כך בימי מלחמת העולם השנייה. על כן אך טבעי הוא הדבר, ששליט מסוגו של כרושצ'וב יסכים "לילך בכל הדרכים חוץ ממלחמה", ועדיין הוא הולך בכל הדרכים.

פוח המיקוח הערבי בעינו עומד

נמצא שמבחינת החציה ומטרותיה של ה"מלחמה הקרה" לא נשתנה ולא כלום באירופה ובמזרח הרחוק וגם במזרח הקרוב. המאבק על נקודות-מישען ועל נקודות-השפעה עודנו בעי-צומו ואין סיכויים מרובים לכך, שיוחלש או שייפסק. ממילא אין לת-מוה על כך, שמוסקבה נהגה בניגוד לב כה־רבה לגבי מצויים בחתמה על הסכם הסיוע הכלכלי והצבאי עם מאָר־של עמאר, סגנו של נאָצֶר, ושנודרה כל כך לכונן יחסים דיפלומאטיים עם ממלכת הירדן. אָמנם, בעיראק ובסו־ריה נצטמצמו תחומי השפעתה של מוסקבה עם השתלטות חוגי מפלגת "אל בעת". אך זוהי נסיגה ארעית שאין לראותה כתבוסה כלל ועיקר, בפרט

מה לא נשתנה

מה נשתנה ומה לא נשתנה בעולם ובמזרח הקרוב אחרי הסכם מוסקבה על הפסקת הניסויים האטומיים בחלל־האוויר? — התקריות בגבול הסורי ופנינת מדינת ישראל למועצת הבטחון של או"ם שבאו בעקבותיהן נתנו לנו הזדמנות להציץ מבעד לפרגוד של היכל הפיוסים, שבנה כרושצ'וב בהס־כמת הנשיא קנדי ולהיווכח, כי "רוח מוסקבה", כ"רוח מחנה דויד" וכ"רוח ז'ינבה" בשעתו, אינה אלא בניין של עראי, שכל רוח מצוייה עשויה לה־פילו.

אם תמצא לומר, הפוגה לשעה יש בה ברכה ואין לזלזל בתועלתה. ריבוי־אות תינוקות שלא יצאו בעלי מומין ונגועי מחלות דם ועצמות בזכות הפסקת הניסויים האטומיים באוויר למשך התקופה הקרובה, בטרם תתחיל סין של מא־טסא־טונג בניסוייה שלה — ודאי? היו גשכרים מ"חיי שעה" אלה. גם ההנחה, שההסכם עלול לשמש אתחלתא אם לא לגאולת־עולם, על כל פנים להסכמים נוספים בין רוסיה ואמריקה, תשמח את לב דורשי הש־לום באשר הם שם, וכדרך שאמר מי שאמר: אין עמים שואפי מלחמה — יש רק מנהיגים צמאי קרבות. מיום שנכוח כרושצ'וב ברותחין של קובה — שוב אינו צמא נצחון ושש לקראת התמודדות. יתר על כן, קרוב לוודאי, שכבר החליט החלטתה איתנה, כי בימיו הוא, על כל פנים, לא תסתפן ברית המועצות במשבר קובאני שני, או במשבר דומה לו, אשר כפשע בינו ובין מלחמה אטומית.

כל זה טוב ויפה. קו התיקשורת הישרי" מהקרמל לבית הלבן — אין להטיל ספק בתועלתו בשעת ספנה. אך ההחלטה האמורה של כרושצ'וב ועצם הצורך בתיקשורת דחופה למני־עת חורבנו של עולם — יותר משהם מעידים על שיפורו של המצב הבינ־לאומי הם מעידים על ריעועה של סוכת השלום הנופלת. אמצעים למני־עת פריצת דליקה במחסן של אבק־שריפה יש בהם מן הטוב והמועיל בכל

החיתגרות באַלמגור

אף שחלום האיחוד הערבי נתפצל בינתיים לכמה חלומות ורובם חלומות רעים, לא העלה איש על דעתו, כי המחלוקת בין ארצות ערב נוגעת לשאלת היחסים עם ישראל, השאלה שבה כולה מאוחדים. יתר על כן, "שאלת פלשתינה" הפכה מזמן לאבן-הבוחן לזהב האחדות ולסמל הפטריוטיות הערבית הצרופה. טבעי הוא איפוא הדבר, שכל הרוצים להאשים את אנשי מפלגת "אל בעת" — אין לו חומר אשמה חמור וכבד-משקל מהטענה שהם מעכבים פתרון של אותה שאלה ושמים מכשולים לפני נאצר, המנהיג הגואל. בשבועות האחרונים ביימו הסורים כמה תקריות בעלות אופי חמור בגבול הישראלי. הקשה שבהן אירעה ב-20 באוגוסט ליד משק נח"ל אַלמגור, ובה נהרגו שני מתיישבים בהתקפה מן המערב על ידי חיילים סוריים, שחדרו לשטח הישראלי לאור היום ורצחו את שני המתיישבים הצעירים, שלא היו חמושים, בכוונה ברורה של התגרות נפשית.

בין שמארגני התקרית היו קצינים סורים אוהדי נאצר, שרצו לסבך את שלטונות "אל-בעת" בדמשק בסכסוך חמור עם ישראל למען יודקקו לעזרתה הצבאית של מצרים, ובין שמארגניה היו ראשי המטה הסורי, שביקשו להוֹכיח את גודל הפטריוטיזם של שלטון "אל בעת", ערב משאל-העם על האיחוד הערבי ונוכח פשלון המו"מ של המאָרשֶׁל עארף העיראקי עם נאצר בקאהיר — הצד השווה שבהם, שנתכווננו לנצל את אולת היד של או"ם ואת התנאים הטופוגראפיים בגבול הסורי-ישראלי הנוחים להם, כדי להסיח את דעת בני-עמם מצרותיהם המדיניות, הכלכליות והאחרות ולזכות בהילת "גיבורים".

הדו"ח של ראש מטה או"ם גנראל אוד בול היה אוביקטיבי למדי ולא הניח מקום לספק בשאלה, מי האשם בתקרית הרצח באַלמגור. ממשלת ישראל החליטה לפנות הפעם למועצת הבטחון ולא לפתוח במעשי תגמול, שבאיזור גבול הררי ומבוצר זה של האויב לא יעשו רושם אלא אם כן ייערכו בהיקף ניכר, שיש עמו סיכון התחדשותה של מלחמה. יתר-על-כן, מימי פעולת התגמול בנוקייב אשתקד,

שאיבי מפלגת "אל בעת" רבים, עם נאצר בראשם, והיא מחולקת לכמה פלגות ובנות-פלג המסוכסכות בינן לבין עצמן ובינן לבין נאצר.

כללו של דבר, עמדותיה של ברית המועצות במזרח הקרוב אינן במצב של חיסול, גם אם לא נתאמתו נבואות חזויה-השחורות שבמערב, אחרי עיסקת הנשק הצייכוסלובקית של נאצר בשנת 1955, כי רוסיה תשתלט על איזור זה תוך 7 שנים. ב-1956, כבימי משבר קובה, ניסה מארסטו-טונג לשכנע את כרושצ'וב להסתייע באימי טילים, כדי להשיג אותה מטרה במהירות. אך כרושצ'וב בחר בימי משבר סואץ להסתפק באימי "מתנדבים", שלא היה בדעתו לשלח כלל ואילו מארסטא ראה ברוסים את חיל-החלוצ אשר רק בעקבותיו יבוא חיל המאסף הסיני, וכן הלכה ונתחזקה ההכרה בלבן של כרושצ'וב. שאין פקין מתכוונת אלא להיבנות מחורבן האטומי של אמריקה ורוסיה כאחת. הכרה זו מצאה לה סמוכין בהתנהגותה של פקין בשנת 1958 והיא שהולכה לבסוף, אחרי הל-קח המוחשי של משבר קובה, אל "הסכם מוסקבה". מכאן ואילך אין בקרמל שומע לטענת מארסטא על "נמר הנ"ייר" האמריקני, אך אין מאמינים גם לטענתו האחרת, כי כרושצ'וב הוא "בעל-בריתו של הקאפיטאליזם המערבי ומחסלה של המלחמה הקרה".

אולם אם "המלחמה הקרה" עודנה בעיצומה — מתפדות ממילא כל התקוות, שתלו ותולים בהסכם מוסקבה רואי חלומות באספמיה וכל אותם מנבאי עתידות, שחזו ישועה ופורקן גדול לישראל מהסכם זה. ודאי, הפגת המתיחות בעולם עשויה לגרור אחריה צעדים פחות הרפתקניים של המעצמות הגדולות גם במזרח הקרוב. אך אין היא חייבת להוליך לביטול תורת-המירוץ ההדדית על הגברת ההשפעה והשליטה ואף לא להאטתה של תחרות-מירוץ זו. מכיון שכך, אין מקום לתקוות ירתות, שיחלש כוח המיקוח והסחיטה של נאצר ושל יתר שליטי ערב, מי פחות ומי יותר. פוח מיקוח זה עדיין בעינו הוא עומד. צא וראה, שדווקא כעשוי אפילו חוסיין מלך הירדן רואה לנחוץ להצטרף למשחק דו-סטרי זה ואין מוחה בידו בלונדון או בוואשינגטון.

הפעם חד-משמעית ובלתי-פושרת יו-תר מהרגיל, על אף האפשרות שהרר-סים ישתמשו גם הפעם בזכות ה"וויטו" שלהם, כדי להוכיח את ידידותם הנא-מנה לערבים.

אָמנם, גם כאן וגם בישראל נמצאו דורשי רשומות, שביקשו לתלות עצמם ב"אילן גדול" זה ששמו "הסכם מוס-קבה" ולהסיק מאותו מאורע על שינוי ערכין במזרח הקרוב ועל הימנעות סובייטית אפשרית מהשימוש בזכות ה"וויטו" בשל אותה הפרשה שח"לה, כביכול, במלחמה הקרה. אך השג-ריר פדורנקו, ראש המשלחת הסוב-ייטית באו"ם, כבר הספיק לפור אש-לייה זו פליל בנאומו הראשון במועצת הבטחון, ב-30 באוגוסט, ולהוכיח קבל עמים כי "אין חדש" בחזית המזרח במלחמה הקרה, כשם שאין חדש בח-זית המערב-אירופית. בתמכו ב"תיקון" המארוקני להצעת-ההחלטה האנגלית-אמריקנית, שרוקן הצעת החלטה זו מתוכנה, גילה לעין כל, כי רוסיה לא זזה ממדיניותה הפרו-ערבית המוחלטת והיא מוכנה להמשיך בה גם בעתיד עד כדי סילוף-גמור של העובדות ועי-וות הדין.

ההצבעה במועצת הבטחון, אחרי פנייה ישראלית ראשונה במשך עשר השנים האחרונות, הביאה ללא ספק, נצחון מוסרי לישראל בהראותה שאין המערב מוכן להיגרר אחרי מוסקבה, לטשטש את העובדות במקום שהן ברורות ולפרסם החלטות מעורפלות ונטולות-משמעות, כדי לפייס את העי-רבים. סיבה עיקרית לכך היא ההכרה שבשלה בואשינגטון וגם בלונדון, פי נוכח פשלונו החמור של ועדות שביתת הנשק וחוסר האונים של האו"ם בתפ-קיד השלטת החוק והסדר בגבולות, אסור להרשות למדינה ממדינות ערב, או לכולן ביחד, לחדש את פרשת ההסתננויות וההתנפלויות המאורגנות והמכוונות אל גבולות ישראל, כפי שאירע במחצית הראשונה של שנות החמישים, עד למסע סיני ממש, פי דרך זו מוליכה לקראת מלחמה ממש. אָמנם, גם בעתיד ידונו במערב בכל תקרית לגופה ויקבעו עמדה לפי דו"ח של ראש מטה או"ם במקום, אך המג-מה היא, שלא להתחמק עוד מנקיטת עמדה למרות הצידוד הרוסי בזכות הערבים בכל התנאים והמסיבות.

ועוד לפני כן, בשלה ההכרה בחוגי הצבא בישראל, שפעולות תגמול מקו-מיות אינן הפתרון לתקריות מסוג זה ואין בהן משום עריבה למניעת תק-ריות בעתיד. צא וראה שאף מר בן-גוריון הקפיד לכנות אותה פעולה בשם "פעולת טיהור" ולא פעולת תגמול. משמע, פעולות התגמול עבר זמנן ושוב אין תועלתן אלא מפוקפקת ברוב המקרים.

תאמרו, גם תועלתה של הפנייה למועצת הבטחון מפוקפקת בשל תקלת ה"וויטו" הסובייטי? — אבל במקרה דידן פנייה זו היתה הכרחית גם כהודעה ואזהרה. אין מדינת יש-ראל מעוניינת כרגע בהתשת כוחה של ממשלת "אל בעת" ובמתן פתחון-פה לנאצר "לבוא לעזרת אחיו הגיבו-רים" על ידי מיגור ממשלת דמשק והשלטת קציניו וסוכניו בסוריה. אָמנם, גנראל אל חאפו הסורי, איש "היד הח-זקה", פועל במרץ נגד אנשי נאצר וכבר הוציא להורג 27 מן הקושרים. אך עוד נותרו בתוך הקצונה הסורית כמה "תאים" של אוהדי נאצר המת-געגעים לימים שלפני 1961, שבהם היתה הרפובליקה המצרית-סורית ארץ שבה משלו קצינים ולא סוציאליסטים ערבים מסוגו של מישל עפלאק. אָמנם, בימים ההם היתה יד המצרים על העליונה, אך לחמם של קציני סוריה ניתן ואיש לא הטיל ספק, כי הצבא הוא המעמד הנבחר בעם.

נצחון מוסרי לישראל

הצעת ההחלטה האנגלית-אמריקנית על גינוי רצח אַלמגור, אם שאינה קובעת במפורש, שממשלת סוריה אח-ראית למעשה הרצח, אינה מגיחה מקום לספק בנוגע לשאלות מי ומי הם הרוצחים, מניין באו ומי שלחם לרצוח עובדי אדמה חפים. השגריר של ארה"ב מר סטיבנסון, הדגיש בנ-אומו כי "המעשה ראוי לגינוי נמרץ ביותר למען הצדק ולמען שמירת החוק והסדר". סופו של פסוק ראוי להדגשה מיוחדת: בואשינגטון יודעים ומכירים בכך, שאם מדינת ישראל לא תמצא במועצת הבטחון צדק ותמיכה מוסרית — לא תהא ברירה בידה אלא לנקוט אמצעים צבאיים לשמירת החוק והסדר בגבול הסורי. ואין מי שיטיל ספק בדבר, כי בידי צה"ל הדבר לעי-שותו. נמצא שהעמדה האמריקנית היתה

בגבול הישראלי בימים הקרובים. מדרכו של דיקטאטור צבאי זה שאינו זהיר בלשונו התוקפנית, אבל הוא זהיר במהלכים תוקפניים ולא יצא לקרב הכרעה אלא אם כן יהא בטוח בנצחון מהיר. (בתימן היה בטוח בנצחון המ"היר ואיכזב). אין זה מן הנמנע שהוא מצדו, מוכן לחכות עוד שנה ושנתיים בעניין "פתרון שאלת פלשתינה" עד שמומחיו הנאציים יכינו בשבילו טי"לים ארוכי-טווח, קליעים אטומים, או אדים מרעילים. על אלה הוא סומך יותר, כנראה, מאשר על כושר הלחימה של חייליו וקציניו.

כמה נימוקים מחזקים גישה זו. אין סיכוי רב לצבא המצרי להגיע למעמד האיכותי של חיילי צה"ל וקציניו על ידי תירגול מזורז בציוד מלחמתי חדיש תוך תקופת זמן קצרה. משום כך קוסמת לנאצר במיוחד האפשרות של מלחמה מטווח רחוק על ידי לחיצת פתור ושילוח טילים, תוך שימוש בנשק השמדה. כמו הדיקטאטור הסיני מאו-טסא טונג הוא משלה את עצמו בהנחה, שבכל קרב-השמדה, אטומי או אחר, יהיה היתרון לצד הלוחמים בעלי היתרון הפמזתי הע"צום. וזאת לזכור, שהיתרון הפמזתי של הערבים גדול יחסית מיתרונם הפמז"תי של הסינים. מכאן, שהסכנה הצפו"נה בעבודת המומחים הנאציים בקא"היר, הנעשית על ידם לא רק מטעמים פספיים אלא גם מטעמי שנאת הי"הודים, היא מסוג הסכנות שאינן מת"מעטות אלא הן גדלות והולכות במרו"צת הזמן. החתימה שחתם נאצר כמצט"רף להסכם מוסקבה (הוא נזדרז להו"דיע על כך לפני ישראל, עם שנציגו בואשינגטון חתם על התעודה אחרי הנציג הישראלי) ערכה כערך דיפוריו והתחייבויותיו החגיגיות בעל פה ובכ"תב מיום שעלה לשלטון והחל עוסק בגינוני דיפלומטיה, עד להתחייבותו האחרונה לפנות את חיל-המשלוח המצ"רי מתימן.

לאור האמור מוסברת החלטתה של ממשלת ישראל בישיבתה ב"30 באו"גוסט, האומרת:

"הממשלה קובעת, כי יש הכרח להמשיך ביתר שאת בפעולה נגד עבודתם של המודע"נים הגרמנים במצרים. בהתאם להודעותיהם של ראש הממשלה ושרת החוץ בכנסת".

(הסוף בעמוד 209)

מאיך גיסא, ראוי לבדוק מחדש את הגריסה, שאף רוסיה המועצתית מעוניינת כעת בסדר ובשקט במזרח הקרוב. דווקא משום שהסכסוך היש"ראלי-ערבי נע על פסים נפרדים מפטי המלחמה הקרה, ולא במקביל אליהם, ודווקא משום שמדגישים וחוזרים ומדגישים בואשינגטון, שהידידות עם ישראל היא עניין לחוד והידידות עם עמי ערב ובפרט עם שליט מצריים — הגורם האנטי-קומוניסטי, פביכול, במז"רח הקרוב, היא עניין לחוד — יש מקום לרוסים להוסיף ולפרוט על הנימה האנ"טי ישראלית ולהמשיך בהוכחות חות"כות של תמיכה מוחלטת בערבים — בנ"שק ובהצבעות או"ם. מכיון שאין רו"סיה אסטניסית בתחום זה ואינה בוררת באמצעים ידה על העליונה מבחינה תעמולתית בכל מקרה של תקלה ושל החרפת הסכסוך הישראלי-ערבי, וזאת לזכור, כי למרות הנצחון המוסרי שנ"חלה ישראל במועצת הבטחון — אין היא יכולה להסתפק בנצחונות מוסריים לאורך ימים. במקדם או במאוחר תהא ישראל נאלצת להגיב הגבה צבאית אם שכניה יפרשו את הימנעותה מפעולה צבאית פאות של חולשה ויוסיפו להת"רות בגבולות ולארגן תקריות ומעשי רצח בגבולות. שתי התקריות בגבול הירדן, שאירעו בעצם ימי הדיונים במועצת הבטחון בתקרית הסורית ליד אלמגור, מוכיחות פי יש יד נעלמה המכוונת את כל אלה, וכי מדינאי ערב סבורים, כי "הדבר כדאי" בשעה זו, אם משום שהם יודעים, כי מדינת יש"ראל אינה רוצה במיבצע סיני שני, ואם משום שהם מעוניינים, להפריע פעת לעבודות פיתוח ובנייה נרחבות של מדינת היהודים הנתונה במצב של פריחה כלכלית.

הפוננות הערבית והמומחים

הגרמנים

לכאורה, עדיין אין מדינות ערב בכלל, ומצרים של נאצר בפרט, מוכ"נות למלחמה, גם אם הנשק והציוד הרוסי מצוי אצלן בשפע ההסתגלות לנשק החדיש ולדרכי הלחימה החדי"שות מצריכה זמנים. אף המישגה שע"שה נאצר בתימן ושגרם לריתוקם של עשרים אלף מבחירי חייליו ול"אבידות כבדות בנפש ובמזון, עשוי לרסנו ולהרחיקו מהרפתקה חדשה

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

שלמה דמשק ברשימותיו

(קיום לדמותו של אדם וסופר נאמן־רוח)

מאת חיים לייף

א

פגישתי הראשונה עם שלמה דמשק ז"ל היתה פגישת תלמיד עם רבו. ימים מספר לאחר בואי לאמריקה, ביום קיץ יגע, סרתי לבית הספר הלאומי שבמורד העיר. שמעתי על שעורי קיץ שניתנים במוסד הזה. נכנסתי לחדר הלימוד. נערות ונערים עמדו בזמן ההפסקה חבורות ושוחחו. חבורה אחת עוררה תשומת־לבי. אדם קשיש מיתר בני החבורה נמוך קומה ובעל לחיים פורחות כאילו ניצח עליה ונשא מדברותיו בקול ערב ודק ובנעימה לבבית. הוא התערב בין בני החבורה עד שהיתה לאחד מהם. ניגשתי ושאלתי: מי המורה? ענה איש השיחה הוזה ואמר בחיך: „אנכי הרואה“.

נכנסנו בשיחה. הרגשתי מיד קירבה יתירה אליו. הוא סילק מחיצה זו שבין מורה לתלמיד וסיפר עמי על בית הספר ועל עונג רב זה שהוא מפיך מן ההוראה במוסד שהרוח העברי שורר בין כתליו ושהתלמידים והתלמידות לומדים בו לא מתוך חובה, אלא מתוך חיבה ומסירות ללשוננו וללימודי היהדות. כששמע שמרוסיה הסובייטית אני בא, היה כולו תמיהה: כיצד למדתי עברית והאם עדיין יש שיור לזו בארץ שרודפת את כל ערכי רוחנו עד חרמה?

שעה קלה ביליתי במחיצתו. הצטערתי לשמוע שלמחרת היום יצא את העיר, לחופשתו, כנראה, ומורה אחר ימלא את מקומו. זו היתה פגישה ראשונה ואחרונה עמו. מאז לא ראיתיו, אך פגישה ארעית וחטופה זו נחרתה בזכרוני. נזכרתי בה לאחר כמה שנים, כשבא לידי ספרו „בגורלי“, קראתי בספר, שהמיית נפשו של אדם סובל, מעלים ומבליג על צערו, עולה ממנו, אגב קריאה נצטיירה בלבי דמותו, כפי שחזיתיה או, בפגישה הארעית: אדם בעל נפש ונימוסים יפים, צנוע ונעים הליכותו. רושם זה נתחזק כאשר באנו בחליפת־מכתבים ולעתים מזומנות קבלתי ממנו אגרות שופעות ידידות כנה, אף בהם, במכתבים, ניתגלו כל סגולות־היקר של אדם עברי זה, נאמן־רוח, שאהב את לשוננו וספרותנו אהבת־נפש ומסירותו אליהן לא ידעה גבול. מהערצתו את היוצר העברי ומיחס־הוקרתו ליצירתנו לא נגרע דבר גם

לאחר שזכה הוא עצמו לפרסם כמה ספרים — אספי ציוריו, רשמיו, זכרונותיו והערכותיו. הערצה זו נבעה מאמונה תמה בתפקידה הלאומי-המוסרי של היצירה, בפעולתה האסתטית וביעודה האנושי הנשגב. ברוח אמונה זו פעל בשדה ספרותנו ותרם לה מפרי רוחו לפי מידת יכולתו וכשרונותיו.

ב

הופעתו הראשונה של דמשק בספרות היתה במזל נסיבות גורל אכזרי — מחלה אנושה וממאירה — מחלת השחפת, שהצמידה אותו למיטת-דווי וצימצמה עליו את עולמו בתוך כתלי בית-חולים לתקופה של חמש שנים בערך. את נסיונותיו בתקופה זו העלה ברשימות קצרות, שרטוטי-חטף, שנקבצו בספר „בגורלי“. קראתי את מחרוזת הרשימות בספר בהעלם אחד. התיאורים התמים והפשוטים של סבל אנוש ויגון אדם הכבול בחבלי מחלה אוכלת בשר ועצמות, מרעידים את נימי הלב. הרשמים בהירים וחיים. דמשק קלט שיחת רעיו ליסורים, רחשי נפשם וחוויותיהם והם מופיעים לפנינו בקווי-דמותם האופייניים, במאווייהם ובתקוותיהם, ביצריהם ובחולשותיהם. החומר שאוב מעמק עכור, אך מואר הוא באור נפשו של המספר, שרחמיו יוצאים אל הבריות העלובות, שנידונו כמוהו להיאבק עם מר החיים המוות כאחד...

ואמנם הצליח דמשק להעלות ניצנוצי-אורה מפינת-חיים אפילה, המאוכלסת בני-אדם מארצות, אקלימים, מחוזי-תרבות ואורחות-חיים שונים ומשונים; כושים, אירלאנדים, איטלקים, רוסים וספרדים — כל אחד במכאובי לבו, סיבוכי נשמתו ומידותיו האנושיות, הטובות והרעות. המחלה על-פירוב מאחדת את סובליה בקשר-גורל אחד ורגשי האחוזה גוברים על הקינאה והשינאה. כנגד המקטרגים והמקנטרים, מופיעות דמויות הזורעות חן וחסד אנושי מסביבן. נוגעים עד הלב, למשל מאמציהם והשתדלויותיהם של כמה חולים לגרש את ענני העצב והבדידות מעל פני מלווין הקטן, שנקלע אף הוא למדור השחפנים שבבית החולים. הם מצליחים לחזק את רוחו ולשעשע את נפשו בכל מיני אותות חיבה ועניין. מידות אנושיות נאות מגלים כמה מפשוטי העם, אנשי עמל, שגסותם החיצונית מחפה על רגשי-לב עדינים, כאירלאנדי מק בראון, המדריך את המהגר היווני הצעיר, עד נוטוס, בשפה האנגלית ומעניק לאדם בודד זה מתנות סתר; או כספרדי וואנדי אנריקן, מי שהיה טבח, המחלק את המטעמים שמביאים לו רעיו בין חבריו לגורל. נשמה יפה גם למיראקוב האוקראיני, שעבד עבודת פרך עד שנפגעו ראותיו. הוא שופך את זעמו על שורד ארצו, היטלר וגייסטיו (בימי מלחמת העולם השנייה), אך אינו מתמרר ואינו קובל על גורלו הפרטי, כי בעמלו הועיל לחברת בני האדם ולשיפור תנאי חייהם...

בצרוך הרשימות מבית החולים פתח דמשק צוהר לנפש האדם המיחלת-נואשת, נאבקת ומתגברת על פגיעיה, או כושלת ונאלמת דומייה... וכל זמן שהנשמה מפרכסת בגוף האדם, עושה יצר החיים את שלו. הלב חומד והנפש שואפת לאהבה. אופייני בנעימתו ונאמנותו האנושית הוא תיאור „שפת האצבעות“ של החולים הצעירים במדור הגברים עם החולות במדור הנשים. הגעגועים לאהבה יוצרים לשון

רמזים המקשרת לבבות גם ב"עמק הבכא", שהחיים דועכים וכבים בו יום יום. ברשימותיו של דמשק מבית החולים הוא מגלה את רחמיו לאחיו בצרה, אך אינו חס מלגלות גם את הכיעור שבגפשו האדם. הסופר טהר-הלב והרגש ניכוחה מגילויי הרע שבבריות ומספר עתים בעצב ועתים בהומור סלחני על חולשותיהן של הבריות. יש שההומור גובל באירוניה, כברשימה "זהו חיך תלויים", על החולה, מיסטר בארני, שחייו תלויים... בחזירון-ים. הרופאים הזריקו מליחת החולה הזה אל גוף החזירון, הרגיש לשחפת. כל זמן שהחזירון "אוכל, שותה, מתרוצץ, נוחר, ונהנה בעולמו", אף החולה שמח — שכן סימן הוא זה שהליחה טהורה מחיידקי השחפת...

ג.

בספריו "הדים" ו"מפה ומשם" מספר דמשק מרשמי הסתכלותו ונסיונותיו ב"עירת הארנים" (לייקבוד) ומעירת-המולדת שלו — ניסוויז שברוסיה הלבנה. ההווי היהודי-האמריקני ניתפס כאן אפס קצהו. גם בספרים אלה, כ"בגורלי", מתרפק הוא על קדושת המסורת ועל ערכי ישראל סבא. נפגע הוא עד עומק ליבו מיחס הזלזול למסורת של חזן המנצח על "סדר" של פסח במלון שהמחבר מתאכסן בו. כאן אין דמשק הסבלן יכול לעצור ברוחו והוא מטיח דברים נגד חילול הקודש של "משתמש בתגא".

יש ברשימות שבסידרה זו, "בעירת הארנים", מהשתפכות נפש רגישה, שמודהה עם צרת הכלל ודואגת דאגת האומה הנאבקת על קיומה. חוויותיו והרגשותיו בזמן המאבק של הישוב בא"י עם המשטר הבריטי, יסוד המדינה ומלחמת השיחורר — הן הרגשות של כל אדם מישראל שליבו פחד ורחב, התרגש ונסער בסערת הזמן ההוא. דמשק נתן ביטוי לירי לזעזועי הנפש של כל "המרגישים" בימים נוראי-ההוד ההם.

ברשימות מימי הילדות והנערות בניסוויז העיירה, מפליג דמשק אל העבר, אל ההווי היהודי וטיפוסי המופלאים, שצמחו מיהדות עשירת מסורת. עמוקת שורשים ואיתנה באמונתה. ואמנם רוב הרשימות האלה הן תיאורי טיפוסים המגשי-מים בחיים מידות ישראל מצוינות של חסד וצדקה ועזרה לזולת ללא החזקת טובה לעצמם. רובם אנשים עמלים, בעלי מלאכה, יהודי "עמך": נפחים, רצענים, גננים וסוחרים כר' קלמן הזקן ומרדכי דויד הסנדלר, עסקן עממי חרוץ, ופרלה הגבאית, ש"זכתה" להגיע לגיל מאה ושמונה וליהרג מיתה משונה על-ידי הנאצים. ברשימות מופיעים גם טיפוסים חדשים: משכילים, ציונים ומהפכנים ואף הם אוצלים על סביבם מזיו חזונם ומשאת-נפשם.

בפרקי זכרונותיו הצליח דמשק לעצב דמויות ולהטעימנו מאווירת העיירה כשהיא נתונה "בין שני המגניטים", בין תחום הישן והחדש, ולדברים כמעט טעם של אידיליה. בבית אביו אציל-הרוח רכש דמשק יחס היקר ורגש הכבוד לאיש הרוח בישראל, אם לבן-תורה, או לאיש-התרבות, שיצא את עירת המולדת והפליג אל העולם הגדול, והיה בין העוורים בשדה ספרותנו. רבה הערצתו של דמשק

לאישים, שניתפרסמו כסופרים, כגון פאלק האלפרין, ד"ר י. ז. רייזין ואחיו ד"ר מ. ז. רייזין, ד"ר ניסן טורוב ועוד.

רוב ההערכות בספרו "במכחול ובעט", מוקדשות לאישים אלה, ובעיקר להמצי"ר מאנה. זכרונותיו של דמשק ורשמיו מימי נעוריו מעניינים הם כשלעצמם. תמימות וזן באותה יראת-הכבוד שרחשו פרחי העברים בעירות ישראל ל"כהני הספרות העברית". דמשק הוסיף קווים ושירטוטים לדמותו של המשורר והצייר העדין, ממבשרי שירת התחייה.

כשהוא מספר על עבודתו החינוכית והספרותית של ד"ר ניסן טורוב, משלב דמשק את חזיונותיו, רשמיו, יחסיו ופגישותיו עם בן עירו זה. יחס אישי זה, שכולו הערצה, נוטל מן ההערכה השקולה ו"המאוזנת", אך לעומת זאת, היא משווה נעימה אינטימית לדברים.

דמשק כתב הערכות על סופרים וספרים ועל אמנים וציירים, אולם הוא ראה את עצמו יותר חובב ספרותי מאשר מבקר. באחד ממכתביו אלי העיר בקשר לדברים שאמרתי לו ("י"ז בשבט, התשי"ט): "אף כי אני מפרסם מפרק לפרק גם רשימות-הערכה, או סקירות על ספרים, אין אני רואה עצמי כמבקר. קורא ותיק נהנה הנני, וחושבני שהשם או התואר הנכבד "מבקר" אינו הולם אותי".

אף בדבר הזה הראה עניויות יתירה, כי בכמה מרשימותיו הוא מגלה טעם ספרותי נאה (בדבריו על ש. בלאנק, י. אובסיי, ויבל"ח — ראובן ואלנירוד ועוד). אולם אין ספק שעיקר תרומתו היא לרשימה ולציור הקצר (רוב רשימותיו נאספו, טרם שקעה שימשו, בספר "גם שם זרחה השמש", שהופיע בהוצאת ספרי גדיש, תל-אביב, תש"ך) — ובהם מצא את תיקונו הספרותי.

מחודש לחודש

(הסוף מעמוד 205)

במקרה זה או זה", ואנשי הקרייה, אלו הקרתנים, המשיבים: "אף הוא היה נר-הג כך..." אין ראש הממשלה החדש ראוי ליחס זה, ובטוחים אנו, כי ראש הממשלה שהלך אינו זקוק כלל ועיקר לסוג זה של תשבחות ובוודאי שאין דעתו נוחה מהן.

יצחק עברי

ערנותה של ממשלת אשכול בתחום זה, וצעדה המחושב והשקול אחרי תקרית אלמגור הנפשעת, מוכיחים, כי גם בתחום הגנת המדינה, כבשאר תחומים, יידע ראש הממשלה ושר ההגנה החדש לכלכל מעשיו בתבונה וב"עז, בזריזות ובכושר עשייה כאחד האופייניים לו באופן שייצלמו העקשים המקשים: "מה היה בן-גוריון עושה

„לשמור לנצח“ ליהושע א. גלבוע

וליצוק את טיפתיגונו ביס־השכול הגדול!
יתירה מזו: רוב ספרות „אסירי ציון“ —
נעימת־היסטרייה עולה מתוכה, ואין פלא
בדבר: כותבי־הרשומות מפרטים את צרר־
תיהם, וכל „אבן מקיר תזעק“! שונה גי־
שתו של גלבוע. הוא יודע את האמת
שבמימרתו של קסטלר: „סטאטיסטיקה אי־
נה זבה דם“. שום מכחול ארגמן לא ישכיל
לצייר את להט הדם שנמסך בירכתי אר־
צות הכפור והשלגים. ומשום כך למד
גלבוע את סוד האיפוק והשקט. הוא מספר
את סיפורו הקורע לב בשלוה מופלאה,
כמעט באדישות אובייקטיבית. בשבע שנות
מצוקותיו (מ־15 באפריל 1940 עד סוף
1947) למד ל„התארש“, כביטוי, בלשונו
העברית הנאה, בבניין התפעל החביב עליו.
ומשום כך נושא ספרו אופי של מיסמך
אנושי כל כך. לעולם אין המחבר מתעלם
מצד האדם שבו.

קטעי השתפכות הנפש בספר הם מוע־
טים, ועל כן יש בהם מן העזו הבלתי־
רגיל. בשורות לא רבות הקים מציבה
רב־הוד לעיר מולדתו, פינסק, ובשתי
אפיונות נוגעות אל הלב הוא מעלה את
זכרון אביו ואמו שאבדו בשואה, ובכך
הוא מתאר גם את הווי יהדות אירופה
שנעלמה. האם חששנית, מבוהלת, נפחדת
מפני פורעים, ועל כן היא מציעה בליל
הסדר לפתוח את הדלת האחורית לצורך
„שפוך חמתך“, ואילו האב עומד בקנאותו
ובתומתו: „איך אני יכול, רחל, להכניס
את אליהו הנביא בדלת האחורית?!”

קטעי מזמור נפשי אחרים מצויים במקום
שמחאר גלבוע תופעות גילוי אנושיות,
בהן מתעלה האדם על תנאי המציאות
הקודרת: פרשת הגוי הרוסי שורניקוב,
שהיה לו כמלאך בימי עברה, ופרקי־הוד
על חברו דוד פורמן, שחירף את גפשו
ובא אליו להציע לו תכנית־בריחה, ואשר

בעיית רוסיה והקומוניזם היא בעיית
דורנו, והספרות שנכתבה עליה רחבה וע־
מוקה מני ים. רבים—רבים ניסו לפע־
נח את חידתה ולהסיר את הלוט מעל „תע־
לומת“ המשטר, שצירציל ראה אותה בב־
חינת „חידה בתוך חידה“, וממילא מובן,
שתקופת ה„ליבראליזציה“ לאחר מותו של
סטאלין הגדילה את ממדי ספרות זו עש־
רת מונים.

ספרו של יהושע א. גלבוע „לשמור
לנצח“ דן אף הוא ברוסיה, אם כי רק
בשולי בעיית־היסוד, שכן הוא משקיף
עליה מנקודת־מבט של „אסיר ציון“. ברם,
פעמים דומה עליו, כי המציץ מבעד לא־
שנב קטן רואה אופקים רחבים הרבה יותר
מאלו הנשקפים לאדם העומד בראש מגדל.
גלבוע, ממנהיגי „הנוער הציוני“ לפני
מלחמת־העולם השנייה, מספר על חווי־
תיו האישיות כאסיר, שלמעלה משבע שנים
עברו עליו בברית־המועצות, ב„צפון הק־
פוא, ארץ־המוות־הלבן“, במחנות־העבודה
באסיה התיכונה, בנודדים על פני מרחבים
עצומים ובחקירות ממושכות. לכאורה
מצומצם עולמו, ד' על ד' של תא, עולם
בן ממד־אחד. אך יש לו טבעית־עין וטבי־
עת־לב, ולמקרא זכרונותיו והגיגיו מתגלה
לך ההוי הסובייטי בשלל צבעיו, הקודרים־
אפורים בעיקרם, ולשנייה קלה דומה עליו,
שירדת לעומק מהותו הנפשית של עם,
המתלבט ומפרכס ביסוריו להגשים חלום
שאוּלי אינו ברה־גשמה כלל — לתקן ער־
לם במלכות־סגורים קומוניסטית.

גם בשטח ספרות „אסירי ציון“ נתעשרנו
בשנים האחרונות, ואולם ספרו של גלבוע
שונה מכולם. הוא אינו הופך עצמו ללב־
לר־מכאובות. בדורה־שואה אין איש יכול
לתנות את גורל־איוב שפקד אותו מבלי
שתצטייר תמונה חיוורת. הרבה היסוסים
היו לו לגלבוע לפני שניגש למלאכת
כתיבת זכרונותיו. מה טעם ליחיד לבוא

תמיד היה הרבה מן הסתום בחקירות הסובייטיות. הסמוי מרובה בהן מן הגלוי. לשון השמצת „אויבי-העם“ הרוסי היא עשירה וכבר יצאו לה מוניטין מאז „מש“ פטי מוסקבה“ המפורסמים בשנות השלו“ שי. אך עדיין לא הוסר הלוט כולו. סו“ פרים רבים, וקסטלר בראשם („אפילה בזהריים“), מצאו להם בקעה רחבה להת“ גדר בה בחכמות-הכתיבה שלהם. הרבה צירופים מטפסיים עשו בנושא, בלויית גונים מחוזנו של דאגטה והגות-העמקות של פרויד. ועדיין הסתומות בגדר סתור מות.

גם בנידון זה יש בספרו של גלבוע (השם „לשמור לנצח“ לקוח מן הנהוג הסו“ בייטי לרשום על כרך העטיפה של תיק הח“ קירה את שתי המלים הללו) יש הרבה מן הפשטות המבהירה. בדרכו השקטה הוא מספר על דרך החקירות ותכליתן ומצ“ בייע על נסיגתו של הנחקר בעל-כורחו מעמדותיו. חישמהר תודרת להכרתו מימ“ רתו המפורסמת של גורקי: „אויב שנכנע צריך לרחם עליו; אויב העומד במריו, יש להשמידו“. ואכן, אין לך אדם, הזקוק יר תר לרחמים, מאשר שלד-האדם העומד שעות על שעות, ביום ובלילה, על כבוד האדם שבו בכל שיוירי הכוח הנפשי שנו“ תר בו.

ועם זאת נשארתי גם בעיני גלבוע תע- לומה. מה טעם לחקירות הממושכות, ולמה נחוצה להם לשלטונות הסובייטיים אותה מראית-עין פורמאלית של „הודאת“ הנחקר, והרי צו אדמיניסטרטיבי היה מספיק לח“ רוץ את דינו של האסיר לשבט או לחסד מבלי שיימצאו על גורדין זה עוררין; למה העמדת-הפנים? אכן, צילו של קאפ“ קה פרוש אפילו על המשטר הדיקטטורי בעל הערכים המוחלטים ו„האמת היחידה“! „לשמור לנצח“ היא תעודה אנושית ממד“ ריגה ראשונה; יש בה משום תרומה גדולה להיסטוריה הנפשית, הבלתי-רשמית של דורנו, דור המהפכות והנפתולים וה- מאבק על אושרו של העם והאדם.

יוסף נרבה

נספה לבסוף במיכרה-פחם תוך ריצוי „עור“ נו“ ואפילו ציון לא נקבע לקברו. „לשמור לנצח“ לא נכתב כדי ללמד את מישו „לקח“; משא-הזכרונות הוא שה- עיקר על המחבר ואילצו לחפש פורקן. ואר- למ, אילו חיפשנו את ה„לקח“, היינו עומ- דים על צביונו הכפול.

מצד אחד, התאוה היוקדת לחיים. אין לך דבר שאין אדם יכול להסתגל לו. כוח סבלו של אנוש — אין לו ערוך ושיעור. מצב זה נתגלם לו לגלבוע בצורת תמו- נה, שראה בגאלריה של טרטיאקוב במר- סקבה, שנשאה את הכותרת: „בכל מקום — חיים“. מחנות העבודה והעונשין הסוביי- טיים משמשים כעין ניסוי למה שאדם יכול להגיע בתנאים הירודים ביותר של רעב וסחי וכפור וענות-נפש; אלה הם תרגי- לים עצמאיים בנוסח פאבלוב. שלדי-אדם מסוגלים לשקוע בתמרונים של אשליה עצמית לאורך-ימים. אמנם, מחיר יקר חייב אדם לשלם בעד תשוקת-חיים עזה זו. מכאן „תהליך ההתבהמות“. בתנאי-המצו- קה מתגלה הזאביות שבאדם. גלבוע היה תמה על עצמו, שאף הוא סיגל לעצמו את לשון-הקללות של סביבתו, פעמים אף שלא בידועין. והמתחן האמיתי של האדם במצבים אלה היא השמירה על צלם האדם לבל ישתחק ולבל ייהפך לקריקאטורה בעיני עצמו.

ו„הלקח“ השגי הוא: יתרונו של כוח- הרעיון על כוח-הגוף. בכל שנות ענותו לא שכח גלבוע אף לרגע אחד, כי הרע- יון, חלום-ציון, — הוא שנתן בו כוח לעמוד בכל מבחן ומסה. הוא מציין, כי אין דבר גרוע לאסיר מאשר התנדפות חלומו. בין שפעת הטיפוסים בהם נפגש המחבר ברוסיה חיו גם קומוניסטים שנת- אכזבו מחלומם הרעיוני. „אבדה להם כל משענת-חיים במובן המוסרי“. כאשר האי- דיאה מתמוטטת והאדם נאלץ לחיות „בלא דגל כלשהו בלב“, אזי חייו שום אינם קרוי יים חיים.

הפרקים המרכזיים בספר הם פרקי הח“ קירה בידי חוקרי הנ. ק. וו. ד. מאז ומ-

ספרים וסופרים

רועים רוחניים ורועי רוח

מקובלנו שספר רבי-מכר של מחבר יהודי באמריקה, שאין בו קטרוג על אחינו בני ישראל, אורח חייהם, עסקיהם והתנהגותם, הוא בבחינת רוח נקי בתחום יחסי ציבור של יהודי אמריקה. יש מחשבי חישובים ואומדי אומדנים שמעריכים את ה"גודוויל" בלע"ז של "מרגורי מורנינגסטאר" בחצי מיליון דולרים ואת של "אקוודוס" במיליון דולרים. וכו', וכו'. ואין צריך לומר, שכל פעם שמופיע סופר יהודי אמריקני חדש על הבימה, יש החוששים, שמא ילך בדרכו של פיליפ רות ויביא תקלה לעולם. עכשיו הופיע ספר חדש כזה,* כתוב בידי רבאי צעיר מווסטבורי, לונג איילנד, והר-ברט טאר שמו. הספר מתאר את חייו ופעלו של רב צבאי בחיל-התעופה האמריקני ומן הבחינה האמורה אין בו, לכאורה, שום תקלה. הכתיבה ההומוריסטית הקלה היא שר-טפת ומושכת למדי ואם גם שטחית במקצת. מבחינת יחסי ציבור אפשר שהספר "שווה" מאה אלף דולרים, או גם רבע המיליון.

אך אותנו מעניינת כאן גישה והתפתחות מסוימות אצל המחבר, שמהן ניתן ללמוד על אופייה של כהונת הרבנות באמריקה במקרים רבים, אם לא בכל המקרים. ספרו של רבאי טאר נמכר להוליווד והמחבר עצמו עזב את כהונתו להיות לכותב התס-ריט, וכנראה שהחליף מקצועו לצמיתות. אף בזאת אין לראות אסון. כבר ראינו רבאי אמריקני, שנעשה ליצן של קברטים וכוכב טלוויזיה, ויש מעידים גם עליו (מחשבי חי-שובים ואומדי אומדנים מומחים) שהוא שווה מיליון דולר ב"גודוויל" ונמצא הפ-סדו יוצא בשכרו. אולם הפעם הגדיל הרבאי המחבר, כלומר: רבאי הרברט טאר, לע-שות. הוא לא הסתפק בפרישה אלא גם גפנה לדרישה: כינס עתונאים בהוליווד ואמר להם, שבחזר במקצוע של כותב-תס-ריטים "מפני שהוא סבור שקהל מבקרי הקולנוע לבו יותר פתוח לדת ואמונה מאשר קהל מתפללי בתי הכנסת". זוהי האשמה חמורה ביותר, שאנו מסופקים, אם רבאי

טאר רשאי להשמיעה על יסוד נסיונו המר-עט שלו. יתר על כן, יש להמתין ולראות באיזו מידה תצליח משימתו המוכרזת "להוציא את הדת מן הדוכן של בית הכנסת ולהעבירה לספרות הקולנועית"...

באותה מסיבת עיתונאים אמר גם כן רבאי טאר (אנו מצטטים מהבאתו של הרי גולדן) כי מצבה של הדת באמריקה הוא בשפל המדרגה, וכי "הדת היא סקיזופרניה! בתוך בית-הכנסת פנימה שרוי קהל המתפל-לים במצב נפשי נאצל, אולם מצב נפשי זה אינו משפיע עליהם מחוץ לכותלי בית הכנסת!" — והוא הביא ראייה לדבריו מעניין המאבק למען זכויות הכושים, שאין מנהיגי הדתות באמריקה מתגייסים במידה מספקת, כדי לסייע לנצחונם באמצעות הטלוויזיה וכו' וכו'. אך הוא הוסיף בנשי-מה אחת, כי "חברי בתי הכנסת אינם שמים לב כלל לדרשותיו של הרבאי". אם כן, מה הועילו חכמים בתקנתם?

האמת היא שרבים מדי הרבאים באמ-ריקה הרואים את עיקר תפקידם, ואולי את כל תפקידם כ"עובדים סוציאליים", אם משום שהאמונה נעדרת מלב כמה מחברי בתי הכנסת ואם מפני שהרבאי החדש מחליט להתאים עצמו כליל ל"רוח הזמן". (גם ספרו של רבאי טאר מתאר את גיבורו, הרב הצבאי כוהן, בתפקיד סוציאלי בעיקר, שהאמונה היא טפלה לגביו). בנסיבות אלה לא יפלא. אם רבאי כזה רואה בכתיבה הוליוודית עבודה סוציאלית יותר מושכת ואף יותר יעילה (מבחינת השכר בזה ובכא). השאלה היא רק: למה בוחרים צעירים טובים אלה, השואבים רוב ידיעותיהם על היהדות מדוודתם דבורה, או מקרוב משפחה אחר מ"ארץ המכורה", במקצוע הרבנות?

ואשר לשאלת המאבק למען זכויות הכו-שים, ודאי יתמוך בו כל שוחר קידמה אך הדין הוא עם פרופ. אברהם יהושע השל, שקרא בימים אלה את רבני אמריקה ומנהיגי יהדותה לפעול "למען קרקור החומה של שוויון-נפש לגבי השמדתם הרוחנית של יהודי ברית המועצות". בהזדמנות זו שאל פרופ. השל: "אם אתם מוכנים לישיב בבית הסוהר ולהשתתף בצעדה לואשינגטון, כדי לעזור לאוכלוסיה הכושית במלחמתה לשוויון זכויות, מדוע אינכם מוכנים לעשות משהו

*) Herbert Tarr: The Conversion of Chaplain Cohen, Bernard Geis Associates, 341 pp., New York, 1963.

ודאי לא העלו זאת על דעתם כלל. טוב שהוגה דעות דתי כפרופ. השל הזכיר להם, כי שאלת הכושים אינה השאלה ההומאניטרית והמוסרית היחידה שעוד לא נפתרה בעולמנו וכי אנו, יהודי העולם, מצויים ועומדים שלא להסית את הדעת מיהודי רוסיה ומגורלם הרוחני המר אפילו ליום אחד. י. ע.

למען יהודי רוסיה, כדי להשפיע על כרושצ'וב שיעניק להם את האפשרות לחיות חיי דת ותרבות יהודיים?
רבאים שבהוליווד ושבמועדוני-הלילה, ורבאים שעדיין לא הגיעו להוליווד ועודם מכהנים פאר בקהילותיהם, למרות כשרונם-היה המזהירים כדברנים וכאנשי בימה —

סקירות ורשימות

יש חדש בעולם הילד העברי*

עד גיל 18. ובמשך שנתיים — תש"ך ותשכ"א — לא היה עתון לקורא העברי הצעיר באמריקה. כדאי להוסיף שהנסיונות להביא מישראל חומר קריאה לילד העברי באמריקה לא הצליחו ביותר.

ועתה יש לברך ברכת שהחיינו על הופעתו של הירחון העברי המצוייר — עולם חדש, שנוסד על ידי העיתונאי אשר חלק, בעריכתו של המשורר אלחנן אינדלמן. לפי הכותרת הוא נועד לילד ולנער העברי האי-מריקני, מגיל 10 עד 15. מבחינת לשונו ותוכנו הוא מתאים ביותר לתלמידי בתי הספר הכל יומיים ולתלמידים בבתי הספר התיכוניים שלאחר הצהריים.

מאז היוסדו, בהתחלת שנת תשכ"ב, הופיעו עשרה גליונות בשנה הראשונה להופעתו ותשעה גליונות (גליון לכל חודש) בשנת תשכ"ג. הגליון הרגיל מכיל 8 עמודים. שני גליונות, מוגדלים הופיעו: גליון חג הפסח — תשכ"ב וגליון ראש השנה — תשכ"ג. לכתחילה הופיע הירחון בצבע אחד — כל גליון בצבע אחר. החל מגליון ו' — תשכ"ב מוגש הוא לקורא בשני צבעים. רציפות ההופעה מדי חודש בחודשו היא תופעה משמחת וסימן טוב להצלחתו של הירחון החדש.

«עולם חדש» מנוקד ומודפס יפה. הביטויים הקשים מבוארים בשולי העמודים. אין גודש במספר המלים הקשות. גיוון החומר הוא אחת המעלות של הירחון.

הירחון משתדל להביא לפני הילד האמריקני את החיים היהודיים בתפוצות — ובה הוא קולע יפה למטרותיו. על עמודי «עולם חדש» נפגש הקורא ביהודי גרבה, רוסיה, אפגניסטאן, אסטוניה, וביילי קאראקאס

אחד ההבדלים הבולטים והאופייניים בין החינוך הכללי ובין החינוך העברי בארצות הברית הוא השוני בחומר הקריאה — בכמותו ובצורתו. לפני הילד האמריקני פתוח עולם מלא של ספרים, ספרונים וחוברות קריאה על כל נושא שמבקש לקרוא. והדברים האלה רובם ככולם מצטיינים בהידורם הטכני: מושכים את לב הקורא בחיצוניותם; מודפסים הם יפה, מסודרים בטוב טעם ומצויירים בכמה צבעים.

על הקורא העברי הצעיר באמריקה היה להסתפק במועט. אמנם בשנים האחרונות חל שינוי לטובה. נעשו נסיונות רציניים ורבי-תוצאות לשפר את המצב ולמלא את המחסור בחומר קריאה עברי. ואלה הם: א) ספרית «לדור», הוצאת ועד החינוך היהודי בניו-יורק. על ידה כבר יצאו לאור 35 ספרונים על נושאים יהודיים שונים. ב) ספרית «ענג», הוצאת ועדת החינוך של בתי הכנסת המאוחדים. עד עתה הופיעו 14 חוברות קריאה. ג) ספריה לילד, היוצאת לאור מדי שנה בשנה מטעם ההסתדרות העברית באמריקה וקרן התרבות העברית בקנדה לקראת «החדש העברי», ומספר חוברותיה מגיע ל-13.

במשך 25 שנה בערך הופיע העתון «הודו-אר לנוער», והוא, על כל מעלותיו ומגרעיו תיו חדל להופיע, וכן «המוסף לקורא הצעיר» שנועד לקורא המתבגר, מגיל 13

(«עולם חדש», ירחון מצוייר לילד ולנער, יוצא לאור על ידי החברה להוצאת ספרות ילדים בניו-יורק. אלחנן אינדלמן — העורך; אשר חלק — מייסד וחבר המערכת; אוריאל אופק — משתתף קבוע.)

הידועות לו לקורא מכבר. ואולי כבר הס' פיק לשכוח אותן. המטרה של חדשות אלו היא כנראה להגיש חומר שיהא קרוב לעו"למו של הילד האמריקני ולעניין אותו בדרך זו בקריאה עברית, אם כי תועלתן מוגבלת מאוד. יש לציין: "עולם חדש" הולך ומשתפר מגליון לגליון.

סוף דבר, יש חדש בעולם הילד העברי, והוא: "עולם חדש". הן מבחינת תכנון והן מבחינת צורתו ראוי הירחון לשמש חומר עזר בקריאה בכיתה, ומחוץ לכותלי בית הספר. ד"ר אברהם יצחק שיף

והניזואלה, ועוד. הקורא הצעיר מודה עם ישראל סבא וגבורי האומה ושמת יחד עם חבריו העבריים באמריקה, בישראל ובארצות שונות בשמחת ההגים עלידי קריאתם של ליקוטים מן האגדה ומן הספרות היפה, על מועדי ישראל. מאידך, הנסיון לקרוא את הילד האמריקני למדינת ישראל אינו מוצלח ביותר. מורגש מחסור בחומר "חי" על הגעשה בישראל.

הירחון משתדל לשקף את ההווי האמריקני. מדי פעם בפעם מביא "עולם חדש" חדשות כלליות וחדשות עולם הספורט,

חמישים שנה למשפט בייליס

גום אנגלי בהוצאת החברה להוצאת ספרים יהודים. בסקירה הזאת אני מסתמך על החומר המקורי הזה, על עדותם של פקידי הממשלה לפני ועדת החקירה ועל כמה מוזכרונות אנשים שהשתתפו במשפט — זכורונות שראו אור אחר המהפכה.

כידוע השתמש השלטון הצארי בנשק האנטישמיות, כדי לחפות על קלונו וכדי לחזק את מעמדו הרעוע. כשלון המהפיכה של שנת 1905 הביא בעקבותיו תוצאות מחפירות. החברות המונארכיסטיות שנתאחדו ל"אגודת העם הרוסי" והידועה בשם "המאה הש"חורח", שלחו מברק-ברכה לקיסר לרגל כש"לון המהפיכה וקיבלו תשובה ממנו שבה הוא הביע את שמחתו שה"אגודה" תהיה משען נאמן לכסא המלוכה. עם התשור"בה שיגר הקיסר לאגודה גם תמיכה כספית הגונה. חברי "האגודה" שקדו על עבודתם ובכל יום היו העתונים מלאים ידיעות על תפיסת אנשים חשודים בעבירות מדיניות ועל מיתות בית-דין למהפכנים. ה"אגודה" התחילה לרדוף גם את היהודים והתעללה בהם ללא-מעצור. בשנת 1911 הגיעה הריאקציה למרום פיסגתה ועמה גם שנאת ישראל. תוצאות השנאה הזאת היתה החלטת "האגודה" לביים משפט של עלי"לת דם והקרבתן היה מגדל בייליס.

בחודש מרץ 1911 נהרג בקיוב הגער הנוצרי אנדריי יושצ'נסקי וגופתו נמ

לפני חמישים שנה הושיבה הממשלה הצאריית על כסא הנאשמים את מגדל בייליס והאשימה אותו ברצח הנער אנדריי יושצ'נסקי כדי להשתמש בדמו לצרכים דתיים. המשפט עורר בשעתו את דעת הקהל הנאור ברוסיה גופא, במערב אירופה ובארצות-הברית. הכל ידעו שכאן מדובר לא על דם שהיהודים שפכו, אלא על דמם של יהודים העתיד להישפך. תיאולוגים וחכמים נוצרים ברוסיה נתנו יד לסניגוריה ופירסמו באירופה ובאמריקה הצהרות מחאה כנגד עלי"לת הדם, אבל יוזמי המשפט היו בטוחים שהמשפט יעשה את הרושם שהממשלה רוצה בו. על אף הצנזורה ידעו העתונאים והקהל בכל קצוות תבל "שהמשפט סודר ובו"יים" על ידי הממשלה, אולם הם לא יכלו לבסס את השערותם על יסוד מקורות רשמיים, כי המקורות נשמרו בארכיון הממשלתי ואם עתון ליבראלי ברוסיה העז להודיע פיס מאמר שלא השביע את רצון הממשלה, הטיחה הצנזורה חרם על העתון וקנס על העורך. לאחר המהפיכה של שנת 1917 החליט השלטון הבולשביסטי לפתוח את הארכיון הממשלתי לחוקרים ולפרסם הרבה מן התעודות ב"ארכיון האדום". החוקר וההיסטוריון אלכסנדר טייגר התעניין במשפט בייליס, עבר על כל החומר הארכיוני והוציא ספר חשוב על המשפט בשפה הרוסית. בשנת 1935 יצא חלק מהספר בתר-

כמומחה לשאלות הקבלה והחסידות. אף גרונוברג השתתף בדבר. השתדלות כפולה זו הביאה את בית-המשפט בין המצרים והשופטים הודיעו על הסכמתם לדבר. שרי הממשלה ובאי-כח „המאה השחורה“ נחלו מפלה. השופטים המושבעים היו אמנם אכזריים ועירוניים חשוכים, אולם אפילו הם הוכרחו להוציא את דינו של בייליס לזכות. ארכיון הממשלה, שהכיל חומר רב על המשפט, תעודות סודיות ומכתבים ועדות השרים והפקידים לפני ועד החקירה בשנת 1917 מגלה את כל המזימות שנתרקמו מסביב למשפט בייליס.

המשטרה בקיוב קיבלה פקודה למצוא את הרוצחים האמיתיים, אבל הממשלה ציוותה על בית-הדין העליון לערוך משפט עלילתי דם. הממשלה היתה צריכה לרוצחים האמיתיים מפני שתי סיבות: א. התובע המשיפטי טשאפלינסקי חשש שמא ישנה שר המשפטים את דעתו ואז יהיה מוכרח למסור לדין את הרוצחים האמיתיים; ב. בית-הדין העליון היה צריך לחומר הזה ולרוצחים, בכדי לערוך עלילת-דם, כי כשמשקרים צריכים גם לדעת את האמת. עדות הפקידים הוכיחה שהם ידעו מראש שהיה בייליס חף מפשע.

ראש המשטרה ביליצקי שלח שליחים מידים למשפט והם היו מוסרים לו דין וחשבון מפורט מהנעשה שם. הוא היה מקבל לכל הפחות שני מברקים ביום. השליחים מסרו לא רק את הרושם שמהלך המשפט עשה עליהם, אלא גם על התנהגות היועצים המשפטיים של הממשלה. הנה דוגמאות אחדות מן הרושם שעשה המשפט עליהם:

- א. היושבי-ראש מתיירא מפני הסניגוריה, בפרט מפני מאקלאקוב.
- ב. הקטיגור ויפר עצבני ביותר והוא מגלה את עצבנותו כשהוא חוקר את העדים.
- ג. עדות המומחה פראניטיס קלושה ביר-תה.

אנשים מיוחדים נשלחו לקיוב להשפיע על השופטים המושבעים ובאי-כח המיניסטרים היו נוכחים בשעה שהשופטים המושבעים התייעצו. הם התחפשו כמלצרים ויושבי-ראש

צאה סמוך לבית חרושת יהודי. מיד התחילו חברי „האגודה“ לערוך העמולה נגד היהודים. הם הכריזו מעל במת „הדומה“, שיש כאן ענין של רצח דתי. הם גם הפיצו חוברות ומכתבים בעילום-שם בין תושבי קיוב, שבהם קראו להמון לעשות פרעות ביהודים, אולם הטבח לא נתקיים מפני שהקיסר צריך היה לבקר את העיר, ובמקום הטבח החליטו לעשות את יושצינסקי לקרבן של עלילת דם. בכדי לאשר את האשמה הם קיבלו את חותמתו של הפרופיסור סיקורסקי, פסיכיאטר מפורסם. הוא ביקר את גוף הגער וקבע שהרוצח היה יהודי. חותמתו עוררה סערת מחאה מצד מומחי חים ברוסיה ובארצות-אירופה.

על יסוד „ראיותיו“ של „המומחה“ חובר כתב-אשמה נגד בייליס, אך שר המשפטים שציגלוביטוב לא מצא בו הוכחה „משכנת“ שידו של בייליס היתה ברצח, ולכן שלח חוקרים מיוחדים מפתרבורג כדי לערוך חקירות חדשות עד שיצא כתב-אשמה הרצוי לו.

בזכרונותיו מספר הרב מואייה שמאקי לאקוב (אחי המיניסטרי) שהיה חבר הסניגוריה אמר לו בבטחה, שהממשלה הרוסית נכשלה בענין בייליס, אך לבסוף „הצליח“ שציגלוביטוב ל„הוכיח“ שאמנם נעשה הפשע בידי היהודי מגדל בייליס בהשתתפות אנשים נעלמים. החקירה נמשכה שתי שנים וחצי ולבסוף נפתח המשפט בקיוב בשנת 1913. היועץ המשפטי מצד הממשלה היה העורך דין טשאפלינסקי. התובעים הפרטיים היו זאמיסלובסקי ושמאקוב ועוד והקטיגור היה ויפר. בתור מומחה לדת יש-ראל הזמין בית-המשפט את הכומר הקאתולי פראניטיס. מצד הסניגוריה היו: גרונוברג, מאקלאקוב, קרבטשבסקי, זארודני, גריגורוביץ, בארסקי ומארגולין. הפרופיסור טרויצקי קקובצב, ועוד אחדים, הוזמנו על ידי הסניגוריה כמומחים לדת ישראל. הסניגוריה הגישה גם בקשה אל בית-המשפט שיזמינו את הרב מואייה כמומחה לדת ישראל ולענייני היהדות בכלל, אולם בית-המשפט העליון דחה את הבקשה. אז פנה הפרקליט קרבטשבסקי בבקשה להזמין את הרב מואייה

פראנצייזיס שהמכתבים שהופיעו בהעתקים רבים היו מזוייפים. הוא חשב שה"בול" הראשון שמור בארכיון הוואתיקאן ושאי אפי"שר יהיה להשיגו. כשנודע הדבר לבארון רוטשילד, ביקש ממזכיר הוואתיקאן לשלוח לו העתקים מה"בולים" של האפיפיורים. חליפת המכתבים בין הבארון רוטשילד וה"מזכיר נתפרסמה ב"לונדון טיימס" וגם בע"תונות הרוסית. שר החוץ הרוסי התקשר עם השגריר בוואתיקאן. מכתב הוואתיקאן שבו הוא מאשר את מהימנותו של ה"בול" לא הוגש בבית-המשפט. אחרי המהפיכה נתבררה הסיבה. שגריר רוסיה בוואתיקאן אי-חר במשלוח המכתב, ועד שנתקבל עבר המר-עד וביילים יצא זכאי.

ל. שפאל

המשפט ידע מזה. גם הסופר ולאדמיר קורור לנקו במכתביו אל ידידיו ואל בתו, שיצאו לאור אחרי המהפיכה, מאשר את הדבר. אחת המטרות של המשפט הזה היה גם להטיל אימה על היהודים. לפי עדות הפקי"דים לפני וועדת החקירה רצה היועץ המש"פטי של בית המשפט העליון בקיוב לשחרר את ביילים והחוקר המומחה פינינקו סירב לתבוע אותו לדין, אבל הממשלה עמדה על שלה ועל טשאפלינסקי הוטל למלא את רצו"נה.

עובדה מעניינת שייכת לעדות "האכספר" טיוה" של הכומר פראנצייזיס. על טענות הסניגוריה שהאפיפיורים, וביחוד אינוצינטו הרביעי וקלמנט הארבע-עשר פירסמו "בו"לים" שבהם טענו בפירוש שהיהודים אינם משתמשים בדם נוצרי לצרכים דתיים, ענה

ב"דם ואש"...

שאלונו: "מי הוא חברך הטוב?"
ענה ואמר: "חברי הטוב הוא נשיא מדינת ישראל, מר יצחק בן-צבי".
נתתי לו את כתובתי ואמרתי לו, שאם לא אקבל ממנו תשובה במשך שבועיים, אפנה בעצמי לנשיא ואשאל את פיו. וכך עשיתי. בס"ו באלול, תשי"ך קבלתי את תשובת הנשיא ז"ל וזו לשונה:
נכבדי מר יוז'ל

נשיא המדינה קבל את מכתבך ומלא את ידי להשיב לך.

הנשיא תומך בהנחתך כי המימרא "בדם ואש יהודה תקום..." לקוחה משירו של יעקב כהן "בריונים", שיר זה נכתב על ידי המשורר בברן בסוף אלול תרס"ג, לפני 57 שנים.

"השומר", מאידך גיסא, נוסד בסוף שנת תרס"ו, לפני 53 שנים, דהיינו ארבע שנים לאחר שיעקב כהן פרסם את שירו "בריונים" ומכאן הראייה כי זכות הראשונים מגיעה למשורר.

בברכת שנה טובה דוד ברטוב מזכיר הלשכה יהיו דברי אלה אות-זכרון לנשיא אצ"ל-הנפש ואהוב העם. יעקב יוז'ל

לפני שלוש שנים בקרתי בארץ ותרתי אותה לאורכה ולרוחבה. כאשר סרתי לתל"חי מצאתי על קיר שהקימוהו זה לא כבר את הכתובת: "בדם ואש נפלה יהודה וברם ואש יהודה תקום". המדריך יאיר והנהג אמנון — שניהם בחורים נאים וחביבים — שאלונו למקור "הפסוק". ענית שהוא בא משירו של יעקב כהן "בריונים" בספרו "בין החרבות", ואף מיוסד הוא על הפסוק בוכ"ריה ב', פסוק ט': "ואני אהיה לך גאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה", ואף על הפסוק במגילת איכה, פרק ד', פסוק י"א: "כלה ה' את חמתו, שפך חרון אפו, ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה". הוספתי ואמרתי: "בתשעה באב, אנו קוראים את התפילה שנתחברה ברוח הפסוקים האלה: 'גתם ה' אלקינו את אבלי ציון... כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה, כאמור: 'ואני אהיה גאום ה' חומת אש...'". שמע איש ישיש, חבר קיבוץ "כפר גל" עדי" להסברתי ואמר: "לא יעקב כהן יצר את המימרה הזאת, אלא פסוק קדום הוא זה". כאשר אמרתי להוכיח לו את טעותו, ענה לי: "אני אפנה לחברי הטוב ואשאל אותו".

ידיעות

נשף ספרותי לכבוד המשורר אהרן צייטלין

במוצ"ש, 12 באוקטובר, בשעה 8.15 תיעד רך קבלת פנים חגיגית מטעם פא"ן קלום העברי במכון הרצל, 515 שדרת פארק, לכבוד המשורר והסופר ד"ר אהרן צייטלין. נשיא הפא"ן קלוב, לרגל. שובו מביקור ממושך במדינת ישראל.

פרופ' צבי שרפשטיין ייתן הערכה על פעלו הספרותי של חתן-הנשף. ד"ר א. צייטלין ירצה על הנושא: „חצי שנה במדינת ישראל“. ישב בראש: יצחק עברי, סגן-נשיא הפא"ן קלוב. הכניסה חופשית.

לזכרון נצח — ירושות 5 „בצרון“

קוראי ה„בצרון“, העברים החותקים והגי' אמנים, שדואגים דאגת ספרותנו ותרבותנו, לאחר דאגת יקיריהם, יכולים להבטיח מעשה, לאחר אורך ימים ושנים את הנצחת שמם במפעל ספרותי הקרוב אל לבם — בירחון ה„בצרון“.

קיום במה עברית כירחוננו דורש מאמר צים רבים ומתמידים. ב„בצרון“ פירסמו את יצירותיהם גדולי סופרינו, וכן גם הופיעו בו כשרונות צעירים. בזכרם את ה„בצרון“, יחד רותו נאמני לשוננו את שמם בדפי היצירה של ספרותנו החדשה.

אין סיפוק גדול מן ההרגשה שאדם עושה, כל עוד כוחו עמו ורוחו נאמן להחליט החלטות בנוגע לעתידו ועתידם של העניינים והערכים, שמהם תוצאות להמשך נכ" סי רוחנו.

בזמן האחרון זכרו את ה„בצרון“ בצוואר-תיהם המשורר הדגול ורבי-הזכויות, אפרים א. ליסיצקי ז"ל והסופר טהר הלב והרוח — שלמה דמשק ז"ל. הם יכולים לשמש מופת לכל מוקירי ספרותנו ותרבותנו באמריקה במסירותם לערכי רוחנו.

ד"ר מאכס נוסבאום, נשיא ההסתדרות הציונית בשנית

באמצע יולי נתקיימה הוועידה של ציוני אמריקה בתל-אביב בפעם הראשונה בתולדות התנועה. על תפקידי הציונות באמריקה ות' רומתה לבנין מדינת ישראל נשאו דברים ד"ר אבא הלל סילבר, ד"ר עמנואל גיומאן, ד"ר מאכס נוסבאום ועוד; וכן גם מנהיגי יש-ראל: זלמן שזר, נשיא ישראל; שרת החוץ, גולדה מאיר; ראש הממשלה, לוי אשכול ודוד בן-גוריון, שהשתתף במסיבה המיוחדת שנערכה לכבודו של ד"ר אבא הלל סילבר ליובלו השבעים. אף מר אשכול ומשה שרת הגישו את ברכתם למנהיגי הציוני והעלו על גס את מעשיו הגדולים בת' קופת המאבק לתקומת המדינה. בוועידה הזאת נבחר ד"ר מאכס נוסבאום מחדש לנשיא ציוני אמריקה.

פרס ישראל ובלהה ניומן 5 ש"י עגנון

העולם העברי חוגג את יובלו ה-75 של המספר הנערץ, ש"י עגנון. בעתונות יש-ראל באו מאמרים והערכות על המספר האמן ויצירותיו. בטכס חגיגי בקריית האוניברסיטה בירושלים בכ"ה תמוז, תשכ"ג, הר' ענק לעגנון פרס ישראל ובלהה ניומן בסכום של אלף דולר עלידי המכון ללימודי היהדות של אוניברסיטת ניו-יורק. נשיא האוניברסיטה, ד"ר ג'מס מ. הסטר, השתתף בטכס ונשא נאום ברכה לכבוד בעל היובל. הפרס הוענק על קובץ סיפורי האחרון של עגנון — „האש והעצים“. בין הנואמים היו פרופ' י. רקח רקטור האוניברסיטה, סטיה העברית בירושלים; סגן-ראש הממשלה, אבא אבן ופרופ' אברהם י. כץ, ראש המכון.

באחת החוברות הבאות של ה„בצרון“ יבוא או הערכות על עגנון, מראשי סופרי דורנו.

**מלואים לביבליוגרפיה של
הלל בבלי**

(לרשימת מילואיו של ח. ליף) *
א) מכתב "הסכמה" של בבלי בחתימת
הלל ראשגולסקי לחוברת שיריו של בן-
עירו אברהם בן-מאיר לוריא, שחמד בו
לצון והפליג בו בשבחו של המשורר הת-
מים וחסר-הטעם והחשיבה, בצחוק, על המ-
שוררים החדשים, וביאליק ביניהם... בבלי
מזכיר את "הסכמתו" הקוריוזית הזאת,
שגרמה לו אינעימות, בזכרונותיו "אתמר
לים צפיט", "הדואר" י"ז כסלו, תשט"ז.

ב) הלל בבלי נזכר ברשימה "חידת מתי
מדבר" מאת הח"מ, "הדואר" כ"ה, תשי"ט.
חיים אורלן

(*) "בצרון", אייר, תשכ"ג.

תיקוני טעויות

בסיפור "מכתב לאלהים או יסכה ממדרוני
הגלובע" בחוברת סיון-תמוז, ש. ז. של
"הבצרון" נפלו טעויות, ואלה הן תיקוניהן:
שורה ה' בפרק ט' עמוד 91 — עם
א ה ו ב ה , במקום אהובתה.

שורה ו' פרק י' עמוד 91 — ש ר י כ כ ה,
במקום שרוכבה.

פרק ט"ו, עמוד 94 — כ ו ל מ, במקום
כולנו.

שורה ו' פרק ט"ז, עמוד 94 — על כף
ידה, במקום על כך.

שורה אחרונה י"ח, עמוד 95 — איני
מוכנה במקום אני.

**תשובת נשיא ישראל
על ברכת "בצרון"**

נפעם משפע ברכותיכם להבחרי,
הנני מודה מקרב לב ויהי רצון
שתמלאינה כל משאלותינו לטובה.
ירושלם
זלמן שזר
סיון, תשכ"ג

"גרומים בקהיר" — לי נרבה,

לאחרונה הולכת ומתעשרת הספרות העב-
רית בספרים הדגים בנושאי המחלת. זה
עתה הופיע בהוצאת "אחיאסף" רומאן מאת
יוסף נדבה, המבוסס על מעשה-ההתנקשות
שביצעו שני חברי "לחיי", בית-צורי וחכים,
בחי הלורד מוין, ב-1944, בקהיר.

הרומאן חושף לפני הקורא כמה וכמה
פרשיות שהיו בלתי-ידועות עד כה. המחבר
מצייר את הגיבורים על רקע פעילות המח-
תרת ומעמיד במרכז העלילה את משפטים
של שני הצעירים שנתפסו. המשפט, כידוע,
הפך למשפט היסטורי, בו העלו חברי לחיי
בנאומיהם "אני מאשים" רב-עצמה נגד ברי-
טניה. המאורע הסעיר בשעתו את הציבור-
יות העולמית וכיון ורקור אל המאבק לשח-
רור בארץ-ישראל. הצעירים נידונו למחת
והוצאו להורג במאסר 1945. צעיר שלישי,
רפאל סאדובסקי, שהיה מעורב בפרשה ונע-
צר, התאבד כתוצאה מחקירות ממושכות.
המחבר פורש יריעה רחבה בתיאור המ-
אורעות והטיפוסים על רקע לאומי ואנושי
כאחד.

נא אל תשיבינו ריקם

הצדקות המאוחדות בירושלים עיה"ק המת-קיימות זה למעלה מן 121 שנה בארצנו הקדושה, והמפורסמות בכל העולם היהודי, מבקשים עזרה דחופה בשביל ח"י המוסד דות שלה.

ב"ח"י" המוסדות האלה נכללות כל המפי-לגות של העם הישראלי: היינו 2 ישיבות "עץ חיים", שלש עשרה ת"תים עם 1300 תלמידים; בתי תבשיל לילדים ויתומים; בתי החולים "ביקור חולים" בעיר הקודש ירוש-לים, שמחיתם של אלפי נפשות תלוי בהם. התקציב של ח"י המוסדות האלה עולה קרוב לשלושה מיליון לירה. מובן שאין המוסדות שלנו דומים למוסד אחר, וכשאתם שולחים תרומתכם לטובת הצדקות המאוחדות, תזכירו תמיד את "ח"י" המוסדות ותשלחו את נדבתכם לפי ערך המוסדות החשובים, שמבלעדיהם אין שום עם יכול להתקיים.

אשרי הידים שיושיטו לנו את העזרה למט-רתנו הקדושה, והשוכן בציון ישמרכם מכל נגע ומחלה והי' אך שלום, שקט ושלוחה באהליכם כל הימים.

היו ברוכים בברכת כתיבה וחתימה טובה. שלחו את תרומותיכם בהקדם אל:

United Charity Institutions
of Jerusalem, Israel.
154 Nassau St., N. Y. 38, N. Y.

דוד ל. מקלר — נשיא

משה אליאך — מנהל

יצחק בנזימן — גובר

ברכת שנה טובה לכל לקוחותינו!
From

KOSHER DESSERTS INC.,
Manufacturers of
K O J E L

NEW YEAR GREETING
TO ALL OUR FRIENDS
ROOF HEALTH CLUB
SHERATON ATLANTIC
HOTEL

Broadway at 34th Street
New York City

ברכה לכבית לכל חברי הרבנים

ולקרובינו בדיטרויט

חרב משה חיים אדלר ורעייתו

להשיג בכל הנויות הספרים ואצלנו משנה תורה לרמב"ם

בהוצאה מקוצרת, מנוקדת, ומבוארת
באנגלית, ובצירוף מבוא מקיף מאת
ד"ר פלטיאל בירנבוים
פרופ' ש. אסף, קרית ספר:

"מעשה גדול עשה המהדיר, בהגישו לקהל הרחב את הספר היסודי הזה בצורה מקוצרת ובנוסף בקרתי, עם באורים קצרים באנגלית... ברכה מיוחדת קובע לעצמו מפתח המונחים והמושגים המוגדרים בידי הרמב"ם, המכיל 175 ערכים."

יצחק זילברשלג:

"עמית הספר להיות מקור ברכה למחנכים ולתלמידים, לסופרים ולחובבי ספר. עבודת מחקר ועבודת עריכה נתמזגו בו התמזגות יפה..."

ארבע מאות עמוד, מכורך חדר,
המחיר \$5.00

HEBREW PUBLISHING CO.
79 Delancey St., New York 2, N. Y.
Tel.: WA 5-3700

ברכת שנה טובה
ועד עירוני של ה"פארבאנד"
ש. בונצ'ק, יושב ראש
בנימין טלר, מזכיר

הגנו מברכים בברכת שלום ושנת גאולה את כל חברינו ואת כל העברים בכל אתר ואתר העובדים באמונה למען שפתנו עמנו וארצנו. מרים וזאב אנרנוב

ד"ר ה. גומברג
מברך את בית ישראל
בברכת שנה טובה ומוצלחת

שיקגו

.. ד"ר חיים הרים ורעייתו ..
מברכים את מנהל מערכת ה"בצרון",
הד"ר משה טשרנוביץ ומשפחתו
וכל תומכי ה"בצרון" וקוראיו
בשנה מאושרת

שנת שלום וברכה
לקרובי וידידי בכל אתר ואתר
יעקב אברהם עפעל ומשפחתו
דיטרויט, מישיגן

פילדלפיה

אנו חבורה של נאמני התנועה העברית בפילדלפיה; ונלוו אלינו יחידים מטובי

העברים שבסביבה; מכרכים את ה"בצרון", עורכיו סופריו וקוראיו

בברכת השנה החדשה

תבא שנה כולה דגולה!

אבא אבענד

דניאל אייזיקמאן

ראובן אייזיקמאן

דוד אלשער

שניאור זלמן אש, ניו יורק

הרב איתמר אריה אתרוג, בלטימור

ד"ר פ. בירגובים, ווילמינגטון

שמואל בורשטיין, אטלנטיק סיטי

ד"ר מאיר בן חורין

מרת ראזו בענדער

סיימון, בריקלין

א. ל. ברקוביץ

ראובן ברקוביץ

חיים ברקן

ד"ר אלעזר גואלמן

יצחק גליק

ד"ר מנחם ג. גלען

ד"ר שלמה גרייזל

אריה דאשעפסקי

משה דוב

יעקב דורנבלום

אשר דיווינסקי

דוד יוסף דיין

שמואל הירש

יצחק אריה הופמן

היכל כנסת ישראל

היכל הר ציון

היכל סיני

מנדל הגדלמן

הסתדרות עברית פילדלפיה

ד"ר חיים הרריס

משה ויהודית וואן—אטלנטיק סיטי

הרמן וויזעלמאן

מאיר ווייטצל

צבי זעלמאן

זאב זוסמאן

ד"ר משה חבלוב

חוג עברי דשכונת אַאקליין

ד"ר זאב חומסקי

הרב פינחס טייכער, טרנטון

הרב פינחס טייכער, טרנטון

אריה כהן, טרנטון

איזידור לאפעיר

זאב לאקריץ

הרב צבי והרבנית לדרברג

ד"ר בנימין לחין, טרנטון

יעקב לחין, קעמדען

ד"ר יוסף לחיצקי

דוד י. מאן

הרב שלמה מרגלית

מרים מארדער

אברהם מארתן

שלום סאוויץ

שלמה סטאר

שמואל סילור

דוד סקאראטון

אפרים עלסטער

שלמה יוסף עלסטער

הרב שמעון עלסטער, ווירג'יניא

מ. פאליי, אטלנטיק סיטי

אליהו פאליץ

דוד פוירל

מרת חנה פוקס, קעמדען

רעוה בנימין פיטלוק

ד"ר שמואל פיטליק

אלפרד הנרי פרידמאן,

העדאנפילד, נ. דד.

ד"ר חיים פרייס

רבי לואיס פרייס

יעקב צוזמר

ד"ר ש. ז. צייטלין

הרב יהושע קאהן, טרנטון

אליעזר קרעפ, טרנטון

חיים ראזין

נתן רבינוביץ, טרנטון

דוב רובין ע"ה

רבי יעקב רודיק

מוריס רוזומוף

ישראל רויטמן

ארתור רייכמן

קלמן ריעסמאן

ד"ר פינחס שוב

שמואל שומאן

ישראל שור

צבי שטייניג

רעוה גדליהו שיינפלד

זאב שוכמאן

צבי שיללר

שמואל שיממעל

ד"ר נפתלי ומרים שנייד, סקרנטון

אבנר שרייבר

חברי ההסתדרות העברית בפילדלפיה

שולחים את מיטב ברכותיהם לקראת
 השנה החדשה הבע"ל לכל העוסקים
 במסירות ובאמונה למען החייאת
 הלשון והתרבות העברית בקהילת
 ישראל באמריקה.

תהא השנה שנת בנין ויצירה,
 שלום ורווחה לעמנו היושב
 בציון ובכל אתר ואתר

ד"ר אליעזר גואלמן, ראש הדוכן

יעקב צוזמר, נשיא-כבוד
 שפרה סקרטון ורבקה קרף
 מזכירות
 יעקב לוי, נשיא
 מאיר לוי, גזבר

אבא אבנר אריה דשכסקי
 סגני נשיאות

הנהלת בתי ספר גבוהים שעל יד ישיבה אוניברסיטה

Yeshiva University
 High Schools

FOR BOYS 2270 Church Ave. Brooklyn 26, N. Y.	FOR GIRLS 2301 Snyder Ave. Brooklyn 26, N. Y.
Amsterdam Ave. and 186th St. New York 33, N. Y.	462 West 58th St. New York 19, N. Y.

מברכים את נשיא ישיבה
 אוניברסיטה
 ד"ר שמואל בלקין ורעייתו
 ההורים, המורים, התלמידים
 והתלמידות
 בכוח"ט ובשנת גאולה שלמה
 לישראל

ישיבת בית המדרש לתורה

סקוקי, איל.

מברכת את הר"מים, המורים והתלמידי
 דים שבכל מחלקות המכון, את הרבנים
 חניכיה, המשרתים בקודש בכל אתר
 ואתר, הדירקטורים, הפקידים ואגודות
 העזרה וכל המגדבים בכל ערי המדינה
 נה, את כל הרבנים בשיקגו ובכל קהי-
 לות ישראל ואת כלל ישראל בכל
 ארצות העולם וביחוד במדינת ישראל
 בשנת חיים בריאות ואושר
 יה"ר ששנת תשכ"ד הבאה עלינו
 לטובה תהא שנת שלום ושלחה ונזכה
 בהרמת קרן התורה ובגאולת עמנו
 בחומר וברוח.

הרב אשר צפתמן
 נשיא
 ד"ר יוסף בכר
 דיקן התלמידים
 הרב מנחם גודמאן
 מזכיר המשרד
 הרב נתנאל שווארץ
 מנהל המכללה
 הרב יצחק נירוף
 מנהל שרות הקהילות

ספרית "לדור"

שעליד

ועד החנוך היהודי בניו-יורק
ספרית "לדור" כבר זכתה לת-
פוצה של 300 אלף טופס. רוב בתי-
הספר והמחנות העבריים בארצות-
הברית ובקנדה משתמשים בספרי
"לדור" כחומר-קריאה-ולמוד מא-
לף ומהנה כאחד.

ספרי "לדור" כתובים בשפה קלה
וברורה והם מופיעים בלווית ציורים
אמנותיים, בניקוד מלא ובהידור רב.
עד עכשיו הופיעו 37 ספרים.
בשנת תשכ"ד יופיעו הספרים הללו:

"ממתולה לניו-יורק" מאת יורם
קניוק;

"שמשון בנדרלי" מאת מנוחה
גמוראן, מתורגם ומעובד ע"י אלחנן
אינדלמן;

"שלושה ספורים" מאת שלום עליכם,
מעובדים ע"י אלחנן אינדלמן;

בת-שלמה מאת אלחנן אינדלמן
הנריטה סולד מאת מ. מ. גלן
"שבע מנורות" (ב' חלקים) מאת
מאיר יואלי.

מחיר כל ספר — דולאר אחד. לקונים 10
טפסים או יותר בבת אחת — הנחה של 25
אחוז. לקונים 25 טפסים או יותר בבת
אחת — הנחה של 40 אחוז.

בהזמנות יש לפנות לפי הכתובת:

JEWISH EDUCATION
COMMITTEE PRESS

462 West 58th Street
New York 19, N. Y.

הנהלת מיסדר משה הם אגודת בני ציון

בפילדלפיה

מברכת את חבריה

בשנה טובה ומאושרה

יעקב צוזמר, נשיא כבוד

פיליפ בעקער מאיר לוין

נשיא מורים רוזומוף

גזבר מאיר ווייציל

מתאם הפעולות מזכיר

יעקב קעסטענבוים רעיתו ומשפחתו
מברכים את קרוביהם וידידיהם בשנה טובה
ומעוטרת. תהא השנה הבאה עלינו שנת
גאולה וישועה לכל היהודים.

תכלה שנה וקללותיה, ותחל שנה וברכותיה.
ברוקלין, נ. י.

THE MANHATTAN GENERAL HOSPITAL

Second Avenue at 17th Street
New York City

•
Rendering a Vital Service to the
Community in Every Branch of
Medical Service

Extend New Year Greetings to the
HOUSE OF ISRAEL EVERYWHERE!

For Finest In Food

STEINBERG

DAIRY RESTAURANT

2270 Broadway, near 81st Street
New York City

ב"ה

הנהלת

הישיבה והמתיבתא

תורת חיים

631 בעלמאנט עוועניו
איסט ניו-יורק, ברוקלין

מברכת

בשנה טובה ומוצלחת

את הרבנים והעסקנים, הר"מים, המ-
נדבים המורים ותלמידיהם, אגודת
הנשים ואגודת ההורים וכלל ישראל
ומדינת ישראל

כוח"ט לכל ידידינו

הרב יצחק שמידמאן, ראש הישיבה
הרב ניסן טעלושקין, ראש ועד החינוך
יחזקאל בראנד, יו"ר ועד הפועל
Yeshiva and Mesivta Toras Chaim
631 Belmont Ave. Brooklyn, N. Y.

קהילה משכנת-פילה

מברכת את כל חבריה ואת הרב ד"ר ישראל
י. קייזס ואת כל העברים באמריקה בגמר
חתימה טובה, בשנת חיים טובים, ברכה
והצלחה.

בוסטון, מאס.

שנה טובה

הגנו מאחלים לכל ידידינו,

קרובינו ומכרינו בישראל,

בארצות הברית ובכל אחר ואתר

שנת בריאות שלום והצלחה.

מרדכי (מאקס)

יעמי גרשברג

ברכותינו הנאמנות לשנת בריאות ויצירה
לבנינו ובני ביתם, לכל קרובינו, לידידנו,
ובמיוחד לסופרים העברים במדינת ישראל,
בארצות הברית ובאשר הם שם, ולכל חברינו
בהסתדרות העברית, הציונית וההדסה.

אסתר ואברהם שפיוזהנדלר

הגני מברך את כל בני משפחתנו, את כל
חברי המרכז היהודי דברוקלין ואת כל ידידי
וחברי בברכת שנה טובה ומתוקה, שנת
שלום וגאולה שלמה לעמנו בארץ ישראל
ובכל תפוצות הגולה.

הרב ישראל חיים לוינטל ורעייתו
ברוקלין, נ. י.

אני מברך את ידידי מר יעקב צוזמר
מפילדפיה ובית לחם נ"ה בברכת
שנה טובה וגאולה שלמה לעמנו
ולארצנו.

פראנק קעמפי

מאטאפאן, מאס.

אנו מאחלים לכל קרובינו וידידנו
ולכל ישראל. שנה טובה ומבורכת.

יעקב ופיגל קניגסברג

ברכת שנה טובה ומוצלחת, שנת בנין,
עליה ושלום למדינת ישראל, שנת
אושר ובריאות לכל קרובינו וידידנו
בכל אתר ואתר.

חיים ליף וביתו

שנה טובה וכוח"ט
למשפחותינו וכל מיודעינו ומכירינו.

ד"ר מ. גרבר ורעייתו

קליוולאנד, אוהיו

יהודית, יעקב, רפאל ואילנה יזולט
מברכים את משפחותיהם, ידידיהם
ומכיריהם בארצות-הברית ואת מש-
פחתם בישראל בשנה טובה ומוצלחת.

שנת ברכה והצלחה

105 Arden St., N. Y. 40, N. Y.

שנה טובה ומבורכת
לכל קרובינו וידידנו ולכל בית ישראל
משה שוואנער ומשפחתו

שנת גאולה וישועה לעמנו וארצנו.

יעקב צוזמר

פילדפיה, פא.

אנו מברכים את בתנו דר גיטה לוינרוזן ואת
בעלה משה רוזן ואת בניהם דוד בן ציון
וינתן, את בתנו פרומה ואת בעלה ד"ר חיים
מרדכי בלום ואת בניהם משה ישראל
ובן ציון ובתם חיה סימי ואת כל קרובינו
ומיודעינו, די בכל אתר ואתר .

מ. ב. לוינ ורעייתו מרים

ניוירוק

לצבור המורים, לעסקני התרבות
והחנוך הלאומי בכל אתר ואתר, למנ-
היגי תנועת ישראל העובדת, לפרנסי
המגביות, למדינת ישראל ושריה
והסתדרות העובדים ולכל עם ישראל
שנת ברכה, בצרון ושגשוג
הועד המרכזי של בתי ספר עממיים
יהודים בארצות הברית וקנדה

ש. שאפירא ל. רובינשטיין
יושבראש מנהל

שנה טובה לכל קרובי בישראל
ובאמריקה

הרב מרדכי באום ומשפחתו

ברוקלין, נ. י.

ד"ר אהרן דוכנוב

מאחל

שנה גאולה שלמה, שלום, בריאות
והצלחה

2115 W. Grand Boulevard
Detroit 8, Mich.

שנת שלום ושלוח, ברכה והצלחה
לכל קרובינו וידידנו.

יעקב גורמן ורעייתו

336 West End Ave., N. Y.

ד"ר משה איינהורן

עורך "הרופא העברי"

מאחל לכל קוראי "הרופא העברי"
וקוראי "בצרון", עורכיו ומשפחותיהם
שנה טובה ומבורכת

ניוירוק

שנת ברכה והצלחה, גאולה שלמה
וישועה לאחינו די בכל אתר ואתר.

יצחק רבינוביץ

סוואמבסקוט, מאס.

ברכת שנה טובה
לכל בני משפחתי ומיודעי
בכל אתר ואתר

שמעון עוזר קאמענעצקי

מקרב לב הננו מגישים את ברכותינו ואיחולינו הטובים לידידינו היקרים והנאמנים

ר' יצחק פינקל ורעיתו שושנה

לכלולות בנם

יהודה עם ב"ג שרה

יבנו בית לתפארת בישראל וינוו השלום והאושר במעונם כל הימים

ד"ר משה ושושנה משרנוביץ זב"ב

חיים וזוה ליה זב"ב

ברכת מזל טוב ומיטב האיחולים

לחברינו היקרים

ר' מורדום רובין רבינוביץ

ולרעיתו הנכבדה אסתר תחי'

ולבנם אליעזר יוסף נ"י

שנכנס לגיל המצוות

יהי רצון מלפני השוכן בציון שההורים ירוו
רוב נחת מבנם המצויין ושיעלה מעלה, מעלה.

בשם סניף אינוואוד מספר 30 של

ההסתדרות הציונית באמריקה

מרדכי שולמאן — נשיא

זכריהו קליימאן — סגן-נשיא

אברהם גערש — גזבר

אפרים שטיין — מזכיר

חברי ועד הפועל:

ד"ר משה משרנוביץ

ד"ר ק. ילניק

יעקב יפה

שמואל פיין

אריה ליב קאפלאן

משה שטארקמאך-חזקוני

יוסף רוזנקראניץ

אגודת הנוער — הסוללים

מיטב הברכות לידידינו היקרים

תיאודור רובין ורעיתו

לרגל הכנס בנם המצויין

אליעזר יוסף

למצוות

תזכו לרוות ממנו רוב נחת ויהיה לכבוד

למשפחתו ולתהילה לעמנו

ד"ר משה ושושנה משרנוביץ

ברכת מזל טוב לכבית לידידינו היקרים

תיאודור רובין ולרעיתו אסתר

להיכנס בנם אליעזר יוסף לעול מצוות

תזכו לרוות ממנו עונג ונחת

יהודית ועקב יוזליט זב"ב

שנת ברכה והצלחה

יעקב ליפמאן

ניריווק

שנה טובה

ומברכת לכל קרובי ומיודעי בישראל
ובארצות הברית.

בנציון שיפמן

א כתיבה וחימה טובה צו אונוערע
פריינד אין אמעריקע בכלל, און צו
אונוער משפחה אין ישראל בפרט.
ראזע און אברהם גערש

DIANE FLORIST

4762 Broadway
(near Dyckman Street)

LOrraine 7-7221
New York, N. Y.

**DYCKMAN HARDWARE
& SUPPLY CO.**

House Furnishings,
Janitor's and Apartment
Electrical, Plumbing
Supplies - Paints - Glass
Repairing - Keys Made
Tel. LO 7-1589
200 Dyckman Street
(Near Broadway)
New York 34, N. Y.

ELWOOD PHARMACY

Harry Klayman, PhG.
Prescriptions
5 Sherman Avenue
at Broadway, New York
LO 9-7566

**GLENN'S
HABERDASHERY, INC.**

The Smart Man's Shop
For Your
MANHATTAN SHIRTS
Jayson & Excello Shirts, etc.
178 Dyckman St., N. Y.
LO 9-4470

**INWOOD
WINE & LIQUOR CORP.**

Call Us For Service
4765 Broadway
(Cor. Dyckman Street)
New York City
LO 7-8700

HARRY NIERMAN

בשר כשר
Strictly Kosher
Meat & Poultry Market
37 Sherman Avenue
(bet. Arden & Sickles St.)
New York City
LO 7-7113

NEW FAMOUS

Kosher Delicatessen
Try Our
Buffet Catering Service
ZION Products
202 Dyckman St., N. Y. C.
LO 9-0220

M. PUZZO

Shoe Repairing
31 Sherman Ave., N. Y. C.

R. & A.**FRUIT MARKET**

Fresh Fruits & Vegetables
Best Quality — Low Prices
206 Dyckman St., N. Y. C.

לשנה טובה

Greetings From a Friend Of

DR. M. E. CHERNOWITZ**PERSONAL
CLEANERS & DYERS**

2 Hour Service
(at no extra cost)
213 Dyckman Street
(near Broadway, N. Y. C.)
Plant on Premises

לשנה טובה

בית מסחר ספרים
CO 7-2407

SOLOMON RABINOWITZ

30 Canal Street
New York 2, N. Y.

LO 7-6100

LEWIS

"Everything beautiful for the Home"
Gifts—Occasional Furniture, Lamps,
Pictures, Lamp Shades Made to Order.
Dinnerware, Crystalware, Silverware,
Luggage, Home Bars.

148 Dyckman Street
New York, N. Y.

כתיבה והתימה טובה**LEO'S BARBERSHOP**

Craftsmanship
& Pleasant Service
4764 Broadway
at Dyckman St., N. Y. C.
Leo Salomon

FOR STYLE AND FIT

COME TO THE
DYCKMAN DRESS

SHOP

190 Dyckman St., N. Y. C.
LO 7-2770

מקבלים עבודות: ספרים, עתונים, עבודות מסחריות וכו'

בשפות: עברית, יידיש, אנגלית

KNIGHT PRINTING CORP.

382 Lafayette St., New York 3, N. Y. • Tel. AL 4-3964

דפוס — יוניון !

Harry Kupferstein, Pres.

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except January-February, May-June November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor. Annual Subscription, payable in advance: \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1963, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

most people call RIVERSIDE...
for the inspired service and
spiritual comfort RIVERSIDE
offers family and friends

RIVERSIDE

MEMORIAL CHAPEL
Funeral Directors

76th St. and Amsterdam Ave.,
New York — Endicott 2-6600
Brooklyn * Bronx * Long Island
Mt. Vernon * Miami and

Miami Beach

Morton Rosenthal - Carl Grossberg
Directors

RIVERSIDE MONUMENTS

... more than fine granite. Each
memorial ... be it a modest head-
stone or an impressive mauso-
leum... is a mark of everlasting
respect, unconditionally guaran-
teed forever by RIVERSIDE'S
50-year reputation for quality.

Visit our showroom.

Call or write for illustrated
Booklet.

L'SHONO TOVO

Leo Fuld's

Cafe SAHRA

ONLY ISRAELI CAFE IN AMERICA
STRICTLY KOSHER NITE CLUB
Closed Friday - Permanent Mashgiach

NEW SHOW OCT. 12

"COME DANCE THE HORA"

GAURI'S 10

Israeli Folk Dancing Group

MARGOLIT ANKORY

"The Carol Burnett of Israel"

EZRA ZAHAVI &

BAT-SHEVA BAR-ON

in Yemenite Folk Lore

MENASHE BAHARAV

and his Israeli Orchestra

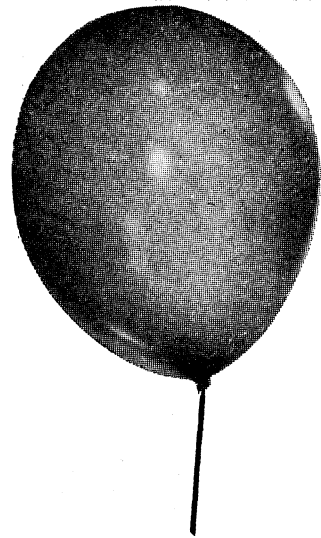
PARTIES 35-350

2 SHOWS NITELY - 3 SATURDAY

HOTEL WESTOVER

72nd St. Bet. B'way & West End Ave.

TR 3-1276 - EN 2-9600

המרא אתנו... לכל ארצות אירופה
ולשראל! תמוס ללא חנייה מניו-יורק או
שיקאגו או ישר מסן פראנציסקו דרך
לונדון או פאריז לפראנקפורט ושם יהא
לך קשר ממוס-סילון נאות ונוח לתל-
אביב. טיסה מופלאת בשלוותה וקל-
תה... שירות זהיר של לופטהאנזא
עומד לרשותך. שירות סינאטור
מפואר במחלקה ראשונה או מחלקת
חיסכון אדיבה בכל טיסת לופטהאנזא.
צלצל לסוכן הנסיעות שלך, או לחברת
לופטהאנזא.

מוון כשר, ערוך תחת הש-
גחתו של הרב חיים דוב
שעועל, מצוי במטוס לכל
דורש בשעת הזמנת כר-
טיס הטיסה.

משרדים בערים ראשיות
של ארצות-הברית וקנדה

בנק לעומי לישראל

BANK LEUMI LE-ISRAEL

NEW YORK BRANCH

60 WALL STREET • NEW YORK 5, N. Y.

Without obligation, send complete literature on opening an account.

Name _____

Address _____

City _____ Zone _____ State _____

New Year Greetings

from

Loft

Candy Shops

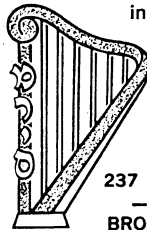
personalized hebrew jewelry

ARTZI
JEWELRY COMPANY

in silver and gold
designed with
you in mind

EV 7-2000
MA 5-5958

237 HAVERMEYER ST
— OFF B'WAY
BROOKLYN 11, N. Y.

*New Year
Greetings
from*

The

GRAND

UNION

COMPANY

לשנה
טובה
תכתבו

THE ZIM LINES WISH
YOU A HAPPY 5724
A YEAR OF PEACE—
THE YEAR OF "SHALOM"

**ZIM
LINES**

BE A "GUEST"...GO ZIM

NEW YORK • EUROPE • ISRAEL

Owner's Rep: American Israeli Shipping Co., Inc.
Main Office: 42 Broadway, New York 4, N. Y.
Other Offices: Chicago, Los Angeles, Miami Beach, Montreal

New Year Greetings from

**FARMFOOD DAIRY
VEGETARIAN RESTAURANT**

142 West 49th St., New York

Midtown's most famous kosher dairy restaurant

CATERING FOR ALL OCCASIONS

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 50 years.

Buy the Economy 89c size

Save as much as 55c

Also available in 39c and 18c sizes

When Nature "forgets"...remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

New Year Greetings

TIKVA

RECORDS

THE FINEST IN
YIDDISH & HEBREW
RECORDINGS

1650 B'way Rm 301
New York 19, N. Y.

Write For Free Catalogue

שמחה זאב זאלצמן ורעיתו

מברכים את כל ידידיהם ומכיריהם ואת כל אחיהם בני ישראל
בכל מקום שהם

בשנה טובה ומבורכת

תהא שנת תשכ"ד שנת גאולה שלמה וישועה לעמנו ולארצנו.
ניר-יורק

ד"ר משה טשרנוביץ רעיתו וב"ב

מברכים בשנה טובה ומאושרת

את קרוביהם, ידידיהם ומכיריהם ואת כל העברים הותיקים
תומכי ה"בצרון" וקוראיו ואת חברי

"הועד להוצאת כתבי רב צעיר"

שניאור זלמן אש, שמחה זאב זאלצמן, שמואל כץ ויצחק פינקל.
מי יתן ותביא השנה אתה את האדרת היצירה העברית ועלית קרנה
של מדינת ישראל.

ניר-יורק

בגיל ורעה אננו עומדים בהתגשם חזון הדורות לעינינו. אשרי עין
ראתה זאת ואשרי אוזן קשובה לפעמי משיחנו בארץ אבות.

אנו מברכים בשנה טובה ומוצלחת

את ידידינו וקרובינו במדינת ישראל ובכל אתר ואתר.

יהי רצון ששנת תשכ"ד תביא בכנפיה השלום המקווה
וישראל ישכון לבטח בארצנו.

יצחק ושושנה פינקל

מנהטן-ביטש, ברוקלין

שניאור זלמן אש ורעיתו

מברכים את

עורכי ה"בצרון" ומשפחותיהם

ואת ידידיהם וקרוביהם בכל מקום שהם בשנה טובה ומבורכת
תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה!

יהי רצון ששנה זו תהיה שנת ישועה וגאולה שלמה לעמנו ולארצנו.

ניר-יורק

שמואל כ"ץ ורעיתו ובני-ביתו

מברכים את כל ידידיהם וקרוביהם באמריקה ובמדינת ישראל ואת חברי הועד להוצאת כל כתבי רב צעיר ואת עורכי ה"בצרון" ומשפחותיהם, ואת כל בוני ארצנו ותרבותנו
בשנה טובה ומאושרת
תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה!

מיכאל לופטמן

עוררדין וסג'נשיא של ה"בצרון"
שולח לכל קרוביו וידידיו, עורכי
"בצרון", סופריו, קוראיו ותומכיו
ברכת שנה טובה
MITCHELL LUFTMAN
1440 BROADWAY
New York 18, N. Y.

איגוד הפועלים

היהודים הלאומיים

(ידיש-נאַציאָנאַלער אַרבעטער
פאַרבאַנד)

מברך את כל חבריו ואת כל הציונים
והעברים באשר הם שם
בשנה טובה ומבורכת
מאיר בראון, נשיא
לואיס פיגל, מזכיר

השכונה הציונית דמנהטן ביטש,

ברוקלין

מברכת את נשיא ההסתדרות הציונית באמריקה, ד"ר מ. נוסבאום
את נשיא הגליל הציוני דברוקלין, ה. י. פליגל
ואת כל הציונים בכל מקום שהם
בשנת שלום ואושר

אנו תפילה שבשנה הבאה נזכה לראות בפריחת מדינת ישראל ושגשוגה.
יצחק פינקל, נשיא

הננו מאחלים לכל ידידנו, קרובינו ומכירינו בארה"ב ובכל אתר ואתר
שנה טובה ומוצלחת

שנת בריאות, שלום ושגשוג לשפה העברית
משה ב. ניומן ורעיתו איטה

שנה טובה ומאושרת

למדינת ישראל ושריה, לד"ר משה טשרנוביץ ומשפחתו
תומכי ה"בצרון", קוראיו וסופריו
ולעם ישראל בכל העולם
אברהם בן יוסף קבינסקי

לראש השנה תשכ"ד

אנו מברכים את ה"בצרון" ואת עורכיו החשובים,

את קהל העברים בארצות-הברית ובשאר

התפוצות, ואת מדינת ישראל

על בניה-בונה

בשנה טובה ומוצלחת, שנת הישגים והתקדמות

אגודה "עבריה"

בסינסינטי

ד"ר משה זלסקי

נשיא

לאה מרמט

מזכירה

בתי-הספר הקהלתיים

העבריים בסינסינטי

אלתר גולדמן

נשיא

יוסף ל. הרשון

מנהל

הונבי התרבות העברית

בסינסינטי

הרב אליהו גולדמן

נשיא

ד"ר משה זלסקי

מזכיר-מנהל

לשכת החינוך העברי

בסינסינטי

נחום קפלן

נשיא

ד"ר משה זלסקי

מנהל

Philadelphia, Pennsylvania

ISRAEL STIEFEL

Senator in the General
Assembly of Pennsylvania

and his son

JAY ROBERT

Extend their

NEW YEAR GREETINGS

to their many friends and

acquaintances in Israel,

in the diaspora and

everywhere

May They All Be Inscribed

And Sealed In The Book Of

Life For Health, Happiness

and Contentment

תשכ"ד—5724

ישראל שטיבל

סינאטור של מדינת פנסילבניה

ויו"ר הועד למען ה"בצרון"

בארצות הברית

ובנו

יעקב רוברט

מברכים את ידידיהם ומכיריהם

בישראל, בארצות הברית

ובאשר הם שם בברכת

שנת גאולה שלמה

ובהגשמת שאיפותינו הלאומיות

וגם איחולי-שגשוג ל"בצרון"

וברכות של הצלחה וכל טוב

למנהלי-המערכת

פרופיסור משה טשרנוביץ

ומשפחתו

לעורכיו, סופריו, קוראיו

ולכל חובבי התרבות העברית

בכל אתר ואתר

הוֹפִיעוּ:
תַּקְלִיטֵי מִפְטִיר
וְהַפְטָרָה

כוללים: טעמי הזמרה של ברכות התורה, המפטיר, ההפטרה וברכותיה. הוקלטו על-ידי החזן שמחה בן-גלי, לפי המסורת, על יסוד עיבודם של אידלסון, רוזובסקי, נתנסון ובינדר. המקליט בחר בדרגת קול קלה לכל. תקליט לכל שבת ומועד. ארוך נגן.

INSTRUCTIONS AND
TEXTS INCLUDED

L. P. 12" \$3.98

**READY
REFERENCE
JEWISH
ENCYCLOPEDIA**

by RABBI

SOLOMON D. GOLDFARB

The *Ready Reference Jewish Encyclopedia* is a reference book for all who need facts about Jewish life and literature. The key words are listed alphabetically, and each is defined or described briefly and simply, but comprehensively. This handy volume is easy to consult, and to take along to a classroom or lecture — whenever it may be needed.

The *Ready Reference Jewish Encyclopedia* makes an ideal gift for anyone with Jewish interests.

\$3.95

**CONTEMPORARY
SHILO POCKET DICTIONARY**

Hebrew-English, English-Hebrew
About 30,000 entries.

Special Word-Groups for conversation.
For the study of the Bible and
Hebrew Literature.

One Dollar

Shilo Publishing House
310 West 105th Street
New York 25, N. Y.

מִלּוֹן אֲנִגְלִי-עִבְרִי
חֲדָשׁ

מאת

ד"ר בן-עמי שארפשטיין
ורפאל ספן

בעריכת צבי שארפשטיין

850 עמודים כפול-טורים • יותר

מי-60,000 ערכים ניקוד מלא •

כריכת פאר

המלון סודר על פי שיטה חדשה המענייה קה ללומד תועלת כפולה בחצי הטרחה: שורה נפרדת לכל אחת מן המשמעויות של המלה האנגלית, בצירוף הדגמה למצוא מייד את הפירוש המיוחד המבוקש.

**NEW ENGLISH-HEBREW
DICTIONARY**

by

Ben-Ami Scharfstein, Ph.D.

and

Raphael Sapan, M.A.

Edited by

Zevi Scharfstein

Bound in the U.S.A.,

in strong buckram cloth \$8.50

הוצאת "שילה" ו"דביר"

יצאה לאור חוברת ללימוד הכתיבה
בשם

כְּתָב בְּרוּר

לפי הכתב האחר שנתקבל
בכל בתי-הספר בישראל

צורות האותיות נקבעו בידי ועדה של משרד החינוך והתרבות בישראל. סדר האותיות הוא מן הקל אל הכבד. התלמידים יכולים להעביר בעיפרון או בעט על האותיות או להקותן. במחברת דוגמאות של מלים שלמות בצירוף ציורים, כדי להמעט את המיכניות וליצור קשר בין המלה והמושג בזכרון הכותב.

מחיר כל מחברת 25 ס. מחיר 50 מחברות הנקנות בבתי-אחת — \$10.00

ISRAEL DISCOUNT BANK LTD.

511 FIFTH AVE. • NEW YORK 17, N. Y.
At 43rd Street • Phone: TN 7-1080

*At your Service—Around the Corner
or Around the World*

Checking and Savings Accounts... a complete
range of Domestic and International Banking Serv-
ices... Prompt processing of Commercial Loans.

*95 Branches in Israel
International Network of Affiliated Banks*

*L'
Shono
Tova*

**GROSSINGER'S
GROSSINGER, N. Y.**

ישיבת רבנו יצחק אלהנן YESHIVA UNIVERSITY

העתיקה והגדולה ביותר של מוסדות התורה והמדע בארצות-הברית
מ ב ר כ ת

כשם הנשיא וחבר הנאמנים של ישיבה-אוניברסיטה את כנסת ישראל באמריקה,
מדינת ישראל ואהב"י ככל אתר ואתר

בשנה טובה ומאושרת, שנת חיים ושלום ונאוֹלָה שלמה!

השנים האחרונות היו שנות צמיחה וגידול למוסד על י"ז מחלקותיו עד שהיה לתלפיות
לרוח ישראל בתפוצותיו. המחלקות והמכונים של ישיבה-אוניברסיטה נודעים לתהילה וכוללים
בתי ספר גבוהים לנערים ונערות, בתי מדרש לרבנים ומורים ומורות, מכללות לאנשים ונשים,
בית ספר לרפואה, בתי ספר עליונים לתורה, מחקר, מדע היהדות וחינוך; מכון עליון לפסיקה
ומתימטיקה ובית ספר לשירות ציבורי. מי יתן וגם השנה הבאה תהא שנת עלייה ופריחה
למוסדנו — להגדיל תורה ודעת היהדות ולהאדירן.